

ISSN 2616-9320

CENTRAL ASIAN JOURNAL OF TRANSLATION STUDIES

№ 1(1) 2018

#1

KAZAKH ABLAIKHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD
LANGUAGES

PUBLIC FUND
"TRANSLATORS OF KAZAKHSTAN"

THE JOURNAL IS REGISTERED WITH THE MINISTRY OF INFORMATION AND COMMUNICATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

CERTIFICATE № 16822-Ж ASTANA, 2017

EDITORIAL TEAM

Chief Editor:

S. S. Kunanbayeva - Professor, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Responsible editors:

A.T. Chaklikova, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
B. Mizamkhan, Ass. Prof., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
N.A. Aubakir, MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Editor's assistants:

G.S. Assanova PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
K.M. Zhampeyis C.Phil.Sc., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
A.B. Baidullayeva PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
Sh. O. Saimkulova MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Technical editor and design:

R.A. Musataev MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
N.A. Aubakir MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Consultants:

Anna Oldfield, University of South Carolina, USA
Christopher Baker, American University of Central Asia, Kyrgyzstan
Uldanay Bakhtikereeva, PhD, prof., PFUR, Russia
Kim Chang Ho - PhD, professor, Pusan University of Foreign Languages, South Korea
Shabdiz Orang - PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
V.I. Karasik, D.Ph.S., Professor, Volgograd Technical University, Russia

**CURRENT THEORIES IN TRANSLATION STUDIES:
LAWRENCE VENUTI AND TRANSLATION OF “UTOPIA”**

PhD Anna Oldfield¹

¹Associate Professor of World Literature at Coastal Carolina University in the Department of English, the USA.

Abstract: This paper is drawn from a lecture given by Anna Oldfield in a Seminar in Translation Studies to Teachers of Translation at Ablai Khan KazIR&WL in September-October 2017. This paper discusses Lawrence Venuti’s article “Translation, Community, Utopia” from The Translation Studies Reader. Professor Lawrence Venuti (Temple University) is a leading authority on the theory and history of translation. This article evaluates whether Lawrence Venuti’s translation approach of “foreignization” is likely to achieve his stated goal: translations that can resist cultural dominance. Venuti notes the shift of thinking in Translation Studies from reconstructing a text in the domestic culture to creating a “community” with the foreign culture. Venuti’s focus on the idea of the balance of “foreign” and “domestic” in translation is important and valuable. In his work, Lawrence Venuti offers solutions to improve cross-cultural communication. He believes that translation can be a true cultural bridge that can form “imagined communities” of heterogeneous people across languages. His approach inspires new debates in the theory of translation.

Keywords: transnational audience, dialect, slang, utopian communities, foreign /domestic meaning.

The American scholar Lawrence Venuti is considered one of the most important voices in contemporary Translation Studies. He is a Professor at Temple University and a professional translator of literature to and from Italian, French, Spanish and Catalan. His book, *The Translator’s Invisibility: A History of Translation* is a founding work of translation studies.

This paper will discuss Venuti’s article “Translation, Community, Utopia” from *The Translation Studies Reader*, which he edited. In this article, Venuti searches for the “utopian” element of communication between the foreign and the domestic that is sought in translation. He interrogates the possibilities and limitations of “foreign” and “domestic” interpretations of a text, and offers solutions to improve communication across cultures. Finally, he discusses how translation can form “utopian communities” that can be vital for true intercultural communication. His article gives the inspiring message that translation can

be a true cultural bridge that can form “imagined communities” of heterogeneous peoples across languages.

In the article “Translation, Community, Utopia,” Venuti begins with the idea of the balance of “foreign” and “domestic” in translation. He believes that the original, “foreign” text, will always become “inscribed” with a new, domestic meaning no matter how accurately we try to translate. As Venuti explains,

Translation never communicates in an untroubled fashion because the translator negotiates the linguistic and cultural differences of the foreign text by reducing them and supplying another set of differences, basically domestic, drawn from the receiving language and culture to enable the foreign to be received there. The foreign text, then, is not so much communicated as inscribed with domestic intelligibilities and interests (482).

Thus, our hope to simply pick up a foreign text and drop it into a domestic box

unchanged will never succeed. Something will always have to change.

Looking at the history of translation into English, in the 19th and early 20th centuries the tendency to “domesticate” a foreign text was strong. Translators tried to find comfortable, target language equivalents for foreign idioms and concepts, often changing the language of the text to fit domestic mores. An example could be the translations from Russian to English by Constance Garnett (1861-1946), who translated all of the major novels of Turgenev, Tolstoy and Dostoevsky into British Victorian English. Her translations were very popular at the time, although later they came under criticism for Anglicizing the Russian texts too much: Joseph Brodsky even wrote that “the reason English-speaking readers can barely tell the difference between Tolstoy and Dostoevsky is that they aren’t reading the prose of either one. They’re reading Constance Garnett” (Quoted in Remnick).

Considering Translation Studies as they developed in the USA/UK, Venuti notes the self-reflexive turn in the late 20th century as translators began to wonder if it was correct to favor the domestic over the foreign. Venuti notes the change in attitude: “Seen as domestic inscription, never quite cross-cultural communication, translation has moved theorists towards an ethical reflection wherein remedies are formulated to restore or preserve the foreignness of the text” (483). In this new mode of thinking, the matter had become “ethical” – the domesticizing of the text when translated into English became to be seen as an imperialistic or colonial move, one that erased or repressed the original foreign text. Venuti note the shift of thinking in Translation Studies from reconstructing a text in the domestic culture to creating a “community” with the foreign culture:

When motivated this ethical politics of difference, the translator seeks to build a community with foreign cultures, to share an understanding with and of them to collaborate on projects founded on that understanding going so far as to allow it to revise and develop domestic values and institutions. The very impulse to seek a community abroad suggests that the translator wishes to extend or complete

a particular domestic situation, to compensate for a defect in the translating language and literature, in the translating culture (483).

In other words, we translate in order to gain something we do not have; the “foreign” element of the text is, in fact, exactly what is missing from the domestic culture. The goal is that the translation will give this missing something and form a true community with the foreign culture.

Nonetheless, Venuti feels that it is not possible to translate without inscribing the text with a strong domestic presence that was not in the original. Thus the question of his article becomes:

“In the absence of cross-cultural communication unaffected by domestic intelligence and interests, what kinds of communities can translation possibly foster? What communities can be based on the domestic inscription of the foreign that limits and redirects the communicative aim of translation?”(483).

To answer this question, Venuti interrogates the process of communication in translation.

Communication in translation

In the 1970s, translation theorist Gideon Tourney defined translation as a communicative act that decomposes and recomposes a text, moving an “invariant” message from one language to another. Translation, Tourney writes “is communication in translated messages within a certain cultural-linguistic system, with all relevant consequences for the decomposition of the source message, the establishment of the invariant, its transfer across the cultural-linguistic border and the recomposition of the target message” (Quoted in Venuti, 483-4). Venuti takes up Tourney’s ideas in order to interrogate what exactly is the “invariant” that passes across from one language to another, asserting that the invariant carries something more than was in the original: “The source message is always interpreted and reinvented, especially in cultural forms open to interpretation, such as literary texts, philosophical treaties, film subtitling, advertising copy, conference papers, legal testimony” (484). Thus, he asserts, as the invariant is reconstructed in the domestic

language, the message requires all kinds of new values, histories and messages.

To look closely at the invariant in a literary translation, we can think of any novel and consider what can or cannot change. In a translation of Harry Potter from English, for example, the translator cannot change the order of events or the plot; he or she cannot make Harry and Hermione get married, or bring Dumbledore back to life. All these elements that cannot be changed are exactly what makes up the invariant.

Venuti, however, asserts that with the translation of the invariant into a new language also comes a “domestic remainder” – associations and values that are embedded in the domestic language and cannot help but impact the domestic reader. He writes,

Any communication through translating...will involve the release of a domestic remainder, especially in the case of literature. The foreign text is rewritten in domestic dialects and discourses, registers and styles, and this results in the production of textual effects that signify only the history of the receiving language and culture (485).

To think about what a “domestic remainder” might be, it can be useful to look at the Mark Twain’s *Huckleberry Finn*. In this work there are at least 10 different dialects used, all based on 19th century Pike County Mississippi speech. Two of these dialects would be:

1. Southern poor white, such as the speech of Huck Finn. For example:

“That ain’t no matter” or “it warn’t no time for sentimentaling”

2. Southern African American dialect, such as the speech of Jim:

“I ain’ gwynlen’ no mo’ money back a hun’d times, de preacher says! Ef I could git de ten cents back, I’d call it squah, en be glad er de chanst.”

For the English speaker, these dialects create a strong impression that relate to very distinct American historical and cultural histories. The American reader connects the speech with the history of poverty, lack of education, racism and slavery in the Southern United States in the 1800s, a subject which most Americans have strong emotions about. These dialects influence the meaning of the

book: we see that although Huck is uneducated, he is often smarter than the educated adults he encounters, and we see that although Jim is seen by society as a runaway slave, to Huck he is a wise elder, a trusted friend, and a person of rare courage and goodness in a harsh world. By making the speakers of lower class dialects the heroes of the book, Twain is interrogating a society that judges people by race and class.

To translate this book into Russian, the translator has a choice – either to ignore the dialects and all that they convey, or to translate them in some kind of Russian equivalent. However, any Russian dialect used – say, that of an uneducated 19th century serf for Jim, would carry a huge remainder: instead of connecting Jim’s speech to American slavery, it comes instead with the association of Russian serfdom, which is a completely different history. The Russian speaker will have their own domestic associations with the Russian dialects that connect only to Russian history, not to American. It is those domestic associations that come in with any dialect that form the remainder.

To show the impact of the remainder, Venuti gives the example of Patrick Creagh’s 1995 translation of the Italian novel *Sostiene Pereira* by Antonio Tabucchi. Creagh’s translation uses British colloquialisms to try to convey Italian underworld slang. For example, Creagh translates “quarto uominidall’ariasinistra” (‘four men with a sinister air’) as ‘four shady looking characters,’

“stare con gliocchiaperti” (‘stare with your eyes open’) as ‘Keep your eyes peeled,’ and “senzapigiama” (“without pajamas”) as “in his birthday suit” (485).

Venuti notes that Creagh’s translations are “lexical shifts,” but that is not all; they also create a remainder:

“...the notion of shifts does not entirely describe Creagh’s choices. His translation signifies beyond his literary and cultural intentions by releasing a particularly English remainder: the different dialects and registers establish a relation to English literary styles, genres and traditions....Creagh’s polylingual mixture of standard and colloquial British and American gives his prose an extremely

conversational quality that is consistent with Tabucchi's presentation of the thriller plot....Yet the slangy English alters the characterization of Pereira by suggesting that he is less staid and perhaps younger than the elderly journalist presented in the text....

At the same time, the British and American slang refers to moments in the history of English language fiction. It recalls thrillers that reflect similar political themes" (486).

Thus, although Creagh's translation conveys all of the invariants of the original novel (plot, characters, etc.), the British remainders have an overpowering effect over the original Italian.

Returning again to the ethics of translation, Venuti quotes Alasdair MacIntyre, who wrote that "the internationalized languages-in-use in late 20th century modernity," like English "which have minimal presuppositions in respect to possibly rival belief systems" and so will "neutralize" the historical dimension of a foreign text" (Quoted in Venuti 486). Here one can exactly see the colonial impulses of a strong international language, which end up erasing the specific, local histories of the foreign: "Creagh's translation at once inscribed an English language cultural history in Tabucchi's novel and displaced the historical dimension of the Italian text" (487). And in fact, in the Italian original *Sostiene Pereira* sold 300,000 copies within a year of publication, while Creagh's translation sold only 5000 copies within two years of publication. Venuti feels this is due to the translation, noting that "Creagh maintained a lexicographical equivalence, but the remainder in his translation was insufficient to restore the cultural and political history that made the novel so resonant for Italian readers" (487).

Clearly, no translation will be without a remainder – all domestic language has inscribed values and connotations. So, this leads to the question of whether a translation ever communicate to its readers the understanding of the foreign text that the original foreign readers can have. Venuti says it can, "but this communication will always be partial, both incomplete and inevitably slanted towards the domestic scene. It occurs only when the domestic remainder released by the

translation includes an inscription of the foreign context in which the text first emerged (487). This means that the domestic remainder must be resonant with the foreign original, and give off some of the same values and connotations. The remainder can thus be influenced by interpretation:

"A translation of a foreign novel can communicate, not simply dictionary meanings, not simply the basic elements of narrative form, but an interpretation .... And this interpretation can be one that is shared by the foreign language readers for whom the text was written. The translation will then foster a common understanding with and of the foreign culture" (487).

As an example, Venuti cites two translations of Albert Camus' 1942 novel *L'Etranger* [The Stranger]. Venuti compares the French original with Gilbert's 1946 translation (UK) and Ward's 1988 translation (USA). Camus himself admitted that he was influenced by American "tough guy" prose, such as written by Earnest Hemingway and James Caine. Here is the famously jarring opening sentence of this groundbreaking existentialist novel:

Original:

Aujourd'hui, maman est morte. Ou peut-être hier, je ne sais pas. J'ai reçu un télégramme de l'aïeule: "Mère décédée. Enterrement demain. Sentiments distingués." Cela ne veut rien dire. C'était peut-être hier (Camus, 1)

Mother died today. Or, maybe, yesterday, I can't be sure. The telegram from the Home says" YOUR MOTHER PASSED AWAY. FUNERAL TOMORROW. DEEP SYMPATHY. Which leaves the matter doubtful; it could have been yesterday (Gilbert, 1946).

As Venuti points out, Gilbert translated "freely." Gilbert "softened the abruptness of the French, turning "Cela ne veut rien dire" ("That doesn't mean anything") into "Which leaves the matter doubtful." He also added "formality and politeness, rendering "Maman" as "Mother" (489). Other differences exist – for example, Gilbert's rendering of the telegram in capital letters gives it an importance that the original text does not allow. In general, Gilbert's translation is more flowing and less strange than the original, with

its short, clipped sentences like barely finished thoughts.

Ward translated “closely”. Compare his translation:

Maman died today. Or yesterday maybe, I don't know. I got a telegram from the home: “Mother deceased. Funeral tomorrow. Faithfully yours.” That doesn't mean anything. Maybe it was yesterday (Ward, 1988).

Venuti points out that Ward's close translation the lexical and syntactic peculiarities of the French, departing from Gilbert not only by making choices like “Maman”..., but also by adhering to Camus' brief, precise sentences: “That doesn't mean anything” (489). Ward himself described the differences as “dialectical,” citing the difference between Gilbert's British and his American English. But Venuti thinks there is more:

[Ward's version] releases a literary remainder that leads...to an American narrative tradition, to “Hemingway, Dos Passos, Faulkner...Ward's version communicated an understanding of the French text that is available to French readers. This understanding motivated his decisions, for example, to retain the French [child's word] “Maman” [instead of the formal “Mother”]. Ward's writing released a remainder inscribed with American and French references, and for the English language reader the result was truly defamiliarizing (490).

Ward's translation indeed was able to carry over much of the strangeness of the French prose into English. As a reviewer wrote, “The effect of the closer, simpler rendering is to make Mersault seem even stranger – more alien and diffident – than ...the British version” (491). In this case, the American remainder (of the “Hemingway” style) actually helped the translation to communicate the intention of the foreign text to the domestic audience. Ward's translation became a bestseller in English and is still the most popular English translation of the book.

Heterogeneous Communities

Of course, not all American readers will be interested in reading *The Stranger*. Most people read it for the first time at the university, and those who enjoy it form a kind of community. This is a community of people

who may never meet each other, but they all have interest in the same book. As Venuti writes, “the domestic inscription in translating constitutes a unique communicative act, however indirect or wayward. It creates a domestic community of interest around the translated text” (491). These communities that form around books can be extremely heterogeneous, including people of different ages, genders, races and classes. Venuti points out that “any community that arises around a translation is far from homogeneous in language, identity, or social position. Its heterogeneity might best be understood in terms of what Mary Louise Pratt calls a ‘linguistics of contact’” (491). Thus a translation provides a unique and specific zone of cross cultural communication, creating not a physical but a linguistic “zone of contact” between the foreign and domestic cultures.

Sometimes the communities that form around texts can be surprising. For example, in 2004, popular television host Oprah Winfrey recommended a new translation of Lev Tolstoy's *Anna Karenina* by Richard Pevear and Larissa Volkhonsky. She featured it on her show, called it “sexy and engrossing” and created a webpage on Oprah.com with background information and discussion questions. Thousands of copies were printed, and the book became very popular in the USA. Instead of a smaller audience of university students, the book gained a huge, heterogeneous audience.

Examining communities that form around a foreign text, Venuti hypothesizes that “the interests that bind the community through a translation are not simply focused on the foreign text, but reflected in domestic values, beliefs, and representations that the translator inscribes in it (491). Thus, if we speculate on why Americans read *Anna Karenina*, we can assume that for most of them, it was not to learn more about 19th century Russia, but rather for their own, domestic reasons – interest in the position of women, the question of marriage and infidelity, and the issue of broken homes, all of which are vital contemporary issues. As Venuti writes, “in the case of foreign texts that have achieved mass circulation, a translation becomes the site of unexpected groupings, fostering communities

of readers who would otherwise be separated by cultural differences and social divisions but are now joined by a common fascination (491).

For a time, Anna Karenina created just such an “unexpected grouping” of diverse readers, and created new communities that were now joined with a world of Russian language readers of the same book. Venuti explains how this community widens, claiming “a translation can also create a community that includes foreign intelligibilities and interests, an understanding in common with another culture, another tradition (491).

Citing Benedict Anderson’s work *Imagined Communities* (1988), Venuti sees communities of translation as forming by a similar process. Anderson’s theory was based around nationalism, and the idea that everyone in a nation feels to be part of one community, although most of them will never meet, or even know each other’s names. Anderson calls these national communities “imagined,” because “the members “will never know most of their fellow members, meet them, or even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion” (Anderson, 1985). Venuti extends this idea to the transnational audience of a translated text: “The translation becomes the focus of divergent communities, foreign and domestic, scholarly and literary...the translation fostered its own communities, one that was imagined in Benedict Anderson’s sense (491).

We need only to think of the huge international communities that have formed around bestselling translated texts to see how large and diverse these “imagined communities” can be; consider, for example, the communities that have formed around the Harry Potter series, Japanese Manga, or Dale Carnegie’s books. It is in these communities that Venuti finds what he calls “the Utopian Dimension in Translation” (496).

Translation and Utopia

Venuti finds in this “utopian” aspect the most inspiring feature of literary translation. He notes that a translation is made, essentially, with hope – with the hope that a community will form, connecting the foreign with the domestic and increasing the mutual understanding of both. Although, he admits, there will always be a domestic remainder, if

handled correctly this remainder itself can be the bridge that pulls the domestic reader into the foreign text:

“Translation is also utopian. The domestic inscription is made with the very intention to communicate the foreign text, and so it is filled with the anticipation that a community will be created around that text – although in translation. In the remainder lies the hope that the translation will establish a domestic readership, an imagined community that shares an interest with a foreign...and it is only through the remainder, when inscribed with part of the foreign context, that the translation can establish a common understanding between domestic and foreign readers (496).

Venuti’s utopian view of translation is created with a spirit of “anticipatory illumination” (Vor-Schein), a way of imagining a future reconciliation of linguistic and cultural differences, whether those that exist among domestic groups or those that divide foreign and domestic cultures (499). Thus, although the translation cannot be exactly the same as the original, and although cultures have vast differences, translation is created in the light of hope (“anticipatory illumination”) that there will be a future where understanding between cultures is possible. This reading of the translator’s work makes it not just an essential job, but one that is necessary for the progress of humanity towards greater understanding.

Venuti ends his article with the idea that translators trying to help refugees negotiate their new lives in Canada are also doing work to create “utopian” communities that hope for a future resolution of current differences. This is vital for multicultural societies. In essence, Venuti believes that ALL translations, literary and non-literary, go through the same processes of “inscribing the domestic” into the foreign in order to create the possibility of a community – so any act of intercultural communication will involve similar types of interpretation, translator’s intentions, and results.

REFERENCES:

Anderson, Benedict. *Imagined Communities*. - London: Verso, 1985.

Buxbaum, Katherine. "Mark Twain and American Dialect." *American Speech* Vol. 2, No. 3, (Feb. 1927).

Remnick, David. "The Translation Wars" // *The New Yorker*. - 2005. - 7 November

Twain, Mark. *The Adventures of Huckleberry Finn*. New York: Random House, 1996.

Venuti, Lawrence. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. - London: Routledge, 1995.

Venuti, Lawrence "Translation, Community and Utopia." In *The Translation Studies Reader*. - New York: Routledge, 2000.

АУДАРМА ІСІНДЕГІ ҚАЗІРГІ ТЕОРИЯЛАР: ЛОУРЕНРС ВЕНУТИ ЖӘНЕ “УТОПИЯНЫ” АУДАРУ

Анна Олдфилд¹

¹Филология ғылымдарының докторы, ағылшын тілі кафедрасының доценті,
әлем әдебиеті факультеті,
Костал Каролина Университеті, АҚШ

Андатпа: Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ аударма теориясы және практикасы бойынша 2017 жылдың қыркүйек-қазан айларында мұғалімдерге арналған семинар лекциясы осы мақалаға негіз болды. Бұл мақала The Reader Studies Reader кітабында берілген Лоуренс Венутидің «Аударма, қоғам, утопия» атты жұмысын талқылайды. Профессор Лоуренс Венути (Темпл Университеті) аударма теориясы мен тарихында жетекші маман болып табылады. Бұл мақала Лоуренс Винутинің «шет тілін» алға қоятын аударма тәсілінің өз мақсатына жету, яғни мәдени басымдыққа төтеп бере алатын аударма жасау мүмкіндігін бағалайды. Венути атап өткендей, «Аударма ісі» аударма тілі мәдениетіне бейімделген аудармадан шетел мәдениетіне негізделген жаңа «қоғамды құруға» көшті. Венутидің аудармадағы «шетел» және «жергілікті» элементтер арасындағы баланс туралы идеясы маңызды. Лоуренс Венути өз жұмысында мәдениаралық коммуникацияны жақсарту шешімдерін ұсынады. Ол аударманың шын мәнісінде мәдени көпір бола алатынына сенеді. Бұл көпір гетерогенді халықтардың «елесті қоғамдастықтарды» түрлі тілдерде жақындастыра алады. Оның көзқарасы аударма теориясында жаңа талқылауларға шабыттандырады.

Тірек сөздер: трансұлттық аудитория, диалект, сленг, утопиялық қауымдастық, шетел / жергілікті мағына

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕОРИИ В ИССЛЕДОВАНИИ ПЕРЕВОДА: ЛОУРЕНРС ВЕНУТИ И ПЕРЕВОД “УТОПИИ”

Доктор Анна Олдфилд¹

¹Доцент кафедры английского языка, факультета мировой литературы, Университет Костал Каролина, США

Аннотация. Лекция по теории и практике перевода, прочитанная на семинаре для преподавателей в КазУМОиМЯ им.Абылай хана в сентябре-октябре 2017 года, послужила материалом для написания статьи. В статье обсуждается работа Лоуренса Венути «Перевод, сообщество, утопия» из The Reader Studies Reader. Профессор Лоуренс Венути (Университет Темпл) является ведущим авторитетом в теории и истории перевода. В этой статье оценивается, может ли подход перевода Лоуренса Венути к «иноязычеству» достичь своей заявленной цели: переводы, которые могут противостоять культурному доминированию. Венути отмечает сдвиг в мышлении в «Исследованиях переводов» от восстановления текста в отечественной культуре до создания «сообщества» с иностранной культурой. Важным и ценным является внимание Венути к идее баланса «иностранного» и «национального» в переводе. В своей работе Лоуренс Венути предлагает решения для улучшения межкультурной коммуникации. Он считает, что перевод может быть настоящим культурным мостом, который может сближать «воображаемые сообщества» гетерогенных народов на разных языках. Его подход вдохновляет на новые дискуссии в теории перевода.

Ключевые слова: транснациональная аудитория, диалект, сленг, утопические сообщества, иностранный/национальный смысл **Central Asian Journal of Translation Studies**

ІСКЕРИ ДИСКУРСТЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ АСПЕКТІЛЕРІ, МӘНМӘТІН МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Асанова Гульнар Сайрамбекқызы¹

¹PhD, доцент. Email: mergen-2009@mail.ru

Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті

Куркимбаева Айжан Мұратқызы²

²магистр, аға оқытушы

Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа: Берілген мақала іскери дискурс, іскери қарым-қатынастағы мәдениетаралық коммуникативтік аспектілер, мәнмәтін мәселесі және іскери қарым-қатынаста коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру мәселелеріне арналған. Мақалада студенттердің мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру үшін атқарылуы тиіс шаралар, оны қалыптастыруда лингвистикалық және кросс-мәдени мәселелер қарастырылады, мәнмәтін терминіне анықтама беріледі және оның лингвистика мен мәдениетаралық қатысым саласындағы түрлері анықталады. Сондай-ақ іскери мәнмәтін, іскери дискурстың мәдениетаралық сипаты, іскери дискурстың жазбаша және ауызша жанрларына зерттеу жүргізіледі. Аталмыш мақала іскери дискурс және оның мәдениетаралық коммуникативтік аспектілеріне бағытталған, құнды теориялық ақпарат беретін мәселелерді қамтиды.

Тірек сөздер: дискурс, қарым-қатынас, хат-хабар алмасу, кросс-мәдени сипат, мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілік, мәнмәтін, парадигматикалық және синтагматикалық қатынас, іскери дискурс, іскери мәтін

«Іскери хат-хабар алмасу» курсы іскери хаттар мен құжаттарды дұрыс жазу, іскери хат-хабар түрлері, іскери хабарламалар, іскери есептер, ұсыныстар, еңбекке қатысты хаттар, электронды пошта мен факстық қарым-қатынастарды білуден басталады. Ағылшын тілін меңгеріп отырған студенттерге жазылымды меңгеру ең қиыны болып отыр, мұның себебі аудиториялық сабақтарда студенттердің көбінесе оқылым, тыңдалым және сөйлеу дағдыларына үйрену себеп болуы мүмкін. Хат жазу үдерісі қарым-қатынастың ең негізгі бөлігі, іскерлік пен өмірдің ең жақын бөлігі. Кез-келген хат немесе құжат жазушының өзіндік жазу сипаты, ойын мәнерлеп жеткізу өнері бар, дегенмен, хат-хабардың мазмұны мен құрылымы формалды болғандықтан мұндай хаттар мен құжаттар тілінде өзіндік қалыптасқан тілдік бірліктер, сөз тіркестері,

грамматикасы бар екенін ескерген жөн. Осы мақсатта іскери сауатты маман дайындау, хат пен құжат жазудың қыр-сырын үйрену өзекті болып тұр.

Іскери хат-хабар - іскери ағылшын тілінің осы салаға қатысты іскери хаттар мен құжаттар жазу сипаттарымен айналысатын бөлімі. Іскери хат-хабарды оқытудың мақсаты студенттерді іскери хаттар мен құжаттарды сауатты жазу мен түзуге үйрету; іскери хаттар мен құжаттардың лингвистикалық, мәдени, функционалды-стилдік, құрылымдық ерекшеліктерімен таныстыру, үйрету болып отыр. Іскери хат-хабарды оқытудың міндеттері осы салаға қатысты материалдарды сыни талдау; хат немесе құжат жазудың мақсатын, орынын, жағдаятын, рөлі мен мағынасын ашу; іскери хат-хабардың өзіндік нақты лексикасын анықтау; іскери хаттар мен

құжаттардың типологиялық жіктемесін беру; хат-хабарды дұрыс жазу мақсатында практикалық кеңестер беру; мәдени, коммуникативтік, жазу аспектілерін ескеріп тиімді хат-хабар жазудың шешімін табу.

Іскери қарым-қатынасты тиімді ету үшін студенттер төмендегі компоненттерді ескеруі тиіс:

1) шет тілін дұрыс меңгеру немесе шет тілі туралы хабары мен білімі болуы;

2) қарым-қатынасты тиімді ету үшін коммуникацияның жалпы сипаттары мен ерекшеліктерін білуі;

3) мәдениетаралық коммуникация құзіреттілігінің негізгі принциптерін (қарым-қатынас жасай алу қабілеті, екіжақты қажеттілік пен қызығушылық мақсатына жетуде коммуникация жасай алу, аз мөлшерде күш жұмсап, ештеңе жоғалтпастан нәтижеге жету) меңгеруі;

4) тиісті білім, қажетті мотивация, қабілетті іс-әрекет жасауы тиіс.

Студенттердің мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру үшін төмендегідей шаралар атқарылуы тиіс:

1) тілден сабақ беретін мамандарды антропология, әлеуметтану, мәдениеттану, экономика, өнер, мәдениетаралық коммуникация, коммуникация теориясы, академиялық жазылым салалары бойынша арнайы дайындау;

2) мәдениет пен тіл үйрету, оны бағалау бойынша көп зерттеулер жасау;

3) оқу бөлімі басшылары оқу бағдарламаларына, емтихандарға, мемлекеттік стандарттарға мәдени компоненттерді енгізуі тиіс;

4) осы салада ұлттық конференциялар, семинарлар, шеберлік дәрістер, симпозиумдарды көптеп өткізу қажет;

5) мәдени және мәдениетаралық қарым-қатынас құзіреттіліктерін ескеріп оқу құралдарын, оқулықтар жазу;

6) студенттерге мәдениетаралық құзіреттілігіне арнайы білім беру, қабілеттерін қалыптастыруға үйрету мен ондай қабілеттерін бағалау жүйесін енгізу;

7) студенттер мен оқытушылардың шет елге, шетелдік мәдени тәжірибелерімен бөлісу, пікірталастар жүргізу.

Студенттердің мәдениетаралық құзіреттілігін қалыптастырудың нәтижесі ретінде төмендегідей лингвистикалық және қросс-мәдени мәселелер шешілуі тиіс:

1) оқып отырған тілді жете меңгеруі;

2) хат және құжат жазу мәнмәтінін жете ұғынуы;

3) хат жазу үдерісінде коммуникацияның вербалды түрін түсініп, зерделеуі;

4) хат жазу үдерісінде оқып отырған тілдің лексикасы мен грамматикасын, оның ережелерін басшылыққа алуы;

5) хат пен құжат жазудың формасын, форматын, стилін анықтауы;

6) хат жазу үдерісінде грамматикалық, әлеуметтік-лингвистикалық, дискурстық, стратегиялық құзіреттіліктерден білімі болуы;

7) хат жазып отырған мәдениеттің ережелерін, қағидаларын, нормасы мен стандарттарын жете білуі тиіс.

Мәдениетаралық коммуникация саласындағы әлеуметтік көріністер орын алатын арнайы мәнмәтіндер түрлері көптеп кездеседі, мәселен, денсаулық сақтау саласындағы мәнмәтін, білім және ғылым саласындағы мәнмәтін, іскери мәнмәтін, бұқаралық ақпарат саласындағы мәнмәтін, саяси мәнмәтін, әдеби мәнмәтін, заң мәнмәтіні т.б.

Берілген жұмыста мәдениетаралық қарым-қатынас саласындағы *іскери мәнмәтін* мәселесі де қарастырылмақ.

Соңғы жылдардың ғылыми ізденістерінде «мәнмәтін» ұғымы кең талқыланып, оған аса мән беріліп отыр. Аталған ұғымды дұрыс түсініп, оның басқа ұғымдармен ұқсастықтары мен айырмашылықтарын ашып көрсету әр ғылым саласының өзекті мәселелерінің бірі болып қалыптасты. Сондықтан да аталған еңбекте «мәнмәтін» ұғымына немесе мәселесіне, әсіресе қазіргі таңда жоғары оқу орындарының оқу бағдарламаларына енгізіліп отырған «Мәдениетаралық қарым-қатынас негіздері» пәніндегі, осы саладағы

орны мен рөліне тоқталып өтуді жөн санап отырмыз.

«Мәнмәтін» ұғымына берілетін анықтама мен оны түсіндіру оның қарастырылып отырған саласына байланысты. «Мәнмәтін» мәселесі қазіргі таңда лингвомәдениеттану, когнитивтік лингвистика, психолингвистика, жалпы лингвистика, коммуникативистика ғылымдары салаларында кең танылып, жиі талқыланып отыр. Ресей лингвистері «мәнмәтін» ұғымын «концепт» ұғымымен бірге қарастырып, оларды «концептосфера» саласына жатқызып бірге қарастырып жүр. Л.Г. Антонованың ойынша бұл екі ұғым коммуникативистика саласында қолданылып, бір жағынан коммуникативтік мінезқұлықты суреттеуші инструменталды жағынан, яғни, интеллектуалды-сөйлеу барысында ақпаратты ұйымдастырушы кодтарға итермелейді, ал екіншіден, концептуалды, әлеуметтік-прагматикалық тұрғыдан байланысты, яғни, тілдік тұлғаның заманауи мәдениет ұсынған қазіргі таңда қабылданған және үйренген құбылыстар, құндылықтар мен стереотиптерді ескере отырып қарым-қатынас жасауы (Антонова, 2008).

Ең алдымен «мәнмәтін» ұғымы немесе мәселесі тіл үйретудің міндетті саласы лексикология пәнінде қарастырылып одан әрі басқа салаларда жалғасын табады.

Лексикологиялық тұрғыдан қарастырғанда мәнмәтін сөз мағынасының парадигматикалық және синтагматикалық қатынастары арқылы анықталады, яғни, сөз мағынасы сөздер арасында орын алатын ішкі тілдік қатынастар арқылы ұғынылады. Сөздің мұндай қатынастарының екі түрі бар, парадигматикалық және синтагматикалық.

Сөздің парадигматикалық қатынасы сөз мағынасын сол сөзге қатысы бар мағыналас, ұқсас сөз бірліктеріне жататын, сол сөздің ассоциативті бірліктері арқылы түсінуге мүмкіндік береді. Мәселен, синонимдер тізбегі, лексикалық-семантикалық топтар, семасиологиялық жақтан қатысты сөздер арқылы беріледі.

Сөздің синтагматикалық қатынасы сөз мағынасын түрлі мәнмәтіндерде сөйлеу барысында анықтауға мүмкіндік береді.

Синтагматикалық қатынаста сөз мағынасы түрлі мәнмәтіндегі мағынасына тәуелді.

Мәнмәтін дегеніміз сөздің жеке мағынасын анықтауға қажетті сөйлеу үдерісінің шағын көрінісі. Кез келген лексикалық бірліктің семантикалық құрылымын толығымен түсіну сөзде қолданыс табатын түрлі мәнмәтіндерді оқып-үйренуден кейін жүзеге асады. Сондықтан, сөздің жеке мағынасын түсіну үшін лингвистикалық мән-мәтіндердің мынадай түрлері кездеседі: лексикалық, грамматикалық, сыртқы лингвистикалық немесе жағдаят мәнмәтіні, жалпы мәнмәтіндік ассоциациялар немесе тақырыптық топтар.

Лексикалық мәнмәтінде қарастырылып отырған мәнмәтіндегі полисемантикалық сөздермен байланысты лексикалық бірліктер тобы қарастырылады. Мәселен, ағылшын тіліндегі *to take* етістігі жеке қарастырсақ оның бастапқы мағынасы “*lay hold of with the hands, grasp, seize*” - алу, қолмен алу деген мағынаға саяды, егер ол етістікті транспорт түрін білдіретін лексикалық топпен біріктіре қарастырсақ (*to take the tram, the bus, train – көлік түрлеріне отыру*) *to go – жүру* етістігімен синонимдес мағынаға ие болады. Мұндай құбылысты, мәселен, полисемантикалық сөздің жеке мағынасын сүйреттеуіміз керек болса, бұл сөзді осыған ұқсас лексикалық топтың мүшелерімен қатыстырып қолдануға болатынын байқаймыз. Мысалы: *handsome + man, person; size, reward, sum – мағынасы келбетті, әдемі* деген мағынаны ғана емес сонымен бірге *қомақты ақша, сома* деген мағынаны да береді. Лексикалық мән-мәтіндерде анықталатын сөздің жеке мағынасы кейде лексикалық (немесе фразеологиялық) тұрғыдан шектеулі, тұйық, өйткені мұндай мағыналар нақты лексикалық мәнмәтіндерде ғана анықталады.

Грамматикалық мәнмәтінде полисемантикалық сөздердің жеке мағынасын ашуда грамматикалық құрылымдар қызмет етеді, мәселен, *to make - жасау* етістігінің бір мағынасы “*to force, to induce*” - *міндеттеу, мәжбүрлеу* « *to make smb do smth* » - *біреуді бір нәрсе істеуге мәжбүрлеу* деген құрылымда грамматикалық мән-мәтінде ғана кездеседі

немесе басқа сөздік қатарда бұл тіркестің мағынасы “*to become*”. “*to turn out to be*” - «болу, саналу» деген мағынада басқа грамматикалық құрылымда қарастырылады, мағынасы «*жақсы әйел болу, жақсы оқыушы болу, саналу*», яғни, *етістік + сын есім + зат есім* құрылымында кездеседі.

Лексикалық және грамматикалық мәнмәтіндер *вербалды* немесе *лингвистикалық мәнмәтіндер* деп те аталады.

Сыртқы лингвистикалық мәнмәтіндерде (жағдаят мәнмәтінінде) сөз мағынасы лингвистикалық әсерлерге емес сол сөз қолданылып отырған өзекті сөйлеу жағдаятында анықталады.

Жалпы мәнмәтіндік ассоциацияларда (тақырыптық топтарда) сөз мағынасы сөздің нақты қайталанатын мәнмәтіндерде қолданылуына байланысты. Тақырыптық топтағы сөздер жалпы мәнмәтіндік ассоциациялар арқылы сөйлем көлемінде бірлесіп, нәрселер мен оқиғалар арақатынасын көрсетеді. Тақырыптық топқа жататын сөздер түрлі сөз таптарына жатады, мағынасы жағынан барлық мағыналарды ашатын жалпы ұқсастықтары жоқ болуы мүмкін. Мән-мәтіндік ассоциациялар белгілі бір тілде сөйлеуші белгілі бір сөзді қажет ететін жағдаят мәнмәтініне байланысты түзіледі. Мәселен, *journey-train-taxi-bags-ticket; shopping – prices, of the goods we buy, sell*.

Сыртқы лингвистикалық және жалпы мәнмәтіндік ассоциациялар *сыртқы лингвистикалық* немесе *вербалды емес мәнмәтіндер* деп те аталады (Arnold, 1986).

Мәнмәтіннің мәдениетаралық тұрғыдан басқа түсіндірмелері бар. Мұндай жағдаятта мәнмәтін - коммуникация, яғни, қарым-қатынас арқылы түсіндіріледі. Сондықтан қарым-қатынасқа тоқтала кеткен жөн. Қарым-қатынасқа берілген анықтамалар өте көп, дегенмен мәдениетаралық коммуникацияда ең маңызды анықтамалардың бірі осы аталған мәнмәтін мәселесімен тығыз байланысты.

Коммуникация дегеніміз адамдар ой бөлісуін қалыптастыратын белгілік, айқындаушы, жылжымалы немесе ауыспалы, мәнмәтіндік үдерісті айтамыз. Осы анықтамада біздің назарымызды

аударатын коммуникацияның мәнмәтіндік үдеріс ретінде қарастырылуы. Барлық қарым-қатынас мәнмәтін деп аталатын жағдаят немесе фрейм. *Мәдениетаралық қарым-қатынас саласындағы мәнмәтін* дегеніміз адамдар кездесетін орын, бірге болудың әлеуметтік мақсаты, қарым-қатынас табиғаты. Сондықтан, мән-мәтін, хабарлама алмасу орын алатын физикалық, әлеуметтік және тұлғааралық жағдаяттардан тұрады (Бабушкин, 1996).

Физикалық мәнмәтін қарым-қатынас жасаушылардың іште немесе сыртта қарым-қатынас жасауы, топпен немесе жеке араласуы, жалпы немесе жеке, жақын немесе алыс, жылы немесе суық, ашық немесе тұйық қарым-қатынас жасауынан тұрады. Мәселен, жол жағасындағы адам көп баратын кафедегі түстік ас кезіндегі қарым-қатынас пен жеке, шағын қоғамдық орындағы шырақ жанындағы кешкі ас кезіндегі қарым-қатынас барысындағы тақырып пен сөздік қор, сөз тіркестері бәрі бір-бірінен мүлдем алшақ нәрсе. Физикалық мәнмәтін жөніндегі білім қандай мақсатта жеткізілетін мағына мен қарым-қатынастың қандай түрі қажет екені туралы маңызды мәлімет беруге ықпал етеді.

Әлеуметтік мәнмәтін негізінде түрлі әлеуметтік оқиғалар орын алуы тиіс ережеге сай болатын қарым-қатынас түрлері жөнінде адамдар бойында кездесетін кеңінен ой бөлісулері. Мәселен, қаза кезіндегі қарым-қатынас түрі көңіл көтеру басқосуларында болатын қарым-қатынас түрінен өзгеше, дәрісхана ішінде болатын қарым-қатынас түрі, футбол алаңында болатын қарым-қатынас түрінен өзгеше. Дегенмен, басқа мәдениет өкілдері арасында болатын қарым-қатынастағы әлеуметтік мәнмәтінді түсіну арасында көптеген қиыншылықтар туындайды, өйткені басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас жасағанда қандай дұрыс мінезқұлық таныту керектігі мен нені шектеу, неге тиым салу керектігі әртүрлі.

Тұлғааралық мәнмәтін бір-бірімен қарым-қатынас жасау барысындағы айырмашылық нәтижесі ретіндегі басқалардың мінез-құлықтары жайлы адамдардың күтетін болжамдары. Оқытушы мен студенттер арасындағы қарым-қатынас,

аудиториядан тыс мән-мәтінде болса да, жақын достар арасындағы қарым-қатынастан өзгеше. Достар арасындағы қарым-қатынас таныстар, әріптестер, жанұя мүшелері арасындағы қарым-қатынастан өзгеше.

Қарым-қатынас мәнмәтіні әлеуметтік көріністерде орын алатын жағдаяттар немесе оқиғалар. Мән-мәтін қарым-қатынас тәжірибесіндегі маңызды қадамдар жасаудың мәні, онда қандай түрлі мінез-құлықтарды күту керектігін, осындай қарым-қатынастарда немесе жағдаяттарда қандай дұрыс және тиімді қадам жасау туралы анықтама беруші оқиғалар мен жағдаяттар (Исабеков, 2010).

Мәдениетаралық коммуникация саласындағы әлеуметтік көріністер орын алатын арнайы мәнмәтіндер түрлері көптеп кездеседі, мәселен, денсаулық сақтау саласындағы мәнмәтін, білім және ғылым саласындағы мәнмәтін, іскери мәнмәтін, бұқаралық ақпарат саласындағы мәнмәтін, саяси мәнмәтін, әдеби мәнмәтін, заң мәнмәтіні т.б.

Іскери мәнмәтін мәдениетаралық қарым-қатынас саласында ең қажетті, маңызды тақырыптардың бірі. Саудасаттық, көпұлтты ұйымдар мен мекемелер, бір елден екінші елге тауар әкелу мен алмасу мәселелерімен күнделікті өмірде кездесіп отырмыз. Адам немесе тұлға мәдениетаралық іскери әлемде негізгі қызмет атқарады. Жұмыс барысында сіз күнделікті мәдениетаралық іскери мәнмәтінмен бетпе-бет келесіз, сіздің кейбір тұтынушыларыңыз, әріптестеріңіз, басшыларыңыз, жұмысшыларыңыз сіздің мәдениеттен мүлде басқа мәдениет өкілдері болуы мүмкін. Қазіргі таңда көптеген мекемелерде бір елде туылып, екінші елде білім алып, басқа елде жұмыс істеуі әбден мүмкін. Көптеген жобалар түрлі мамандар арқылы жасалып, келесі бір елге электронды түрде бір күн ішінде жіберілуі мүмкін.

Мәдениетаралық қарым-қатынас іскери мәнмәтінде жеңіл, жылдам және арзан қарым-қатынас мүмкіндігін көздейді (Кұнанбаева, 2010).

Іскери мәнмәтін төмендегідей мәдениетаралық білім мен құзіреттілікті қажет етеді:

- іскери қарым-қатынасты дұрыс ұйымдастыру, мекеме құзіретін жеке тұлға таныстыра ма әлде, келіссөзге бірнеше тұлғалар қатыса ала ма деген мәселе, яғни, келіссөз жүргізгісі келіп отырған ел мәдениетін, қарым-қатынас үдерісін, қандай мәдени мінезқұлық таныту керектігін білу;

- уақыт және кеңістік мәселесін жете түсіну; түрлі мәдениет жіктеулерін білу және ұғыну, оларды қарым-қатынас жасауда дұрыс пайдалану (индивидуалистік және коллективистік мәдениет, универсалды немесе нақты мәдениет, төмен - немесе жоғары-мәнмәтіндік мәдениет, еркек немесе әйел арасындағы мәдениет, діни мәдениет, кәсіби мәдениет, әлеуметтік мәдениет);

- келіссөздер мен келісімшарттар мағынасын түсіну;

- іскери хат-хабар алмасу немесе жазбаша іскери мәнмәтінін жете түсіну, айырмашылықтарын ұғыну;

- іскери қарым-қатынаста тілдің рөлі мен қандай сөздік қор немесе сөз тіркестерін қолдану тиімділігін білу; қарым-қатынастың вербалды немесе бейвербалды түрін ескеріп, өз қарым-қатынасына барған елінің ерекшеліктерін ескеріп дұрыс қолдана білу;

- командалық немесе топтық іскерлік жасай алу қабілетін меңгеру; мәдениетаралық және қарым-қатынас құзырлығын меңгеру, т.б.

Мәдениетаралық коммуникацияда мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілікті, іскери мәнмәтінді дұрыс қарым-қатынасты ұйымдастырмағандықтан дауласу орын алуы мүмкін.

Мәдениетаралық коммуникацияда түсінбеушіліктің, дауласудың, келіспеушіліктің пайда болуының бірнеше себептері бар:

1) Алынған ақпараттағы айырмашылықтар мен коммуниканттардың ақпаратты әртүрлі деңгейде меңгеруі, мәселен, коммуниканттың біреуі қаралатын мәселе туралы, оған деген екінші адамның

көзқарасы, жоспары, мотиві (уәжі) т.б. көп мағлұмат алған, ал екіншісінде ондай мағлұмат жоқ. Мұның өзі екінші адамның біріншінің іс –әрекетін тым жоғары бағалауға, өзінің төменірек тұруына әкеліп соғады. Бұл үлкен қателік.

2) Пайдаланылатын ақпараттың түріне қарай пайда болған қателік, яғни «жалған келісім қателігі» Адамға өзінің іс-әрекеті дұрыс, дағдылы болып көрінеді. Ал егер басқа адам басқаша іс-қимыл жасаса – ол қате, дұрыс емес деп есептелінеді.

3) Мотивациялық (уәждік) қателік. Адамдар белгілі бір жетістікті жеке өзінікі деп түсінуге бейімделген, ал жетістікке қол жетпеген жағдайда, яғни сәтсіздікке ұшыраса ол белгілі бір себептерге, жағдаятқа байланысты деп түсінеді.

4) Келіспеушілік (конфликт) – коммуниканттардың пікірлерінің, іс-әрекеттерінің сәйкес келмеуінен барып шығады (Львонтьев, 1993).

Мәдениетаралық коммуникация кезінде ол мәдениет қарсыласуы не бәсекелестік көрсетпейді, ол тек коммуникацияның бұзылуы. Оның басты себебі көбіне мәдени ерекшеліктерді түсінбеу, білмеу.

Келіспеушіліктің негізгі үш себебі бар: а) коммуниканттардың жеке басты ерекшеліктері. Оларға бірбеткейлік, мансапқорлық, сенімсіздік, қыңырлық, бейімделуге қабілетсіздік, атакқұмарлық т.б. жатады; ә) әлеуметтік қатынастағы бәсекелестік, келісімге дайын болмау, қабілеттілігін, іске икемдігін түсінбеу, бағаламау, әртүрлі мақсат және оған қол жеткізудің әдіс-тәсілдерінің, жолдарының сәйкес келмеуі; б) ұйымдастыру шараларындағы қатынастар – қате түсініктеме, қарама-қарсы қойылған мақсат ережелердің әрдайым өзгере беруі, рөлдер мен бағыттардың өзгеруі, шамадан артық жұмыс т.б. Коммуникация кезіндегі осындай қателіктер негізінен қате атрибуцияға байланысты (Рысалды, 2013-984-987).

Қазіргі таңда алдыңғы қатарлы бағыттардың бірі коммуникативтік мінезқұлықтың ерекшеліктерін түрлі әлеуметтік сфераларда бір әлеумет өкілдері немесе түрлі мәдениет әлеумет өкілдері

арасында оқу ең қажетті мәселе болып отыр.

Іскери ағылшын тілінде сөйлейтін әлеумет өкілдерінің коммуникативтік мінезқұлықтары стратегияларын, лингвомәдениет және мәдени ерекшеліктерін оқып үйрену ол тілде сөйлемейтін адамдарды концептуалды жүйеге, әлемді тану мен шет тілінде сөйлейтін адамдар құндылықтарына бағыттау, мәдениетаралық алшақтықты жақындастыру, оларды іскери мәдениетке икемді болуына дайындығын тәрбиелеу, шет тілінде кәсіби ынтымақтастық жасау үдерістерімен қамтамасыз ету заман талабы болып отыр.

Іскери орта өкілдерінің белсенді мәдениетаралық кәсіби байланыс жасауы өзара түсінісу үдерісінде адекватты коммуникативтік мінезқұлық таныту, кәсіби ынтымақтастық байланысын орнату, шет тілдерін жоғары деңгейде меңгеру, қарапайым мәселелерді шешу кезінде коммуникацияға қатысушылардың әлеуметтік-мәдени түрлілікті қабылдау мен ұғыну негізі болып отыр (Донец, 2004).

Сондықтан болашақ мамандарды кәсіби мағынасы бар мәдениетаралық іскери байланыста коммуникативті бағытталған шет тілін меңгерту қажеттігі туындап отыр. Іскери қарым-қатынас тиімді болуы үшін тек шет тілінің лексикалық, грамматикалық жүйесін меңгеріп қана қоймай іскери қарым-қатынас жасаудың коммуникативтік ойын, стратегиясын меңгеру қажет.

Ақпаратты жеткізуші және іскери қарым-қатынас бірлігі ретінде мәтін, оны түбегейлі түсінуді, оны түсінуші тек тілдік қабілетке ғана ие болмауы тиіс, сонымен қатар оны жіберуші тұлғаның әлеуметтік-психологиялық, мәдени білімін қажет етеді.

Мәдениетаралық іскери қарым-қатынас – мәдени есеңгіреуді жеңу, шетелдік серіктеспен өзара түсінушілікті қалыптастыру өнері. Мәдениетаралық іскери қарым-қатынас әлеуметтік факторлармен ғана анықталмайды, сонымен бірге коммуниканттар мәдениет пәні стереотиптік-мінезқұлықтық шарттарын анықтайды. Шет тілін қолдануда іскери серіктестер мәдени

білімді меңгереді, басқа тілде сөйлеушілердің ділін (менталитетін) түсіну қабілеті қалыптасады. Мәдениетаралық іскери қарым-қатынастың белсенді болуы ұлттық дәстүрлерде қалыптасқан мінез-құлық стереотиптерін түсінуді және қабылдауды талап етеді. Тіл мен іскери мәдениетті зерттеу жайдан жай қалыптасқан жоқ, Е. Хатчтың ойынша, іскери мәдениет ұрпақтан ұрпаққа жеткізілетін ұлттық реалия ретінде тілде берілетін ойлау қабілетінен, мінез-құлықтан, этикет ережелерінен, экономикалық қызметтен тұрады. Мәдениетаралық іскери қарым-қатынасқа қатысушылар мақсатқа жетуге бағытталған, ол вербалды немесе бейвербалды формаларды ескере отырып іскери немесе кәсіби ақпаратты жеткізу мен алмасу деген сөз.

Көптеген мәдениеттерде жазбаша жанрларды ұйымдастырудың әртүрлі формалары кездеседі. Дегенмен, зерттеушілер әліде ағылшын тілі стандарттарына сүйеніп отыр, өйткені олардың қалыптасқан стандарттары мен конвенциялары бар. Бірақ қазіргі таңда түрлі мәдениеттерде жанрларды салыстыру жұмыстары көптеп кездесуде, іскери әлем күннен күнге кішірейіп бара жатыр сондықтан мәдениетаралық ынтымақтастық зор маңызға ие болып отыр. Сондықтан зерттеушілер «төменгі-контекстегі мәдениет» және «жоғары-контекстегі мәдениет» деп бөлінетін мәдениет түрлері мәселелерін көтеріп отыр. «Төменгі-контексті мәдениетке» тән елдер қатарына АҚШ, Германия, Норвегия, Канада, Финляндия, Швеция, жалпы Батыс Еуропалық елдер жатады, ал « жоғары-контексті мәдениетке» тән елдер қатарына Жапония, Корея, Қытай, Арабия, Латын Америка, Италия, Африка, жалпы Азия елдері жатады. «Төменгі-контексті мәдениетте» вербалды коммуникация қажет, коммуникация мағынасы мен оны түсіну не айтылды содан туындайды, өзара қарым-қатынас шектеулі, өзгеріске тез және оңай ұшырайды. «Жоғары-контекстік мәдениетте» коммуникация мағынасы мен оны түсіну адамның мекемедегі деңгейіне, коммуниканттар

арасындағы қарым-қатынасқа баға беруінен туындайды, вербалды коммуникация тура емес, сипаты ашық емес. Г. Хофштеденің 1967-1978 жылдар аралығында 50 елде жасаған зерттеулері бойынша ең үлкен жобасында индивидуализм, коллективизм; билік дистанциясы; анықтылығы басымдылықты болдырмау; мәдениеттегі әйел немесе еркекке тән нәрселер параметрлері бойынша берген анықтамасынан кейін ол барлық елде менеджерлердің түгелі дерлік бірдей емес деген қорытындыға келді. Ұлттық мәдениет оларға өзіндік із салып белгі қалдырады деді (Milton, 1998).

Іскери дискурстың жазбаша және ауызша жанрларын зерттеуде негізгі теориялық сұрақтар қатарына жанрдың лингвистикалық және прагматикалық ерекшеліктері, тіл мен мәнмәтін, интерактанттар рөлі мен жағдаяттары, жанрдың мазмұны мен формасы, жанрдың құрылымы мен стилі, қарым-қатынас құралы ретіндегі жанрдың рөлі мен статусы, жанрларды салыстыру, дискурс, метадискурс, регистр, жанрдың мәтіндік сипаты, жанрдың интерактивті сипаты, автор стратегиялары, жанрдың әлеуметтік лингвистикалық және мәдениетаралық, ұлттық-мәдени ерекшеліктері, корпоративті мәдениет және жанр, жанрды оқудағы методикалық мәселелер, жанрдың тарихы мен өзгерісі сияқты мәселелер қарастырылады. Іскери дискурс жанрын зерттеу аспектілері қарастырып отырған ұғымның жан-жақты мәселе екенін және оны суреттеуде қажетті сипаттамаларды анықтауды қажет етеді. Осы тұста іскери дискурс жанрына анықтама беруге болады: «*Іскери дискурс жанры* – ресми-іс стилі бар дискурс, қоғам мүшелеріне жалпы мақсат қоятын берілген іскери мәнмәтінде түрлі іскери дискурс түрлерінде кездесетін оның әлеуметтік әрекетін орындаушы мәтін түрлері» (McCarthy, 1991).

Іскери дискурс саласында жасалған зерттеулер іскери дискурс жанрын ауызша және жазбаша түрге бөліп қарастыруға жол ашты. Іскери дискурстың жазбаша түрлеріне *хаттар (түрлі жағдаяттарда жазылатын), электронды хаттар, есептер, факспен жіберілетін хаттар*

түрі, мемо, жоба, жоба бойынша ұсыныс, келісімшарт, түйіндеме, пікірлер мен негіздемелер жатады, ал іскери дискурстың ауызша түрлеріне – *келіссөздер, сұхбат, телефонмен сөйлесу, конференция, презентациялар, ауызша есептер* жатады.

Іскери дискурс бір бөлігі мәтін болып саналатын динамикалық үдеріс. Мәтіннен басқа дискурс мәтіннің пайда болуы мен оның қабылдануын, менталды үдерістерді анықтайтын әлеуметтік жағдайлардан тұрады.

Жазбаша ресми-іс дискурсы ең алдымен мәтін ретінде ұсынылған, бірақ онымен ғана шектеліп қалмайтын экстралингвистикалық факторлармен жиынтықта қарастырылатын сөйлеу туындысы, коммуникация актісінің үдерісі мен нәтижесі ретінде қарастырылады. *Жазбаша ресми-іскери мәтін* - мәтінге тән барлық категориялық сипатқа ие, оның әлеуметтік және коммуникативтік қызмет етуіне, ұлттық-мәдени құндылығына бағытталған іскери байланыс түрі.

«Іскери мәтін» ұғымы жазбаша мәтіндердің үлкен тобын құрады: анықтамалар, баяндама хаттар, түйіндер, хаттамалар, келісімшарттар, жеделхаттар, меморандумдер, электронды хаттар, іскери хаттар т.б.

Г.Г. Бүркітбаеваның берген кестесіне сай *жазбаша іскери дискурс жанрлары*: 1) *жазылым* (құрылымы мен стилі; мазмұны мен формасы; тіл мен мәнмәтін; метадискурс; іскери хат-хабар мәтіндерінің лингвостилистикалық, прагмалингвистикалық аспектілері); 2) *E-mail* (формасы мен құрылымы; байланыстың жаңа құралының статусы мен рөлі; лингвистикалық аспектілері; интерактанттар рөлі; әлеуметтік және мәдениетаралық ерекшеліктері; мәтіндік сипаты; интерактивті сипаты; метадискурс; регистр; оны қолданудағы гендерлік ерекшеліктері); 3) *есеп* (мәнмәтін, жағдаят, корпоративті мәдениеті; автордың жанры, дискурс, стратегиялары, лингвистикалық ерекшеліктері); 4) факсималды хабарлама (мәтіннің құрылымдық, функционалдық анализі; жанрлық ерекшеліктері; мәдениетаралық, корпоративтік

аспектілері; интертекстуалдылық); 5) *телекс* (дискурс, тілдік ерекшеліктері, факс және телефонмен сөйлесумен салыстыру); 6) *мемо* (жанрлық ерекшеліктері; жанр формасы мен мазмұны; мемо жанрының тарихы; жанрдың өзгеруі; мемо және хат форматын салыстыру); 7) *жоба* (мәнмәтін аспектілері, жанр, дискурс, тілдік ерекшеліктері); 8) *жоба бойынша ұсыныс* (жанр мазмұны мен формасы, риторикалық іс-әрекет ретінде жанрлар тиімділігі, жанрлық ұйымдастыру ережелері); 9) *келісімшарт/шарт* (құрылымдық, тілдік ерекшеліктері, келісімшарт мәтіндерінің прагмалингвистикалық аспектілері); 10) *түйіндеме* (құжатты тілдік және мазмұндық рәсімдеудің корпоративті талаптары); 11) *ұсыныс хат* (жанр мазмұны мен формасы, риторикалық іс-әрекет ретінде жанрлар тиімділігі, жанрлық ұйымдастыру ережелері); 12) *қолдаухат* (құрылымы мен тілдік ерекшеліктері) (Буркитбаева, 2005).

Іскери қарым-қатынас, оның жазбаша түрлері қазіргі кезде жалпы коммуникацияда ерекше мәнге ие болып отыр, себебі тілдік қарым-қатынастың ауызша түрі-телефон арқылы сөйлесу, ауызша келіссөздер, кездесулер және т.б.-әдетте нақты рәсімделмейді, мұндай коммуникация үлгісі үшінші адамға жеткізілгенде, мазмұны мен құрылымы жағынан өзгеріп, келіспеушіліктер мен түсініспеушілікке әкеліп соқтыруы мүмкін, әрі құпиялық та сақталмайды.

Іскери дискурстың жазбаша түрінде көптеген зерттеушілер анализдеріне сүйенсек ең қажетті параметрлер:

- әлеуметтік және ұйымдастырушы, корпоративті мәнмәтін;
- корпоративтік мәдениет;
- коммуникативтік жағдаят;
- коммуниканттардың іскери деңгейі мен жеке сапасы;
- коммуниканттар арасындағы қарым-қатынас;
- автор мен оқырманның мақсаты;
- мәтіннің интеракциялық күші;
- мәтіннің интеракциялық құрылымы;
- интеракцияның тілдік ерекшеліктері;

- тілдік параметрлер.

Іскери дискурс шеңбері өзінің арнайы білім арқылы жүзеге асатын кәсіби қарым-қатынасты анықтаушы әлеуметтік коммуникацияның арнайы түрі орын алады; арнайы кәсіби қарым-қатынас адамдардың кәсібіне сай нақты мазмұндық-пәндік болады; іскери дискурстың тұлғааралық зонасы да бар, мұнда шетел мәдениетіндегі мінез-құлық нормаларын да білуі тиіс. Мәдениетаралық іскери байланыс стратегияларын талдағаннан соң Т.Н.Астафурова үш түрлі стратегия ұсынады: *компенсациялық, ұйымдастырушылық, риторикалық.* *Компенсациялық стратегия* коммуникация барысында орын алған қателіктер мен олқылықтардың орнын толтыруға бағытталған; *ұйымдастырушылық стратегия* шетелдік коммуниканттар арасындағы мәтіндік іс-әрекетті ұйымдастыру мен құруға бағытталған; *риторикалық стратегия* серіктеске имплицитті және эксплицитті әсер етуге бағытталған. Іскери дискурс ерекшелігін анықтаушы сипаттамасы – талқыланып отырған іскери мәселе бойынша ортақ шешімге келу мақсатында орын алатын іскер адамның кәсіби іс-әрекетімен шектелген байланыс болуы. Іскери дискурстың ауызша жанрында оған алдын ала дайындалу, оны бастау, мәлімет беру, аргументтілік, шешім қабылдау, ақпараттандыру, түсінбеу және оны түсіндіруін талап ету, міндеттерді қабылдау, баға беру сияқты коммуникативтік акттер орын алады. Іскери дискурстың жазбаша түрінде статустық байланысты орнату, назарын аудару, қызығушылығын қадағалау, ақпаратты өзекті ету, нақты іс-әрекеттер жасауға шақыру сияқты коммуникативтік акттілер орын алады (Кибанов, Захаров және Коновалова, 2003).

А.О. Стеблецова іскери қарым-қатынастың коммуникативтік жағдаяттарға байланысты мынадай ерекшеліктерін атап көрсетеді:

1) іскери қарым-қатынас нормативті жағдаятта жүзеге асады;

2) іскери қарым-қатынас оның қатысушыларымен жүзеге асады;

3) іскери қарым-қатынас стандартты, типтік қоғамдық жағдаяттарда іске асады.

Бүгінгі технология мен ақпарат дамыған ғасырда адамдар жан-жақты болумен қатар терең білімді, білікті болулары қажет.

Сол себепті еліміз егеменділігін алғаннан кейін, елімізде көптеген өзгерістер, қайта құру науқаны басталды.

Бұл жерде тіл меңгерген оқытушылар мен мұғалімдер үшін педагогикалық қызметпен бірге біршама мүмкіншіліктер пайда болды, яғни атап айтсақ:

- шет ел азаматтарына орыс тілі немесе қазақ тілі және осы тілдердің мәдениетін оқыту;

- батыстық компаниялармен тығыс жұмыс жасап, олардың оқыту бағдарламаларына қатысу;

- тіл маманы ретінде мемлекеттік немесе шетел білім беру жобаларына қатысу;

- түрлі салада жұмыс істейтін мамандарға кәсіби ағылшын тілін үйрету;

- іскери кездесулер, семинарлар өткізу және басшылық ету, т.б.

Сөйлеу тіл арқылы жүзеге асатын болғандықтан, ол белгілі бір мақсатпен айтылып, прагматикалық қызметімен сипатталады. Тілдің ықпал етуші қызметі сөйлеу әрекеті мен сөйлеу актілерінен көрінеді, себебі сөйлеу арқылы қарым-қатынас қалыптасқан. Соның нәтижесінде адамдар бір-біріне ықпал жасап, белгілі іс-әрекетке итермелейді (Тюрина, 2012).

Іскери этикасының басты көрінісін *сөйлеу мәдениеті* құрайды. Ол тілді жақсы меңгеріп, таза сөйлеумен сипатталады. Сөйлеу мәдениеті, төл мәдениеті адамның ішкі жан дүниесіне, қоршаған ортаға қарым-қатынасын, жоғары этикалық және эстетикалық талғамдарын байқатады.

Сөйлеу тілінің мәдениеті дұрыс сөйлей білудің мәдени құбылыстарын да қамтиды. Дұрыс сөйлей білудің өзі әдеби тілімізді дұрыс пайдалана білуге негізделеді.

Ю.А.Бельчиков сөйлеу мәдениеті ұлттың жазбаша және ауызша берілуінен көрінетін, дұрыс, нақты және көркем сөйлем бейнеленген мәдени-тарихи

категориялардың бірі деп ой қорытады. Ол сөйлеу мәдениетін 2 топқа жіктейді.

1. Ұлттық сөйлеудің мәдениеті

2. Жеке тұлғаның сөйлеу мәдениеті.

Бүгінгі таңда көптеген лингвисттердің назары ауызша қарым-қатынасқа бағытталған және тіл иеленушінің мінезқұлықтарының түрлерінің ішінде сөйлесім әрекетіне ауып отыр. Сөйлеу этикеті көптен бері этнография мәселелерінің бірі деп қарастырылуда, оны зерттеуші ғалымдар қатарына А.К.Байбурин, Е.А.Разван, Э.И.Померанцева, К.Могиланский, Т.Балгимбаев, С.А.Токарев т.б. жатқызуға болады.

Заманауи тіл білімінде көптеген тілдердің сөйлесім этикетінің құрылымы айқындалмаған, вербалды және бейвербалды этикет компоненттерінің өзара қатынасы бекітілмеген, сөйлеу этикетінің өзгеруіне әсер ететін динамика мен факторлар зерттелінбеген. Сөйлесім қатынастары мәселелері А.Қ.Шаяхметованың диссертациясында қазақ және орыс тілдеріндегі көркем шығармаларындағы коммуникативтік сөйлеу құрылымы жайында, Қ.Ш.Қожғалиеваның қазақ тілі сөйлеу қарым-қатынастағы ұлттық мәдени специфика мәселелері жұмыстарында қарастырылады.

М.К. Қармысованың диссертациясында орыс және француз тілдеріндегі сөйлеу формулалары және А.Сейсенова мен А.Қобылановтың жұмыстарында қазақ тілінің этикеті зерттелген. Әртүрлі тіл иеленушілер арасындағы әртүрлі түсінбеушіліктер мен араздықтар сол халықтың сөйлеу этикетін, сөйлеу мәдениетін білмеуден орын алады.

Зерттеу барысында сипатталған іскери сөйлеу мәдениетінің мазмұны негізінде жаңа өнімді тұтынушыларға таныстыру қызметі, компаниялардың жасап жатқан істері жөнінде хабарландыру жасау, олардың стратегиясын қайта қарастыру немесе оған шолу жасау, ұсыныс жасау топтары анықталады.

Іскери қарым-қатынас ұтымды, әрі сенімді өтуі этикалық нормалар мен

ережелерді қатаң сақтауына да тәуелді. Ондай нормалар мен ережелер компания мүшелерін қоғам алдында жауапкершіліктерін ұмытпай, көпшілікке тек шындыққа сәйкес ақпараттарды беруге міндеттейді. Мұнда этикалық сипатта келетін хабарлама нақты әрі дұрыс қалпында берілуі тиіс.

Сендіру барысында әдеби норманы сақтау, сөйлеу мәдениеті әсер етуге негіз болады.

Олар сөйлеушінің лауазымдылығын, білім деңгейін, моральдық қасиеттерін анықтауға мүмкіндік береді.

Іскери қарым-қатынаста сендіру іскери адамдардың бір-біріне деген сенімімен ықылас ынтасына, қошамет-құрмет көрсетуімен ортақ мақсатты көздеуімен, екі жаққа да ортақ пайда әкелетін сипатта келеді (Лавриненко, 1999).

Іскери қатынас негізінен екіге бөлінеді: *мәдениетаралық және мәдениет ішіндегі*. Яғни *мәдениетаралық* дегеніміз әртүрлі мемлекет немесе әртүрлі халықтардың мәдениеттерін салыстыру-салғастыру болса, *мәдениет ішіндегі* деп, бір мемлекетке немесе ортақ халыққа жататын адамдар арасындағы қатынас аталады.

Түрлі мәдениет өкілдерінің ауызша және жазбаша қарым-қатынасын ұлтаралық, мәдениетаралық байланыс түріндегі дискурс деп қарастырамыз. Қазіргі таңда дискурстың мәдениетпен байланысы өзекті болып отыр. Дискурстың мәдениетаралық зерттеулерінде әрбір мәдениеттің өзіндік ерекшелігін ескеру міндеттеліп отыр. Сондықтан кез-келген іскери байланыс оған қатысушылар тек қана іс жөнінде әңгіме қозғап, оны түсінбеушіліктен алшақ болу, қажетті ақпарат беруін қамтамасыз ету сияқты тұстарды ескергенін міндеттеу мүмкін емес. Түрлі мәдениет өкілдері өз мәдениетінде қалыптасқан ережелер мен нормаларды ескере отырып іскери қарым-қатынасқа мән береді. 1966 жылы Р.Каплан дискурстың мәдениет арқылы нақтыланған бес түрін береді. Капланның пайымдауынша семиттік тілдер өкілдері қарым-қатынасқа қатысушылар туындауы мүмкін деп қарастыратын факторларды

импликациялауға жақын. Көптеген азиялық тілдер өкілдері аргументтерді спиральды түрде, байланыстың әрбір этапында олардың ауқымын кеңейте, тереңдете дамытады. Олардың ойынша коммуникация барысында қарастырып отырған мәселені жақсы түсінуге ықпал етеді. Роман тілдері өкілдері үшін коммуникация объекті бойынша кейінге шегіну, сілтеме беру, дауысқа салу сияқты факторлармен барлық компоненттерді вербализациялау тән. Орыс тіліндегі коммуникация барысында тақырыптан жиі ауытқу, көпшілікпен аргументацияға бару сипаты басым. Ағылшын тілі тура, нақты, логикалық тұрғыдан дұрыс реттелген, ретті, анық вербалды коммуникация орын алатынын атап көрсетеді. Сондықтан Каплан осы сипаттарына қарай дискурстың мәдениет типтеріне сай үлгілерін және дискурс құрылымының құрамына байланыстылығын айтады, бұндай сипат мәдениеттің жоғары-контекстуалдылығы мен төмен-контекстуалдылығына байланысты екенін ескереді.

Клайнның зерттеуінше ағылшын тілі мәдениеті мен басқа мәдениеттер параметрлері болып дискурстың формасы мен мазмұнына қатысты екенін айтады. Оның ойынша ағылшын мәдениеті төмен-контекстуалды мәдениетке жататындықтан олар формаға зор көңіл бөлетінін айтады. Дискурстың негізгі және нақты элементтері вербалды болуы тиіс екенін, дискурс құрылымы мен оны бағалауда формалды/ресми аспектер негізгі қызмет атқаратынын айтады. Клайнның ойынша тағы бір ерекшелік дискурстың абстрактылығы мен нақтылығында. Ағылшын тілі дискурсында нақтылық басым, онда фактілер көбірек екенін айтады (Кабакчи, 2004).

И. Васильева дискурсты қолдануда «коллективтік» және «индивидуалистік» мәдениетке жату себептеріне де байланысты деп береді.

Түрлі мәдениет өкілдері арасындағы іскери байланыс жемісті болуы үшін нақты тілде орын алып отырған дискурс формасы мен мазмұны жайлы ой қалыптасуы қажет, коммуникацияға қатысушылардың осы факторлар жөнінде білімі болуы тиіс.

Ағылшын тілі ана тілі емес коммуниканттар шетел мәдениеті дискурсының принциптерін сондай-ақ ана тіліндегі дискурс принциптерін меңгеруі тиіс. Ондай болмаған жағдайда грамматика мен лексиканы шет тілінде дұрыс қолданғанмен коммуникация жемісті болмай, тіпті жағымсыз жаққа қарай орын алуы әбден мүмкін (Петрова, 2005).

Мәдениетаралық қарым-қатынас мәселесі түрлі жолдармен қарастырылады. Мәдениетаралық байланысты БАҚ тұрғысынан қарастырушы ғалымдардың пайымдауынша байланыстың мұндай түрі халықаралық ақпарат жеткізу, әлемдік сөз бостандығы, ақпараттың батыстық билеушісі, ақпарат пен мәлімет таратуда заманауи электронды технологияларды қолданумен ұштастырады. Ғалымдардың енді бір тобы мәдениетаралық қарым-қатынасты түрлі ұлттар мен мемлекеттер арасындағы халықаралық қатысым ретінде зерттейді. Ғалымдардың тағы бір тобы мәдениетаралық қарым-қатынасты халықаралық іскерлік, көпмәдениетті ұйымдар мен мекемелер арасындағы келіссөзге бағытталған халықаралық қатысым ретінде қарастырады.

Қазіргі таңда МАҚҚ мәселелерінің күрт дамуы мен зерттеу құралына айналуына мынадай себептерді айтуға болады: 1) Жаңа технологиялардың дамуы, яғни, коммуникация жылдам әрі әркімге қол жетімді болып отыр. 2) Көлік қатынастарының дамуы, яғни, түрлі мәдениет өкілдерінің көзбе-көз қарым-қатынас жасауы артып отыр. 3) Іскери әлем халықаралық деңгейге жетіп, халықаралық экономика тәуелсіздікке бет бұрды. 4) Жаппай әлемдік көші-қон кейбір елдердің демографиялық мәселелерін шешіп, жаңа мәдениетаралық тұрақтылық мен қоғамдастықтардың пайда болуына ықпал етті. 5) Мәдени айырмашылық және көпмәдениеттілік жұмысшы және ішкі өмір шындығына айналып отыр.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

Антонова, Л.Г., (2008). «Концепт» и «контекст» в условиях современного коммуникативного пространства // Филология, 4(57), 157-160.

Arnold, L. V., (1986). The English Word, 386.

Бабушкин, А.П., (1996). Типы Концептов в Лекско-фразеологической Семантике Языка, 104.

Буркитбаева, Г.Г., (2005). Деловой дискурс: онтология, интеракция и жанры: дис. , 301.

Донец, П.Н., (2004). Теория и межкультурная коммуникация: Специфика культурных смыслов и языковых форм: дис. ... док. филол.наук., 367.

Исабеков, С.Е., (2010). Основы когнитивной лингвистики, 404.

Кабакчи, В.В., (2004). Практика англоязычной межкультурной коммуникации, 480.

Кибанов, А.Я., Захаров, Д.К., Коновалова, В.Г., (2003). Этика деловых отношений, 368.

Құнанбаева, С.С., (2010). Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы, 324.

Лавриненко, В.Н., (1999). Психология и этика делового общения, 28-40.

Львонтьев, А.А., (1993). Языковое Сознание и Образ Мира, 174.

Milton, J., Bennett, (1998). Intercultural Communication: A Current Perspective, 28-60.

McCarthy, Michael, (1991). Discourse Analysis for Language Teachers, 21-30.

Петрова, Т.А., (2005). Лингвокультурологический аспект официально-делового дискурса: на материале документации учреждений сферы образования Уральского региона: дис. ... канд.филол.наук, 249.

Рысалды, К.Т., (2013). Мәдениаралық коммуникацияның кейбір аспекті туралы // Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары, 984-987.

Тюрина, С.Д., (2012). Диалогический дискурс в деловой межкультурной коммуникации, [http:Сайт www.my-luni.ru/journal/clauses/112/](http://www.my-luni.ru/journal/clauses/112/)

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ КОММУНИКАЦИИ БИЗНЕС-ДИСКУРСА И ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы делового дискурса, межкультурной коммуникации в деловом общении, контекстуальные проблемы коммуникативной компетентности. Даны рекомендации для формирования межкультурной коммуникативной компетентности студентов. В статье также проводится анализ бизнес контекста, межкультурный характер бизнес-дискурса, письменных и устных жанров бизнес-дискурса. Рассмотрены вопросы, представляющие ценную теоретическую информацию для бизнес-дискурса и межкультурной коммуникации

Ключевые слова: дискурс, общение, переписка, межкультурный характер, межличностная коммуникативная компетентность, контекст, парадигматическая и синтагматическая коммуникация, бизнес-дискурс, бизнес-текст

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ КАРТИНА МИРА КАК ОСНОВА ПОДГОТОВКИ ПЕРЕВОДЧИКА

Р.Ш. Амраева¹

¹Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков имени Аблай хана amrayeva@mail.ru

Аннотация: В статье обсуждаются вопросы концептуальной картины мира как совокупность знаний, мнений, представлений о мире, которая отражается в многовековом человеческом опыте, ступени общественного развития и материальной культуры. Поднимаются проблемы систематизации концептов. Единицей информации ККМ является концепт. Концепт концентрирует в себе результаты мышления, влияет на ментальность этносов. Концептуальная картина мира лежит в основе мировидения человека. В процессе обучения студентов-переводчиков, необходимо обращать их внимание на национальную специфику концептуальной картины мира. В нашем случае- три языка: казахский, русский и английский. Переводчики являются субъектами межкультурной коммуникации и изучение концептов способствует формированию концептуальной компетенции, наряду с формированием социокультурной и межкультурной компетенций. В переводе важно учитывать две культуры – культуры концепта и культуры реципиента, внимательно подходить к переводу лингвокультурологических концептов языка оригинала и языка перевода.

Ключевые слова: концептуальная картина мира, концепт, ментальность, концептосфера, компетенция, лингвокультура, тезаурус.

Введение

В условиях Казахстана владение тремя языками - это обязательное условие межкультурной коммуникации, трехязычие является пропуском в большой мир. Внедрение трехязычного обучения – веление времени. XXI век требует ускоренных темпов во всех сферах жизни. Каждый из трех языков играет свою особую, эксклюзивную роль. Казахский язык – государственный язык, его нужно сохранять и развивать. Английский язык - язык международного бизнеса, науки, искусства, культуры. возможность беседовать с интересными людьми на различные темы на нем, карьерный рост. Русский язык – язык межнационального общения, он является интернациональным языком (один из шести официальных и рабочих языков Организации объединенных наций (ООН)). Полиязычие становится визитной карточкой нашего молодого, суверенного государства, хорошее знание концептуальной картины мира перечисленных языков способствует межэтнической толерантности и

вытекающей из нее внутренней стабильности. Но, с наступлением эпохи глобализации, существует угроза потери национальных (казахских) ценностей (концептов). Тем не менее, в геополитическом отношении Казахстан находится между Европой и Азией, является медиатором диалога культур и цивилизаций Востока и Запада. В связи с этим, мы считаем, что процесс глобализации открывает новые возможности развития, связанные с всемирным распространением концептов народов мира, которые будут обогащать мировую культуру. Концептуальная картина мира меняется, из нее исчезают исходные представления о мироустройстве, она находится в постоянном движении, приспосабливается к новым реалиям.

Студентам необходимо знать и понимать ключевые концепты своей культуры и культуры стран изучаемых языков; правильно употреблять лексемы, представляющие концепт в родном и изучаемых ино- странных языках, в соответствии с их сочетаемостью;

подбирать синонимы, антонимы к репрезентантам концептов в родном и изучаемых иностранных языках; объяснять и сопоставлять концепты родного и изучаемых иностранных языков. Правильно, в соответствии с речевой ситуацией употреблять лексическую единицу, репрезентирующую концепт; правильно воспринимать высказывания на иностранном языке, содержащие лексемы – репрезентанты концептов; подбирать эквиваленты к пословицам и поговоркам, содержащим лексемы, представляющие концепт в родном и изучаемых иностранных языках; анализировать дополнительные коннотации, ассоциации, пословицы, паремии, стихи, песни, связанные с концептом и представляющие концепт в родном языке и культуре и в языке и культуре изучаемых стран и др. (Василенко, 2013, с.155).

Методика

Роль межкультурной коммуникации в эпоху глобализации возрастает, так как границы международного сотрудничества расширяются. Для того чтобы международное сотрудничество было эффективным, необходимо знание концептуальной картины мира.

Концептуальная картина мира (далее ККМ) отражает познавательный опыт носителя языка, таким образом, познание любой новой информации осуществляется человеком на базе той, которую он уже имеет. Концептуальная картина мира многогранна, изменчива, представляет собой сложное явление. В ней есть элементы общности, обеспечивающие взаимопонимание людей. Совокупность знаний к представлений о мире упорядочивается и организуется в ККМ. Концептуальная картина мира динамична в своем развитии, стремительно реагирует на все изменения постоянно меняющегося мира. Основным носителем информации является концепт.

Концепт изучается разными науками. В лингвистике, концепт является основной единицей обработки, хранения и передачи знаний; в психолингвистике - многомерное ментальное образование, выступает как минимальная единица человеческого опыта

и толкуется с помощью слова; в культурологии – национально-маркированный образ культуры, имеющий языковое выражение.

Концепт как единица знания формируется и функционирует в определенной культурной среде. Концептуальная картина мира определяет базис индивидуального и общественного сознания. Таким образом, в концептуальной картине мира осуществляется взаимодействие общечеловеческого, национального и личностного.

В методике обучения иностранным языкам концепт используется в качестве единицы отбора и организации учебного материала для формирования знаний и определяется следующим образом: концепт — это культурно детерминированная единица коммуникации, отобранная в качестве исходной для формирования знаниевого компонента иноязычной коммуникативной компетентности в процессе обучения иностранному языку.

Так И.Ф Савельева (2011), отмечает, что отбор концептов может осуществляться на основе двух принципов: принципа культурной значимости и принципа разнообразия знаковых форм. Первый принцип предполагает отбор таких концептов, информационный потенциал которых отражает ключевые духовные и материальные ценности носителей изучаемого языка. Второй принцип означает, что в содержание обучения отбираются концепты разных форм. Способность концепта реализовываться в различных знаковых формах дает возможность отбирать материал для формирования знаний не только в вербальной форме, но и невербальной, например, в форме схемы или картинки. При этом все концепты в соответствии с целью обучения могут быть объединены в концептосферы — тематические группы, характерные для определенной национально-культурной общности.

Е.С.Кубрякова (2004) трактует концепт как термин, служащий объяснению единиц ментальных или психических ресурсов нашего сознания и

той информационной структуры, которая отражает знание и опыт человека; оперативная содержательная единица памяти, ментального лексикона, концептуальной системы и языка мозга, всей картины мира, отраженной в человеческой психике.

Автор считает, что концепт отвечает представлению о тех смыслах, которыми оперирует человек в процессах мышления и которые отражают содержание опыта и знания, содержание результатов всей человеческой деятельности и процессов познания мира в виде неких «квантов» знания. Анализ научной литературы подтвердил, что концепты возникают в процессе построения информации об объектах и их свойствах, данная информация может включать сведения об объективном положении дел в мире, о воображаемых мирах и возможном положении дел в этих мирах.

Е.С.Кубрякова рассматривает познавательную деятельность человека как развивающую умение ориентироваться в мире, а эта деятельность сопряжена с необходимостью отождествлять и различать объекты. По мнению автора, концепты возникают для обеспечения операций этого рода. Ученый считает, что для выделения концептов необходимы и перцептуальная выделимость некоторых признаков, и предметные действия с объектами и их конечные цели, и оценка таких действий и т.п., но зная роль всех этих факторов, когнитологи тем не менее еще не могут ответить на вопрос о том, как возникают концепты, кроме как указав на процесс образования смыслов в самом общем виде. Считается, что лучший доступ к описанию и определению природы концепта обеспечивает язык.

Таким образом, концепт трактуется как хранитель информации, эмоций, переживаний. В процессе общения между людьми, в речевой деятельности используется совокупность концептов, образующая определенную концептосферу.

Следовательно, концепт, является основной формой категоризации знания и главным средством концептуализации

действительности, так как он отражает результаты человеческой деятельности.

Все сказанное свидетельствует, что концепт - это символический образ понятия, который отражает ментальное представление носителей языка об объекте, явлении, определяется системой ценностей культуры и имеет языковое выражение. Концепт имеет сложную структуру: существенные признаки, семантическую совокупность.

Мы считаем, что А.Вежицкая внесла существенный вклад в развитие теории контекста, она соотносит концепт с понятием. Она вводит понятие «ключевые слова», которые являются культурными концептами. По А.Вежицкой (2001) такими словами (культурными концептами) являются те, изучение которых позволяет сказать о той или иной культуре что-то значительное и не банальное. Культурные концепты хранятся в коллективном языковом сознании, они хранятся посредством языка в памяти народа. Культурные концепты образуют концептосферу народа.

По мнению Д.С. Лихачева, концепт «является результатом столкновения словарного значения слова с личным или народным опытом человека. Д.С. Лихачев подчеркивает связь концептов с национальной культурой, богатство концептов ставит в прямую зависимость от культуры нации и каждого ее носителя. Изучение концептосфер должно проводиться неотделимо от носителей культуры и языка. Академик выделяет разные концептосферы: концептосферу конкретного человека, концептосферу национального языка, которые не изолированы друг от друга, а взаимно обогащаются. Главным свойством концептов считается их не изолированность, связанность с другими такими же. Концепты, которые зависят друг от друга, составляют некие целостности, которые определяются как концептосфера. Этот термин был введен Д.С.Лихачевым (1993), называвшим концептосферами совокупность потенциалов, заключенных в словарном запасе в целом или отдельного его носителя.

По его мнению, понятие «концептосферы» особенно важно тем, что «оно помогает понять, почему язык является не просто способом общения, но неким концентратом культуры – культуры нации и ее воплощения в разных слоях населения вплоть до отдельной личности.

Концепт в большинстве случаев, находится в соотношении с более чем одной лексической единицей с планом выражения всей лексико-семантической парадигмы (разнородные синонимические – собственно лексические, фразеологические и афористические единства, описывающие концепт в языке). Концепт соединяет в себе результат познания и связанную с этим результатом человеческую практику, ибо формирование концепта всегда связано с «выделением набора признаков», отражающих существенные свойства объекта.

Необходимо также обратить внимание на исследования И.А.Стернина. Автор выделяет в структуре концепта базовый слой, который включает в себя определенный чувственный образ – единицу универсального предметного кода, кодирующую данный концепт для мыслительных операций, а также некоторые дополнительные концептуальные признаки. Когнитивные слои, отражающие развитие концепта, его отношения с другими концептами, образуются концептуальными признаками и дополняют базовый когнитивный слой. Совокупность базового слоя и дополнительных когнитивных признаков и слоев составляют объем концепта и определяют его структуру. Базовый когнитивный слой с чувственно-образным ядром является обязательной составляющей любого концепта, а многочисленные когнитивные слои в структуре концепта могут отсутствовать.

Таким образом, анализ дефиниций концепта позволяет сделать вывод о том, что ученые едины в том, что концепт имеет сложную структурную организацию, он позволяет рассмотреть проблему взаимосвязи языка и мышления. Знания, образующие концептуальную систему человека и отраженные в языковой картине

мира имеют различные источники формирования. Концепт является основной единицей передачи и хранения такого знания.

Е. В. Мошняга (2011) подчеркивает важность межкультурной коммуникации, так как она означает взаимодействие концептосфер различных культур. Межкультурная коммуникация создает и воссоздает концепты, благодаря которым она имеет смысл. Концепты определяют ее адекватность и эффективность, т. е. качество. В межкультурную коммуникацию привносятся различные культурно-специфические концепты и концептосферы.

Нельзя не согласиться с точкой зрения Мошняги Е.В., что в вербальной коммуникации могут возникать языковые барьеры, но они связаны не с незнанием слов и их значений, а с тем, что за ними скрываются культурные барьеры, передаваемые словами-концептами. Концепты-термины могут не иметь эквивалентов в других языках или иметь неполные эквиваленты. Это приводит к непониманию, искажению, отсюда культурный стресс. В основе комплекса межкультурной коммуникации лежит знание, понимание, умение, способность и готовность эффективно интерпретировать и адекватно использовать в коммуникации лингвокультурные и лингвокогнитивные из общей для коммуникантов когнитивной базы.

Мы выделяем следующие дескрипторы концептуальной компетенции:

1. Уметь использовать на практике понимание языкового выражения (концепта) и усвоение его смысла.
2. Демонстрировать понимание мира на базе имеющейся КKM (концептуальная картина мира).
3. Уметь реагировать на любые изменения окружающего мира, как вербализованных концептов, например, концепт «флаг» может смело и горделиво «реять», а может и «поникать», так и невербализованных (интонация, мимика, жесты).

4. Уметь понимать концепт, путем поиска смысла и выделять фигуры из определенного контекста.

5. Уметь сопоставлять концепт, нежели значение, т.к. значение концепта – это название, имя того предмета, к которому этот концепт в соответствии с нормами данного языка применимо. Владеть как вербально-логическим, так и наглядно-образным мышлением.

6. Демонстрировать понимание метафоризации концептуальной картины мира (ККМ).

7. Демонстрировать познание и понимание мира для успешной коммуникации.

8. Способность к критическому анализу концептов для понимания их эмоционального, вербального, культурологического содержания объектов действительности.

Е. К. Аль-Янаи (2011) предлагает следующий метод концептуального анализа как одного из основных приемов работы с ценностно-значимыми элементами национальной концептосферы – концептами на занятиях иностранного языка, что способствует формированию концептуальной компетенции студентов.

Концептуальный анализ (этапы работы над концептом)

1. Выявление лексического и понятийного значения слова на основе анализа прямых и переносных значений. Необходимо выявить все оттенки значения слова. Это способствует формированию наиболее яркого образа – понятийного ядра концепта.

2. Анализ фоносемантического ореола слова в рамках фонетического разбора слова. Выявляют и сравнивают впечатления, вызванные звуковой формой слова.

3. Выявление ассоциативных связей лексем. Реагирование на нее первым пришедшим в голову словом.

4. Этимологический анализ. Обращение к истории языка в рамках этимологического анализа слова.

5. Создание и анализ зрительного образа слова. Словесное иллюстрирование способствует не только ценностному

осмыслению анализируемого концепта, но развитию речи и творческих способностей учащихся.

6. Анализ грамматических значений слова и их роли в контексте. Анализ «грамматических аномалий» пробуждает потребность учащихся в познании родного языка и способствует формированию культурологической компетенции обучающегося с точки зрения аксиологии.

7. Анализ синонимов, антонимов, омонимов, паронимов. Подбор указанных групп слов способствует осмыслению концепта, выраженного языковыми средствами, что формирует ценностное отношение к языковым единицам.

8. Анализ стилистической и эмоционально-экспрессивной окраски слов
Концептуальный анализ предполагает рассмотрение стилистических возможностей языковых единиц, формируя представление о ярком разнообразии речи.

9. Анализ оттенков значений слова в контекстах (словосочетаниях, поговорках, фразеологизмах, стихотворных и прозаических текстах)

10. Аксиологический анализ ценностно-маркированных лексем

Рассмотрение концепта предполагает аксиологический анализ ценностно-нагруженных лексем. Его необходимо проводить в первую очередь со словами, отражающими духовные ценности.

Концептуальный анализ, ориентированный на описание концептов ментального мира социума, отражен в работах А.Вежбицкой, Е.С.Кубряковой, Ю.С.Степанова, В.Н.Телия и других ученых-лингвистов.

Таким образом, работа с концептами на занятиях иностранного языка призвана обогатить знания студентов о важнейших культурных артефактах. Изучение концептов способствует формированию концептуальной компетенции, наряду с формированием социокультурной и межкультурной компетенций.

Л. П. Халяпина (2006) использует термин «компетенция в сфере концептов» и

выделяет четыре компетенции в сфере концептов:

- компетенцию в сфере универсальных культурных концептов
- компетенцию в сфере этнокультурных концептов
- компетенцию в сфере социокультурных концептов
- компетенцию в сфере индивидуально-культурных концептов.

Данные виды компетенций в области концептов предполагают:

1) знание о наличии различных типов культурных концептов в различных культурах и об их неодинаковом наполнении;

2) умение выявлять данные концепты и осуществлять анализ способов их объективации;

3) умение идентифицировать содержание культурных концептов и устанавливать общность и различие в их содержании;

4) способность толерантно относиться к культурным концептам собеседника, если они расходятся с культурными нормами и системой ценностей собственной социальной группы.

Студенту-переводчику в процессе обучения переводу необходимо владеть всеми перечисленными выше компетенциями, для успешного решения профессиональных задач в переводческой деятельности. Он является «субъектом межкультурной коммуникации». Мы полностью разделяем точку зрения С.С.Кунанбаевой (2017), она считает, что «формирование «субъекта межкультурной коммуникации» при овладении иностранным языком осуществляется на отражении языком концептуально-организованного представления «картины мира» другого социума как результат единого интегрированного механизма обработки естественного языка в сознании человека. Эту составляющую структуры знания можно определить как когнитивно-концептуальный аспект структуры знания».

Для понимания концептов необходимо знать ментальность народов, в нашем случае, ментальность казахского,

русского и английского народов. Концептуальная картина мира отражает ментальность народов. Ментальность - отправная точка развития национальной культуры и ценностей. Ментальность находится в постоянном движении, она не статична, она обогащается другими культурами, национальные характеры меняются. В Казахстане существуют два основных вида ментальности: казахская и русская, восточная и западная, происходит взаимопроникновение, они оказывают влияние на склад ума живущих в стране этносов.

М.В. Пименова (2013). утверждает, что «Ментальность, оборотная сторона картины мира, представляющей собой систему категорий и субкатегорий, т.е. «когнитивную сетку» с помощью которой носители языка воспринимают действительность и строят образ мира, существующий в их языковом сознании. Категории, образующие картину мира составляют основной семантический инвентарь культуры, потому что они запечатлены в языке, образуя его каркас. Человек думает о мире, так как «подсказывает» ему язык. Мыслить всем людям приходится сообразно концептуальной системе, которая составляет основу языка, его фундамент. Концептуальный мир – основа ментальности народа».

Согласно М.В. Пименовой – концепт, это совокупность закрепленных признаков, которые используются для описания фрагментов мира или части такого фрагмента. В языке отражена концептуальная система (далее КС). КС коммуникативна, она развивается, дополняется новыми признаками, обладает способностью к порождению новых языковых форм для выражения новых знаний. Концепты – единицы концептуальной системы в их отношении к языковым выражениям, в них заключаются знания о мире. Исследователь выделяет следующие виды концептов: *парные концепты*, слова-репрезентанты считаются полными или частично полными синонимами. Примеры парных синонимов:

истина и правда; ложь и обман; горе и злочастье; мечта и грёза и др.

Бинарные концепты, слова-репрезентанты являются антонимами. Другое из название - оппозитивные. Примерами бинарных концептов являются: любовь и ненависть; свет и тьма; друг и враг; строить и разрушать; много и мало и др.

Эквивалентные концепты. Концепты, структуры которых частично или полностью совпадают, а их репрезентанты выступают равнозначными при переводе. Примерами эквивалентных концептов являются душа и soul, сердце и heart, мудрость и wisdom, воображение и imagination.

Концепт фиксирует знания о мире и опыт поколений. Включение концептов в процесс обучения переводу представляется актуальным и своевременным. Концепт является основной единицей ментальности. Он находится в постоянном движении и развитии, как и его содержательные формы: образ, символ и понятие.

М.В.Пименова в своих концептуальных исследованиях в современной лингвистике утверждает, что «концептуальная система – это совокупность всех концептов, входящих в ментальный фонд языка, находящихся в разных типах отношений между собой. Концептуальную систему можно назвать ментальным каркасом языковой картины мира. Концептуальная система – сложное образование, ее формируют концептуальные подсистемы, такие как социоконцепты: политические концепты, идеологические концепты, интерперсональные концепты, религиозные концепты, этические концепты и т.д. У каждого народа своя мифология, свой путь в донаучном познании мира, т.е. своя культура. Эти знания тоже отображаются на концептуальной системе. Концептуальная система языка сохраняет всё познанное народом. В языке фиксируется картина мира, свойственная определённому народу».

По В.В. Колесову (2000) концепт является основной единицей ментальности, он подчеркивает, что концепт есть чистый

смысл, первосмысл, первообраз, константа, архетип, что концепт воплощается в слове через его содержательные формы: образ, понятие, символ. Другие лингвисты трактуют концепт как единицу коллективного сознания, имеющая языковое выражение и отмеченная этнокультурной спецификой. В. И. Карасик (2002) отмечает, что отличительной особенностью лингвокультурологического концепта является его ценностный компонент, поскольку «центром концепта всегда является ценность, так как концепт служит исследованию культуры, а в основе культуры лежит именно ценностный компонент». Исследователь выделяет трехмерную структуру концепта, выделяя ценностный, фактуальный и образный элементы. При этом фактуальный может выражаться в вербальной форме и непосредственно воспроизводится в речи, а образный компонент невербален, выявляется лишь описательно.

Представители когнитивного направления относят концепты к явлениям ментального плана. При лингвокультурологическом подходе к концепту рассматривается связь между языком и культурой, а в центре внимания оказывается национально-культурное своеобразие концепта. Концептуальная картина мира ближе к реальности, чем языковая. В формировании концептуальной картины мира участвуют разные типы мышления. Концептуальная картина мира глобальна, языковая картина мира является репрезентантом концептуальной картины мира. Концептуальная и языковая картины мира соотносятся друг с другом как первичное и вторичное, как явление ментальности и его вербальное воплощение. При этом в языковой картине мира отражаются наиболее важные компоненты концептуальной картины мира.

Термин «концепт» является базовым и в лингвокультурологии. Ю. С. Степанов (2004) в своих исследованиях утверждает, что «Концепт — это как бы сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека. И, с другой стороны, концепт —

это то, посредством чего человек — рядовой, обычный человек, не «творец культурных ценностей» — сам входит в культуру, а в некоторых случаях и влияет на нее». Таким образом, изучение, анализ и перевод концептов позволяют преодолевать языковые барьеры и барьеры взаимного непонимания.

В.А. Маслова в своем исследовании считает, что есть и другие точки зрения на структуру концепта. Она утверждает, что центром концепта всегда является ценность, поскольку концепт служит исследованию культуры, а в основе культуры лежит именно ценностный принцип.

Каждый концепт как сложный ментальный комплекс включает в себя, помимо смыслового содержания, еще и оценку, отношение человека к тому или иному отражаемому объекту, и другие компоненты:

- ✓ общечеловеческий, или универсальный;
- ✓ национально-культурный, обусловленный жизнью человека в определенной культурной среде;
- ✓ социальный, определяемый принадлежностью человека к определенному социальному слою;
- ✓ групповой, обусловленный принадлежностью языковой личности к некоторой возрастной и половой группе;
- ✓ индивидуально-личностный, формируемый под влиянием личностных особенностей - образования, воспитания, индивидуального опыта, психофизиологических особенностей (Маслова, 2004)

В современной лингвокультурологии существует несколько семантических классификаций концептов, автором одной из наиболее полных является В. А. Маслова. Ученый считает, что все концепты можно разделить на:

- 1) представления о мире (время, родина);
- 2) стихии и природа (вода, огонь);
- 3) представления о человеке (гений, странник);
- 4) нравственные концепты (правда, грех);

5) социальные понятия и отношения (дружба, война);

6) эмоциональные концепты (счастье, радость);

7) мир артефактов (дом, свеча);

8) концептосфера научного знания (философия, математика);

9) концептосфера искусства (музыка, танец).

В отечественной когнитивной лингвистике, С.С.Кунанбаева (2017) в своем исследовании отмечает, что «исходя из общих трактовок базовых единиц когнитивистики («концепт» - глобальная единица мыслительной деятельности, концепт – единица концептосферы; в акте речи вербализируется только релевантная часть «концепта» в форме «значения» как единицы семантического пространства «концепта», закрепленной языковым знаком в целях коммуникации) сложились различные научные школы когнитивистики. Автор выделяет семантико-когнитивный подход к лингвокогнитивным объектам, «таким образом, метод семантико-когнитивного анализа предполагает в процессе лингвокогнитивного исследования, исходящего от содержания значений, определить объем и содержание концептов, используя для описания метод «когнитивной интерпретации» как этап семантико-когнитивного анализа».

Результаты

Процесс иноязычного образования, базируется на новой парадигме, включает в себя когнитивно-лингвокультурологическую методологию как концептуальную основу теории коммуникации и компетентностную теорию учения. Моделирование кросс-культурного контекста в процессе профессионально-базируемого общения является фактором формирования концептуальной картины мира.

Так, проведенное И.Ф. Савельевой исследование, позволило утверждать, что в методике иноязычного образования концепт представлен в двух значениях: (1) как базовая единица культуры и (2) как единица концептуальной системы

индивида, отражающей знания и опыт человека. Это обусловлено тем, что:

✓ при овладении иностранным языком происходит «вхождение» обучающегося в новую для него культуру: он знакомится и овладевает новыми способами восприятия и обозначения новой культуры (новыми концептами), иначе представляющей знакомую ему окружающую действительность;

✓ овладевая иностранным языком, студент расширяет свою концептуальную систему, включая в нее новые концепты.

Таким образом, методика иноязычного образования трактует концепт как: во-первых единицу отбора и организации учебного материала для формирования знаний, во-вторых как культурно детерминированную единицу коммуникации, отобранная в качестве исходной для формирования знаниевого компонента иноязычной коммуникативной компетентности в процессе обучения иностранному языку.

Необходимо также обратить внимание на то, что концепт является единицей отбора учебного материала для формирования знаний. Отбор концептов может осуществляться на основе двух принципов: принципа культурной значимости и принципа разнообразия знаковых форм. Первый принцип предполагает отбор таких концептов, информационный потенциал которых отражает ключевые духовные и материальные ценности носителей изучаемого языка, например, концепты семья, друзья, здоровье, дом и др. Второй принцип означает, что в содержание обучения отбираются концепты разных форм. Способность концепта реализовываться в различных знаковых формах дает возможность отбирать материал для формирования знаний не только в вербальной форме, но и невербальной, например, в форме схемы или картинки. При этом все концепты в соответствии с целью обучения могут быть объединены в концептосферы — тематические группы, характерные для

определенной национально-культурной общности.

В рамках нашего исследования мы считаем необходимым опираться на лингвокультурные концепты. А.В.Бастриков (2012) трактует лингвокультурные концепты как определенные ментальные образования, обладающие определенной семантической расчлененностью, национально-культурной маркированностью, зафиксированной в языковой форме. Лингвокультурные концепты представляют собой конституирующие единицы этнического менталитета, «опорные точки», совокупность которых образует лингвоконцептосферу как языковую картину мира, фрагментами которой они являются. Концепт может концентрировать в себе результаты мышления в образно-оценочном и ценностно-ориентированном представлении.

В учебном пособии «English for specific purposes in the context of intercultural communication» (2016), разработанным на факультете перевода и филологии (ФПиФ) КазУМОиМЯ им.Абылай хана, студенты четвертого курса сравнивают и сопоставляют следующие социоконцепты, политического и идеологического характера как: Freedom, War, Life, Death, Power, Terrorism, Violence, Fear. Перечисленные концепты являются одними из важнейших концептов в английской, казахской и русской лингвокультурах. Они хорошо отражены в пословицах, поговорках и афоризмах. Для изучения концептов студенты-переводчики используют концептуальный анализ, описывают этимологию слова, анализируют особенности мышления у упомянутых этносов, особенности формирования и развития культуры. Данные концепты являются базовыми, лежащие в основе общего освоения человеком действительности. Концепты «жизнь» и «смерть» «свобода» - ключевые ментальные единицы в тюркских, славянских и английском языках, они определяют мировосприятие и поведение людей. Концепт «терроризм» один из ключевых в двадцать первом веке и

глобальная проблема современного мира. На занятиях, студенты выявляют сходства и различия концептов в трех языках, моделируют ситуации применения концептов. Концептуальный анализ позволяет выявить особенности ментальных процессов, реализованных в языке, объяснить механизмы вербализации мыслительных структур в казахском, русском и английском языках.

Выводы

Мы приходим к выводу, что человек мыслит концептами, он анализирует, сравнивает и соединяет разные концепты в процессе мыслительной деятельности, тем самым он формирует новые концепты как результат мышления. Концептуальная картина мира состоит из концептов, постепенно насыщается интеллектуальным содержанием и социально-культурным опытом, диктуется выбор поведения, моделирует межкультурную компетенцию.

В логике нашего исследования, мы считаем, что перевод является одним из основных механизмов межкультурной коммуникации, призванным обеспечить взаимопонимание представителей разных этносов с помощью концептуальной картины мира.

Проблема качества переводов на казахский, русский и английский языки напрямую зависит от знания лингвокультурологических концептов, от степени сохранения колорита национальных концептов в переводе. В переводе необходимо аккуратно донести особенности этнических концептов. В переводе важно учитывать две культуры – культуры концепта и культуры реципиента, внимательно подходить к переводу лингвокультурологических концептов языка оригинала и языка перевода. В процессе перевода могут возникнуть проблемы, при сопоставлении культур в процессе перевода может отмечаться отсутствие концептов в одной из сопоставляемых культур, результатом чего становится появление невербализованных элементов смысла исходного текста. Конфликтность или прогресс коммуникативных актов в переводе зависит от сформированности и понимания

концептуальной картины мира (ККМ). Необходимо формировать и развивать у студентов знания, умения и навыки в области лингвокультурологической концепции перевода-концептов. Студент должен знать концептуальную картину мира, компоненты и концепты лингвокультурологии, требующие в процессе перевода с казахского на другие иностранные языки и с русского языка на английский. В процессе обучения переводу, студенту рекомендуется проводить сопоставительный анализ концептов родного и английского языков, а также концептуальный анализ, знать этапы работы над концептами.

Формирование личности переводчика строится на основе обучения языку и культуре другого народа, на сравнении с родным языком и культурой. Понятия язык, личность, культура, деятельность неразделимы. Языковая личность переводчика формируется в процессе развития когнитивных и коммуникативных способностей: готовность к коммуникации, повышению качества памяти (долговременной, оперативной, кратковременной), мышления (репродуктивного, продуктивного, словесно-логического и аналитического), восприятия, антиципации (вероятностного прогнозирования).

Подготовка переводчика требует проведения учебных занятий с использованием концептов, т.к. они обогащают концептуальную картину мира, формирует у них «тезаурус» концептов. Для правильного перевода студент должен иметь прекрасное чувство языка, хорошо знать картину мира реципиента, постоянно изучать их культуру, социум. Перевод – сложный вид умственной деятельности, предполагает способность к переключению с одного языка на другой, сопоставление, сравнение и анализ концептосфер.

Таким образом, для студентов-переводчиков, которые изучают два иностранных языка, значение концептов становится особенно актуальным.

ЛИТЕРАТУРА:

Аль-Янаи Е.К. Аксиологическая направленность концептуального анализа на уроках русского языка. Благовещенский государственный педагогический университет, г. Благовещенск. The Emissia Offline Letters. Электронное научное издание (научно-педагогический интернет журнал). Декабрь 2011.

Бастриков А.В., Бастрикова Е.М. Филология и культура. Philology and Culture. 2012. №3 (29).

Василенко С.С. Концептная компетенция как цель обучения иностранному языку студентов лингвистических направлений. ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РОССИИ. 2013. № 5) URL:<http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/1039/1/povr-2013-05-31.pdf>

Вежбицкая, А. Сопоставление культур через средство лексики и прагматики. –М.: Языки славянской культуры, 2001 г. – 272 с.

Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты. Дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002.- 478с

Колесов В.В. О логике логоса в сфере ментальности / В.В.Колесов // Мир русского слова. - 2000.- №2.- 52-59с.

Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира.- М.: Языки славянской культуры, 2004. — 560 с.

Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. Алматы, 2010. – 344 с.

Кунанбаева С.С. Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности. Учебное пособие/ С.С. Кунанбаева.: Алматы, 2017 – 264 с.

Куркимбаева А.М., Оспанова А.Л., Амраева Р.Ш., Исакова Н.Д. English for specific purposes in the context of intercultural communication. Алматы, 2016.- 168 с.

Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Изв. АН. Серия литературы и языка. Т. 52. № 1. 1993. С. 3- 9.

Маслова, В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие [Текст] / В.А. Маслова. – М.: Тетра Системс, 2004. – 256 с.

Мошняга Е.В. Концептное пространство межкультурной коммуникации в системе международного туризма : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. М., 2011

Пименова М.В. Концептуальные исследования и национальная ментальность. Гуманитарный вектор. 2011. №4 (28)– Publication URL:<https://cyberleninka.ru/article/v/kontseptualnye-issledovaniya-i-natsionalnaya-mentalnost>

Савельева И.Ф. Формирование знаниевого компонента лингвосоциокультурной компетенции// Современная методика соизучения языков и культур. Каро.: 2011 РИНЦ

Стернин И.А., Быкова Г.В. Концепты и лакуны. URL:
http://www.ilingran.ru/library/psylingva/sborniki/Book1998/articles/2_2.htm

Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: 3-е изд. - М.: Академический проект, 2004, с. 42-67.

Халяпина Л.П. Методическая система формирования поликультурной языковой личности. Кемерово: Кузбассвузиздат, 2006.

МАСС-МЕДИА САЛАСЫНДАҒЫ АУДАРМА

Кыйсыкова А.Ж., Раева Э.А., Тоқтарбекова А.Қ.¹

¹Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
asem.j.k@mail.ru

Аңдатпа: Масс-медиа саласындағы аударма тақырыбының өзектілігі тәуелсіз Қазақстан мемлекетінің жаһандық үдеріс жағдайында әлемдік қауымдастыққа белсенді ықпалдасуымен байланысты. Осыған байланысты әлемдік қауымдастыққа ену қоғам өмірінің аса маңызды аспектісі болып табылады. Отандық бұқаралық ақпарат құралдарын қалыптастыру және дамыту, соның ішінде, қазақстандық мазмұндағы ағылшын тіліндегі жаңалықтар шығарылымы оларды аударма тұрғысынан зерттеуді талап етеді. Масс-медиа саласында аударманы жүзеге асыру және телевизиялық ақпараттық жаңалықтар мәтіндері аудармасын үлгілеу дегеніміз түпнұсқа мәтін мен аударманы салғастыруға негізделген аударма үдерісінің кешенді үлгісін әзірлеу.

Тірек сөздер: БАҚ, жаһандық, телекоммуникация, радиоэлектроника, газеттік-ақпараттық.

Тіл біліміне кіріспе

Масс-медиа және бұқаралық коммуникация саласының қолданыс аясы күн өткен сайын қанатын кеңге жайып келеді. Сондықтан да осы саладағы орныққан тіркестер мен күнделікті қолданыстағы терминдер әрі кезеңге сай ана тілімізге өзге тілдерден еніп, тұрақтап жатқан сөздер де белгілілесек ографиялық және лингвистикалық заңдылықтарға бағынады. Себебі, қазіргі таңда кезкелген салада БАҚ-тың араласпайтын не қолданылмайтын саласы жоқ. Осыған орай, бүгінгі ақпарат ғасырында ауыз екі және тілдік қолданыс аясын түрлі лексикалық топтар мен терминологиялық бірліктер нәтижесінде еселей толықтырып отырғанда, сан миллиардтаған аудиториямен қарым-қатынастағы масс-медиа және коммуникация тілінің маңызын арта түсуі де заңдылық болып табылады.

Ақпараттар ғасырында масс-медиа және телекоммуникация саласының байланыс аясы күн өткен сайын кеңейіп келеді. Сонымен қатар, сандық телевизияның өмірімізге дендепенуі де оның қолданыс мүмкіндігін арттыруда.

Масс-медиа және коммуникация қызметі – әлем халықтарының күнделікті бір-бірімен тілдесулері және өзара

түсінісулеріне негіз қалай отырып, қазақ елінің саяси-экономикалық, әлеуметтік-мәдени және өзге де салалардағы тамаша табыстары мен жетістіктерін миллиондаған аудиторияға паш етуде. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев алға қойған үш тілді меңгеру, яғни қазақ тілін – мемлекеттік тіл, орыс тілін – ұлтаралық қарым-қатынас тілі, ағылшын тілін қазіргі заманғы «linguafranca» – халықаралық қарым-қатынас тілі ретінде күнделікті қолданысқа енгізу бағытындағы тілдің үш тұғырлығы қағидатын орнықтыру міндеті – Қазақстанның әлемдік аренадағы саяси және экономикалық бағыттағы үдерістерге еркін кірігуіне де негіз қалауда. Әрі әлемдік аренадағы көшбасшы елдердің тәжірибелері мен жүріп өткен жолдарын саралай отырып, тың идеяларға негіз қалау да мемлекетіміздің серпінді дамуына жетелейтіні анық аксиома. Сондықтан да заман талабы мен уақыт сұранысына орай үш тілді анықтамалық сөздіктер шығару да қазіргі кезеңнің талап-тілегі екені ақиқат. Сондай сөздіктердің ішіндегі С.Қозыбаевтың анықтамалық кітабын атап айтсақ болады. С.Қозыбаев (Алматы: қазақ энциклопедиясы 2015. 631б.)

Кезең талабын бағамдай келе, сөздікті құрастырушы-автор қазақша-орысша-

ағылшынша анықтамалық сөздіктің мазмұнын да жан-жақты толықтырып, кеңейткен. Кітапқа – газет, баспа, телевидение, радио терминдерімен қатар, өмірімізге соңғы жылдары енген дыбыс және бейнежазу, кинофототехника, жарнама, қоғаммен байланыс және телекоммуникация, радиоэлектроника салаларындағы терминдер тобы да енгізілген.

Анықтамалықта республика аумағына күн сайын қазақ-орыс-ағылшын тілдерінде хабар-ошар таратып жатқан 80-нен астам теле-радиокомпаниялар мен екі мыңнан астам басылымдарда жұмыс істейтін репортерлер мен мамандарға сауатты әрі мазмұнды газет материалдарының, теле-радиосюжеттер әзірлеу және халықаралық ресми-іскерлік кездесулер кезіндегі тікелей репортаждардың салиқалы-салмақты болуы да ескерілген. Сондай-ақ лауазымды және танымал тұлғалармен сұхбаттар жүргізу кезінде қолданысқа енетін сөздер мен сөз тіркестеріне де кітапты даярлау барысында айрықша көңіл аударылған. Анықтамалық сөздікті баспаға даярлау барысын- да осы бағыттағы орыс және өзге де тілдердегі тәжірибелерге сүйеніп, әлемдік үлгідегі үрдістер басшылыққа алынған. С.Қозыбаев (Алматы: қазақ энциклопедиясы 2015. 631б.)

Журналистердің күнделікті қат-қабат жұмыстарында анықтамалық сөздік әрі көмекші әрі танымдық әрі мазмұндық жағынан да бағалы еңбек болып табылады. Ақпарат тасқыны кезеңінде сөздік қорымыздағы терминдердің туыстас әрі синонимдес баламасын пайдалану және тіліміздің күнделікті қолданысына жаңадан еніп жатқан сөздерді жүйелендіру бағытында да кемшін тұстарымыз, көпшілігінде сол сөздердің этимологиялық негізіне мән бере бер- мейтін осал жерлеріміз екенін уақыт көрсетіп отыр. Соған орай, анықтамалық сөздікті құрастыру кезінде тәжірибелі мамандар мен ғалым-тілшілердің ақыл-кеңестері мен пікір-лері ескерілген. Әсіресе, Ахмет Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институты терминология бөлімінің танымал ғалымдары мен Абылай хан

атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің және Сүлеймен Демирель атындағы университеттің филология және педагогикалық мамандықтар факультетінің тәжірибелі оқытушы-ғалымдарының, «Advanca – инженерлік аударма» бюросының (директоры – Н.Сейдақова) ағылшын тіліндегі аударма мамандарының ұсыныс-ескертпелері назарға алынған. Осыған орай, олардың тұңғыш әрі күрделі анықтамалық сөздікті даярлау барысында материалдарды аудару, сараптама жа- сау және сын-ескертпелері мен бағалы ұсыныстарының ескеріліп, назарға алынғаны көпшілік оқырман үшін бағалы екендігі даусыз. Соның нәтижесінде кітаптың мағыналық-мазмұндық құндылығы байып, оның оқырманға түсініктілігі де арта түскен.

Көпшілік оқырман назарына алғаш рет ұсынылып отырған үш тілдегі анықтамалық сөздік отандық және алыс-жақын шетелдік ғалымдардың әр жылдарда жарық көрген терминдер мен анықтамалық сөздіктерінің және автордың жеке өзінің көп жылдық зерттеушілік еңбегінің негізінде құрастырылған. А.Төтебаева (Телевизиялық ақпараттық жаңалықтар мәтіндерінің аудармасын үлгілеу тақырыбындағы диссертация Алматы қ).

Басылымның тағы бір ерекшелігі, осы бағыттағы қолданысқа жаңадан енген сөздіктер ана тіліміздегі масс-медиа және телекоммуникация терминдер саласын одан әрі байытып, әріптестеріміздің эфирден сөйлеу және тікелей репортаждар жүргізу кезеңінде де тіл нормаларының қатаң сақталуына да қосар үлесінің молдығында. Әрі тұңғыш анықтамалық сөздікте масс-медиа және телекоммуникация саласындағы терминологиялық бірліктердің жүйеленуі және кейбір ұғымдар мен түсініктердің дәйектілігі мен мән-мағынасының барынша түсінікті болуы да назарда ұсталған. Масс-медиа және телекоммуникация саласындағы ана тіліміздегі басылымдар мен оқулық-әдістемелік және түсініктемеліктердің тым кемшіндігі де журналист-репортерлердің күнделікті жұмыстарында үнемі қолбайлау болып

келді. Сондықтан үш тілдегі бағалы еңбек осы олқылықтардың орнын толтырып, масс-медиа саласындағы маман әріптестердің күнделікті қолданысында көмекші құралы болады деген сенімдеміз.

Медиа аударма заманауи аударматанудың дербес бағыты болып табылады. Осы жаңа ғылымның пәні бұқаралық ақпарат құралдары тілінің аудармасы болып табылады.

Бұқаралық ақпарат құралдары тілі (әрі қарай – БАҚ) бұқаралық ақпарат құралдары өндіретін және тарататын мәтіндердің барлығын тұтастай қамтиды. БАҚ тілі – бұл лингвостилистикалық қасиеттер мен белгілердің қандай да бір жиынтығымен сипатталатын тұрақты тілішілік жүйе. БАҚ тілін баспасөз, радио, телевидение, Интернетке қатысты вербалды және аудио визуалды компоненттерінің қандай да бір арақатынасындағы аралас түрдегі ерекше таңбалар жүйесі ретінде арастырады. БАҚ тілінің негізгі бірлігі ретіндегі медиа мәтіннің медиальдық, бұқаралық, ықпалдастық және ашықтық сияқты негізгі категорияларға сүйенетін күрделі, көпдеңгейлі жүйесі бар. Медиа мәтін төмендегідей тұрақты өлшемдер жүйесімен толықтырылады: мәтін өндіру тәсілі (авторлық-алқалық), жасалу түрі (ауызша-жазбаша), тарату арналары (баспасөз, радио, телевидение, Интернет), мәтіннің функционалды-жанрлық түрі (жаңалықтар, комментарийлер, публицистика, жарнама), медиа тақырыпқа жататындығы. Медиа мәтін дегеніміз бұқаралық ақпарат құралдары өндіретін және кең көлемді әрі көпқабатты вербалды тілдік туынды. А.Төтебаева (Телевизиялық ақпараттық жаңалықтар мәтіндерінің аудармасын үлгілеу тақырыбындағы диссертация Алматы қ).

Телевизиялық ақпараттық жаңалықтар шығарылымдары мынадай құрылымдық деңгейлерге бөлінеді: шпигель (қысқа жаңалықтар топтамасы), елдегі басты оқиғалар ; басты халықаралық оқиғалар ; спорт жаңалықтары; ауа райы болжамы. Ағылшын тіліндегі отандық телевизиялық ақпараттық жаңалық шығарылымдарының ерекшеліктері:

бірінші орынға елдегі маңызды ресми жаңалықтар шығарылады; халықаралық жаңалықтар өте қысқа түрде беріледі; тікелей эфирде өзекті мәселелер талқылау үшін сарапшылар шақырылмайды; хронометраж 30 минутты құрайды. Телевизиялық ақпараттық жаңалықтар мәтіндері вербалды емес, вербалды және медиалық бірліктерді қисындастыру арқылы сипатталатын көпшілік аудиторияға бағытталған мәтіннің бір түрі болып табылады. Телевизиялық ақпараттық жаңалықтар мәтіндері ерекшеліктерінің бірі - оның бір мезгілде үш деңгейде көрінетіндігі : мәтіндік, дыбыстық үндесуде және видео қатарда. Жаңалық мәтіндері бейтарап және дербестендірілмеген. Жаңалық мәтіндері негізінен аудиторияға елде және шетелде болып жатқан әлеуметтік мәні бар оқиғалар мен деректер туралы ақпарат беруге, шынайы құбылыстар мен олардың қасиеттері туралы хабарлауға бағытталған.

«KazakhTV» (Caspionet), «Euronews» телеарналарының жаңалық фрагменттерінің тілдік версияларына жүргізілген сараптамада өте жиі кездесетін грамматикалық трансформация және тілдік компрессия секілді аударма тәсілдері басым. «KazakhTV» телеарнасының бастапқыжәне аударма мәтіндері «Euronews» телеарнасына қарағанда мағынасы мен құрылымы бойынша сәйкес келеді. «Euronews» телеарнасының тілдік қызметі мәтіндерінің өзіндік тілдік версияларын жасауда. Сарапқа түскен ақпараттық жаңалық мәтіндерінде әртүрлі аударма тәсілдерін пайдалануды талап ететін көптеген мәдени-маркерленген сөздер, географиялық реалиялар, жалқы есімдер, дәйексөздер мен әртүрлі ақпарат көздеріне сілтемелер жиі кездеседі.

Аударма үдерісін үлгілеу қолданбалы міндеттерге байланысты және барабар аудармаға қол жеткізуде маңызды роль атқарады. Телевизиялық ақпараттық жаңалықтар мәтіндерін аудару үлгісі өзара байланысты аспектілерден тұрады : когнитивті, лингвистикалық, аудармалық және журналистік. Телевизиялық ақпараттық жаңалықтар мәтіндерін аударудың берілген үлгісіне орай

аударманы сипаттау екі тіл арасындағы баламалық байланыстар жүйесіне ғана емес, сондай-ақ аударма үдерісіндегі осы жүйені жүзеге асырудағы ерекшеліктерге де байланысты болады. Когнитивті аспект ТАЖМ құрудың айла-тәсілдерін, аялық білім, телерадиоарналардың хабар тарату саясатын қамтиды. Лингвистикалық аспект ТАЖМ жанрлық – стилистикалық ерекшеліктері мен зерттеу әдістерін қарастырады. Аудармалық аспект аударма үлгілерін, аударманың стратегиялары мен тәсілдерін қамтиды. Журналистік аспект ТАЖМ құрылымы, терминологиясы, видео қатар синхронизациясы техникаларын қарастырады. Г.С.Гривнин(Мәскеу, Ғылым, 1970)

Масс-медиа саласындағы аударманың түріне газеттік-публицистикалық аударманы кіргізсек болады. Газет-журналдар мәтінінің тілдік мағынасының құралы белгілі бір дәрежеде дайын күйдегі, кең қолданыстағы тіркестер, сөздер саналады. Газет-журналдардың мәтіні – толығымен нысаналы түрдегі когнитивтік ақпарат. Бұл тілдік құралдарының контексіне еш тәуелсіз ұғымдар түрінде сипатталады: бұл сандық мәліметтер, кісі атаулары, лауазымдары, атақ, дәрежелері, фирма, мекеме, ұйым, кәсіпорын, шаруашылық, географиялық атаулар. Г.С.Гривнин(Мәскеу, Ғылым, 1970)

Газет-журнал мәтіндерінде негізінен стилистикалық-тілдік жазба әдеби тіл нормасы қолданылады. Кейде ауызша сөйлеу тілі де қолданылады. Бұл кейіпкер сөздерін шығармаға автордың композициялық-идеялық мақсатында пайдаланылады. Сұхбаттарда да ауызекі тіл араласады. Бұл қалыпты жағдай. Оны түзетіп, әдеби өңдегенмен, бірақ түрлендіріп, әсірелеп, әдеби үлгіде қайта жасау жасандылыққа апарды. Әрі кейіпкер тілін, ойын бұрмалау саналады. Аудармада осы жай ескерілуі тиіс. Сонымен бірге баспасөз материалдарында тұрақты сөз тіркестері, кәсіби сөздер, салалық терминдер, нақыл сөздер жиі кездесетіндіктен, аудармашының біліктілігі, білімділігі талап етіледі. Газет-журнал мәтіндерінде дерек, мәліметтерді бұрмалауға, тастап кетуге болмайды. Ресми

ақпараттарды аудару негізінде ондағы мәтін тұтастай сақталуы дәл жеткізілуі міндеттелінеді. Шағын хабарға аудармашы аты-жөні қойылмайды. Ол ұжымдық еңбектің нәтижесі әрі баспасөзге ортақ ақпарат саналады.

Үлкен көлемдегі танымдық, ғылыми-көпшілік, мәдени, әдеби мақала, зерттеулерде ой қайталанған жағдайда әрі оқырман талғамын ескеру негізінде, мәтінге қысқартып, ықшамдау қажеттілігі туады. Тұрақты сөздердің мағыналық байланысын, астарлы ойын аңғарып барып аудару тиімді. Газет-журнал мәтіндерінің тағы бір ойландыратын мәселесі – астарлылығы. Кейде журналистер оқырманға таныс кітаптардан, кинофильмдерден, мультфильмдерден, белгілі әндерден, дыбыс және жазба жарнамалардан дайын мәтін алып пайдаланады. Кейде ойда сақтала бермейтіндіктен, бұрмалап, өзгертіп қолданатын да жағдай кездеседі. Бұқаралық ақпараттың барлық көздерінде кең ауқымды ауызекі, контекст мүмкіндігінше пайдаланылады. Аудармашы оны қайта аударуға әрекеттенгеннен гөрі, дайын аудармасы болса, толық мәтін сипатында енгізгені дұрыс. Кейде ондай мәтін түпнұсқада өзгертіліп, автордың ыңғайына негізделсе, аудармада дұрыстығын көрсете отырып, түсінік жасай кеткен де орынды.

Газет-журналдардағы мәтіндер қысқа әрі кең, ауқымды түрде жаңа мәліметтерді жеткізуге негізделеді. Бұл мәліметтер әр алуан сипатты: қысқаша ақпараттық хабар (мақала), репортаж, тақырыптық мақалалар, хабарландырулар, сұхбаттар. Газеттік-журналдық мәтінді тарату түрінің біреуі эссе деп аталады. Мұнда ақпараттық мәтіннен гөрі сезімдік бағалау мәтіндерінің үлесі басым. Газеттік-ақпараттық мәтін – баспасөздің негізгі өзегі. Мұнда нысаналы когнитивті ақпарат басым. Ол тілдік құралдарының контексіне қатыссыз сандық деректерді, жекелеген атау, есімдерді, фирма, ұйым, мекеме аттарын жеткізеді. Аудармашы мәтін құрылымын сақтағанымен, қажетті дерек, мәліметтерді бұзбай, жүйелі жеткізуі тиіс. Газет-журналдық мәтінде негізгі стилистикалық аяда кейбір ауызекі сөйлеу нұсқаларын

қамтыған тілдік жазбаша әдеби норма айқын сипат алады. Газет-журнал мәтіндерінде айрықша жайт – журналистердің белгілі бір кинофильмдерден, мультфильмдерден, белгілі әндер мен дыбыстық және жазбалық жарнамалардан оқырмандарға кеңінен таныс жасырын және айқын тұжырымдалған тіркестік дайын сөйлемдік бөліктерді қолдануы. Бұл контексті аудармашы жете сезінуі тиіс. Дағдылы (модные) сөздерді лексикалық компенсация көмегімен аударуы тиіс.

Қорытынды

Қазіргі таңда Қазақстанда масс-медиа саласында аударма жасаумен айналысатын бірнеше компаниялар бар. Солардың бірі - «Ленешмидт Аудармашылық қызметтері» компаниясы. Елена Ленешмидт кәсіби аудармашылардың шағын штатына жетекшілік етеді және әр жеке жобаны аударады, аударма жұмысының әр кезеңін тексеріп редакциялайды. Ленешмидт Ханым «Ленешмидт аудармашылық және мультимедиалық қызметтері» компаниясын 2005 жылы негіздеді. Сол уақыттан бері компания өсуін жалғастырып, тек қана ағылшын, қазақ және орыс тілдерінде техникалық, әдеби, дәрігерлік, заң мәтіндері, (телевизия және фильмдер үшін дауысты субтитрлер) бағдарламалық құралдардың және медиа құралдардың локализациялау бөлігінің аудармалары бойынша сапалы қызметтер көрсетуде.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

«Телевизиялық ақпараттық жаңалықтар мәтіндерінің аудармасын үлгілеу». А.Төтебаева

URL: https://www.leneshmidt.com/index_kazakh.php

«Mass media және телекоммуникация терминдерінің қазақша-орысша-ағылшынша анықтамалық сөздігі».

С.Қозыбаев

URL: <http://helpiks.org/1-5468.html>

Аннотация: Актуальность перевода в сфере масс-медиа связана с активной интеграцией независимого Казахстана в мировое сообщество в происходящем глобальном процессе. В связи с этим, вхождение в мировое сообщество является очень важным аспектом общественной жизни. Формирование и развитие отечественных средств массовых информационных, в особенности выпуск англоязычных новостей казахстанского содержания требует исследования с точки зрения перевода. Осуществление перевода и моделирование текстов телевизионно-информационных новостей в сфере масс-медиа – это разработка комплексной модели переводческого процесса, основанного на сопоставлении текста оригинала и перевода.

Ключевые слова: СМИ, глобальный, телекоммуникация, радиоэлектроника, газетный-информационный.

Abstract: The urgency of the translation in the mass media sphere is connected with the active integration of independent Kazakhstan into the world community in the ongoing global process. In this regard, entering the world community is a very important aspect of public life. Formation and development of domestic mass media, especially the release of English-language news of Kazakhstani content, requires the research in terms of translation. The implementation of the translation and modeling of TV news information in the mass media is the development of an integrated model of the translation process, based on the comparison of the original text and the translation.

Keywords: mass media, global, telecommunications, radio electronics, newspaper and information.

INDIVIDUALIZED APPROACH TO TEACHING A FOREIGN LANGUAGE: A GATE WAY TO KEEPING STUDENTS INVOLVED

Shabdiz O.¹

¹PhD, Theory of foreign philology Department
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
E-mail: o.shabdiz@mail.ru

Abstract. The article outlines different aspects in individual approach to teaching a foreign language, since it is vital to focus on the learners as individuals. There are several reasons why it is beneficial to encourage language learners to read extensively.

Keywords: Teaching, student, foreign, language, individuals.

Studies show that when students read extensively, they not only improve their reading fluency, but also build new vocabulary knowledge and expand their understanding of words they knew before. The most obvious thing is that to change one's view of learning requires a flexibility that not everyone has. Individualized instruction must not become solitary learning. The importance of human interaction and the sense of security derived from groups should stimulate to develop humane, personalized language lessons.

Later the author would come upon a conclusion that individualized approach in teaching a foreign language may not always be a proper method specially with a huge audience yet it could be one of the best variable within modern EFL classrooms with limited number of learners.

Teaching methodology is currently passing through student - centric stage which is characterized by great interest in the process of learning and the roles that the teacher and the learner play in this process. Individual learning is an important problem arisen in the light of credit system which has been implemented in higher education system in Kazakhstan. The aim of this article to clear out different aspects in individual approach in teaching a foreign language, since it is vital to focus on the learners as individuals.

Development of different approaches since 1970 recognizes the inherent complexity of learning and makes us draw to conclusion that there is no "right" method. It is well known

that all students do not learn in the same way. Some prefer oral explanations, while others choose written ones. Certain students enjoy finding out information for themselves; other students prefer being "spoon-fed". While some students work best with their peers, their classmates might benefit more from the personal attention of their teacher. In many instances the successful experiments with individualized learning have been with small groups of highly motivated learners [3].

The cause of disappointment is the realization that there is no such thing as a method labeled "individualization" that teachers can apply easily in their own foreign language class [8]. But even if teachers are working in a situation where the implementation of individual learning seems impossible they shouldn't reject the whole area out of hand and feel there is nothing for them.

Individualization involves changed attitudes and organization. Teacher is seen as a helper and a facilitator of learning rather than the installer of knowledge [2]. Teacher is no longer teaching the book but helping the learner to learn. The teaching of content is the teaching of *static* knowledge. If we are to be true facilitators, then we must help the learner to acquire learning skills by involving them in teaching process [10].

The most obvious thing is that to change one's view of learning requires a flexibility that not everyone has. Individualized instruction must not become solitary learning. The importance of human interaction and the

sense of security derived from groups, should stimulate to develop humane, personalized language lessons [5]. It means that the certain effect has been made to meet the needs and preferences of an individual learner. It is assumed that the student has been given some responsibility for his own learning by creating a virtual world, and it doesn't matter whether the learning is done alone or in a group, with or without a teacher.

Terminology and definitions in the area of individualized learning are confusing, because they may cover such topics as individualized instruction, self – access facilities, self – directed learning, autonomy, one-to-one teaching, home study. All of them focus on the learner as an individual.

Individualised learning and individualized instruction are based as general terms to describe the provision of facilities which meet the individual needs of the learner [2]. It isn't implied in these definitions whether the learner is alone or necessarily directing individual learning.

Self- access facility can help to meet learners' needs. In self -access centres there are learning materials which the students can choose for themselves. The learner can work on them and correct or access the performance with little or no aid from the teacher.

According to Biggs, J.B. and Moore, P.J these materials must be accessible in several ways:

a) The student must be able to recognize the types of work he/she should do from the catalogue or advice cards made during the lesson;

b) The materials must be accessible in the sense that he/she can easily find them on the shelf;

c) The materials must be accessible in the sense that learner can revise the task at anytime in order to gain perfectionism.

Self- directed learning – the term focuses our attention on the responsibility for learning rather than upon the provision of materials. In true self - directed learning the student is expected to pick his/her own path through the learning materials. Learner must make his/her own decisions on how the materials should be learnt. The ultimate goal of self- directed

learning is autonomy, where the student has complete control of the learning process.

Autonomous learning is by its nature very self – directed, yet the student, usually, has a tutor or advisor among the resources. The autonomous learner, either alone, or in a group decides what it is needed to be learnt in the light of why it is needed to learnt, and then decides how the problem must be tackled [9]. The learner may even use own “learning materials” to work upon in the form of authentic materials and texts and even some course- books in hand. In the process the learner takes the responsibility for self – learning leading to self-confidence and self-assurance.

In one-to-one teaching the student can also find himself as the only learner, but he has a teacher or teachers of his own. Obviously every effort can be made to meet the learner's needs in this situation and a wide number of options are available.

The home – learner is very far from being autonomous although the learner has decided to teach himself/ herself at home. He/she can study as much or as little as he/she wishes and apply any learning techniques he/she cares to use, but what is to be learnt and how it is to be learnt is largely predetermined by the book or the course been chosen. The home learner has no teacher and therefore the course (book, tape, TV course) is intended to give the maximum support.

Thus we can define individualization in language learning as a situation where learners are given a measure of freedom how and what they learn at any particular time (implying less direct teacher supervision and more learner autonomy and responsibility for learning) and there is some attempt to adapt or select tasks and materials to suit the individual. The opposite is “lockstop” learning, where everyone in the class is expected to do the same thing in the same way [10].

All types of individual instruction have developing character and may be widely applied in English language theory, methodology and practice teaching (Bamford, J. and R.R. Day). For example, extensive reading is followed by autonomy of readers in which English language learners read large quantities of easy material in English. They

read for information and enjoyment with a primary goal of achieving a general overall understanding of the reading material. Students select their own reading material and are encouraged to stop reading if the material is not interesting.

There are several reasons why it is beneficial to encourage language learners to read extensively. Studies show that when students read extensively, they not only improve their reading fluency, but also build new vocabulary knowledge and expand their understanding of words they knew before [1]. Additionally, extensive reading can help students write better, as well as improve their listening and speaking skills. And perhaps the best result is that students develop positive attitudes toward reading in English and increased motivation to study it. Teachers have an important role to play in helping their students get the most out of extensive reading. Teachers need to introduce their students to extensive reading, help them to select reading materials and provide essential guidance as they read extensively.

Individualized learning does not necessarily imply a programme based entirely on self-instruction, nor the existence of self-access centres (which are expensive to equip and maintain and therefore not available to most language learners). It does simply imply a serious attempt to provide for differing learner needs within a class and to place a higher proportion of responsibility for learning on the shoulders of learners themselves [2]. For teachers, perhaps, it is more useful to devote their thoughts to how we can achieve at least some degree of this kind of individualization within a conventional classroom than to give up the attempt because we do not have time or resources to organize full – access facilities.

There are some recommended techniques for helping pupils to become self-directed in their language learning. A self – directed learner as it was mentioned before is one who retains the responsibility for his/her own learning, and becoming self – directed means learning to accept the responsibility. Being responsible for your own learning is more *an attitude of mind* than behaving in a particular way or having a particular set of

skills [8]. Learners can be responsible for their own learning – and consequently self – directed – in a conventional classroom as well as when they are working individually. According to Entwistle, N. and Ramsden, P. this responsibility is exercised in four areas:

a) The self – directed learner *retains responsibility* for the aims and objectives of the course. This may simply mean that he/she is aware of them and accepts them.

b) He/she *monitors* the development of the course and its continuing relevance to his/her own objectives. This means that the learner has to be aware of what his/her objectives are, and be able to relate the course to them.

c) The self-directed learner *assesses* himself/herself. That is he/she is aware of how well learning tasks are achieved, and has a reasonable idea of his/her level of proficiency.

d) The self – directed learner takes an *active role* in learning. Thus he/she seeks out every opportunity to understand, practice and learn, offered by the materials he/she is using for the required lessons being taken. He/she will seek explanations from the teacher, ask for repetitions of model utterances, seek frequent opportunities to try out new materials and so on.

How can we train learners in self – direction? I believe that this can be done using techniques which are already commonplace in many classrooms. The techniques I propose are more familiar as language learning techniques, but here they have the dual function of promoting language learning and of training in self – direction. The essential aspect of training for self - direction is the teacher making it explicit that this is what he/she is aiming at.

Self – monitoring: the learner keeps a record of his/her progress. It may be a simple checklist of the items covered. The form of the record keeping is important and the teacher needs to give some thought to the design and how to introduce it to pupils. Here are some important considerations – they must be simple, sometimes detailed. For instance, the teacher may control by asking learners to complete a record under certain headings.

Self – correction: is the process in which the learner corrects his/her own written exercises. To do this the learner must be

provided with proper explanations or sometimes answers, and the freedom to consult the answers when he considers it appropriate. In this way teachers can demonstrate to learners that exercise materials are *aids* to learning rather than *tests*.

Variable pacing. This simply means allowing learners to work at their own pace. Variable pacing works best if the individuals have access to a variety of different materials, from which they can choose. To do this it is necessary to share objectives with the learners, so that they know what they should go on to after they have finished what they are doing.

Group and pair work: Problem – solving tasks and use of “content” or project works: learners might be encouraged to get together into self – help groups. This might be groupings of students experiencing the same problems, and the groups work together in an attempt to solve them. There are four ways in which ‘content’ is related to the growth of self –direction in language learning:

- by using information (reference sources such as newspapers on some agreed topic), learners organize the material into reports of an agreed format – summary, tables, charts, bibliography. The students use interviewing people, tape-recording;

- by using authentic materials,
- by personalizing language practice;

Designing own materials: a natural extension of individualization, and an important stage in training learners to be independent, is to encourage them to design their own exercise and practice material.

Use of ‘(student) pupil –teachers’: learners can be encouraged to consult their friends when working on written exercises, themes of discussion; learners can also take over the role of the teacher from time to time in different types of activities. In group activities learners can be elected as group leaders; then their tasks may include such responsibilities as organizing the activity, monitoring and controlling the members of the group.

Counseling: the teacher discusses progress and problems with individuals and groups, by discussion the teacher encourages

the learner to talk about his learning. It can be done during group or individual activities. During group activities the teacher can sit as a non-participating member. As problems arise the teacher can make himself available to help the group discuss what the problem is and can suggest possible solutions. It is more helpful to suggest several alternatives, than to supply one ‘correct’ answer; the intention is to leave the group with the task of coming to an agreement about the solution they prefer.

To recapitulate I would say that individualized approach in teaching a foreign language may not always be a proper method specially with a huge audience yet it could be one of the best variable within modern EFL classrooms with limited number of learners.

REFERENCES

- [1] Bamford, J. and R.R. Day. Extensive reading activities for teaching language. Cambridge: Cambridge University Press eds.- 2004.
- [2] Geddes, M. and Sturtridge G., eds. Individualization. Modern English Publications.- LTD.1982.
- [3] Biggs, J.B. Individual and group differences in study processes// British Journal of Educational Psychology. – 1978. - № 48.- С. 266-279.
- [4] Biggs, J.B. Approaches to the enhancement of university teaching: Higher Education Research and Development. - 1989.- 8,7-26.
- [5] Biggs, J.B. and Moore, P.J. The Process of Learning. Prentice Hall// Australia, 1993.
- [6] Bowden, J. and Marton, F. The University of Learning, Beyond Quality and Competence in Higher Education, Stylus Publishing,- USA, 1998.
- [7] Eizenberg, N. Applying Student Learning Research to Practice, in J. Bowden(ed), Student Learning: Research into Practice, CSHE, University of Melbourne, -Melbourne, 1986
- [8] Entwistle, N. and Ramsden, P. Understanding Student Learning, Croom Helm,London, 1983.
- [9] Marton, F. and Booth, S. Learning and Awareness, Lawrence Erlbaum Associates// New Jersey, 1997.
- [10] O'Conner, J. and McDermott, I. The Art of Systems Thinking. Essential Skills For Creativity and Problem Solving, Harper Collins,- London, 1997.

ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ: КЛЮЧ К МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ

Шабдиз О.

PhD, Кафедра теории иностранной филологии
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Абстракт. В статье изложены различные аспекты индивидуального подхода в обучении иностранному языку, так как очень важно сосредоточиться на обучаемых как личностях. Существует несколько причин, по которым полезно поощрять учащихся, изучающих иностранные языки, к чтению. Исследования показывают, что, когда ученики много читают, они не только улучшают навыки чтения, но также обогащают словарный запас и учатся лучше понимать слова. Очевидно, что для изменения своего взгляда на обучение требуется гибкость, которой не каждый обладает. Индивидуальный подход в обучении не должен вести к обособленности. Важность взаимодействия с другими людьми и чувство безопасности, которые обеспечиваются групповой работой, должны стимулировать развитие гуманных, персонализированных уроков языка.

Автор приходит к выводу, что индивидуальный подход в обучении иностранному языку не всегда может быть единственным методом, особенно для огромной аудитории, но он может быть одним из важных факторов при работе в современных классах EFL с ограниченным числом учащихся.

Ключевые слова: преподавание, учащийся, иностранец, язык, личность

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖЕКЕ ӘДІС: СТУДЕНТТЕРДІ ЫНТАЛАНДЫРУДЫҢ КІЛТІ

Шабдиз О.

PhD, Шетел филология теориясы кафедрасы
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада шетел тілін оқытудағы жеке әдістің әртүрлі аспектілері қарастырылады, себебі студенттерге жеке тұлға ретінде ерекше назар аудару керек.

Шетел тілдерін оқытын студенттерді оқуға ынталандырудың пайдалы екеніне бірнеше себептері бар. Зерттеулер көрсеткендей, білім алушылар көп оқыған кезде олар оқу дағдыларын жетілдіріп қана қоймайды, сонымен қатар сөздік қорын жақсартады және сөздерді жақсы түсінуге үйренеді. Әлбетте, оқуға деген әдісті өзгерту үшін әркімнің икемділігі қажет емес. Шетел тілін оқытудағы жеке әдіс оқшаулануға жол бермеуі керек. Басқа адамдармен

өзара әрекеттесудің маңыздылығы және топтық жұмыс арқылы қамтамасыз етілген қауіпсіздік сезімі адамгершілік, тілдік сабақтардың дамуын ынталандыруы тиіс. Кейінірек автор шетел тілін оқытуда жеке әдіс үнемі дұрыс әдіс бола алмайды деген қорытындыға келеді, әсіресе үлкен аудитория үшін, бірақ бұл шектеулі студенттер саны бар қазіргі EFL сабақтарында жұмыс істегенде маңызды факторлардың бірі болуы мүмкін.

Тірек сөздер: оқыту, білім алушы, шетелдік, тіл, жеке тұлға.

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕВОДА ЮМОРА В АМЕРИКАНСКИХ КОМЕДИЙНЫХ ТЕЛЕВИЗИОННЫХ СЕРИАЛАХ

Лян Вероника Вячеславовна¹

¹докторант 1 курса КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Жумабеккызы Гульжан²

²преподаватель КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Аннотация: В настоящей статье рассматриваются способы и приемы передачи социокультурных аспектов юмора, выраженных как в стилистических средствах, так и фразеологизмах, реалиях, которые способствуют сохранению национального характера, традиций, менталитета, идеологии, культуры американского народа. Представлены виды юмора, наиболее часто встречающиеся в американских комедийных сериалах. Анализуются оригинальные скрипты, и дублированные переводы двух комедийных телевизионных сериалов «Как я встретил вашу маму» и «Отчаянные домохозяйки». Делается акцент на необходимости учета не только языковых, но и экстралингвистических факторов в процессе перевода юмора для полноты передачи как ситуации, так и юмористического эффекта.

Ключевые слова: социокультурный аспект, перевод, юмор, комедия, каламбур, игра слов.

В современном мире невозможно представить нашу жизнь без кино и телесериалов. Они оказывают огромное влияние на людей и являются мощным передатчиком ценностей, идей и информации. Многие страны, включая Казахстан, становятся крупными потребителями американской культуры путем непрерывного просмотра фильмов и сериалов. За последние несколько лет в Казахстане увеличилось число любителей американских телесериалов. Таким образом, всегда есть увеличивающаяся необходимость в их переводе.

Согласно веб-сайту kinopoisk.ru, в последние дни самым популярным жанром в телесериалах является комедия. Из них самыми просматриваемыми и успешными считаются американские телесериалы. В этом есть заслуга переводчиков, ведь перевод юмора – задача не из легких: им необходимо не только переводить, но и передать комический эффект, что на самом деле является не такой легкой задачей, как может показаться на первый взгляд. Даже при том, что юмор, как говорят,

универсален, у каждой культуры он своеобразный, и часто бывает так, что юмор одной культуры может быть не понятен рецепторам другой культуры. Другими словами, переводчику важно понимать особенности культуры, ведь юмор – это не только лингвокультурное, но и социокультурное явление, в создании которого могут быть задействованы различные лингвистические средства, ему надо знать, что переводить и как переводить, чтобы адекватно передать национальный характер – своеобразный национальный колорит чувств и эмоций, образом мыслей и действий, устойчивыми национальными чертами привычек и традиций (Тер-Минасова, 2008)

Цель данной статьи заключается в анализе способов и приемов передачи социокультурных аспектов юмора в таких сериалах, как американская ситуативная комедия «Как я встретил вашу маму» и комедийная драма и мистика «Отчаянные Домохозяйки».

Выбор исследования такого направления обусловлен проблемами

перевода юмора, сатиры, игры слов, комизма с английского языка на русский язык. Если сопоставить языки и культуры разных народов, то можно выделить элементы совпадающие и несовпадающие. Язык, безусловно, является компонентом культуры. Он представляет собой явление всеобщее: все люди разговаривают между собой. Под языком мы подразумеваем, использование знаков, которые к ним приравниваются условно; язык- это обмен знаками. Он играет ведущую роль в саморазвитии отдельного языкового сообщества. Поэтому, чем самобытнее сравниваемые языки, чем меньше в их истории было культурных контактов, тем меньше у них точек соприкосновения. К несовпадающим элементам относятся, прежде всего, предметы, обозначаемые безэквивалентной лексикой, и коннотации, присущие словам в одном языке и отсутствующие или отличающиеся в словах другого языка, юмор присущий одной культуре, отличающийся в другой. Юмор — интеллектуальная способность подмечать в явлениях их комичные, смешные стороны. Чувство юмора связано с умением субъекта обнаруживать противоречия в окружающем мире.

Переводчики являются 'первыми читателями' и поэтому они должны уметь передать все культурные особенности исходного текста, сохранив смысл. Переводчикам необходимо находить такие эквиваленты, которые смогли бы передать смысл текста, не искажая культурную особенность. Переводя литературу, например, сосредотачиваются на значении и самом сообщении, но если в рамках этого текста сталкиваются с юмористическими моментами, то следует принять во внимание, что другие аспекты, такие как культурные и дополнительные лингвистические понятия, должны быть тоже переведены.

Комиссаров в книге «Теория перевода» написал: «...для создания полноценного перевода переводчик должен принимать во внимание характерные особенности автора сообщения (источника информации) и тех получателей (рецепторов) информации, для которых

предназначалось это сообщение, их знания и опыт, отражаемую в сообщении реальность, характер и особенности восприятия людей, которым адресуется перевод, и все прочие аспекты межъязыковой коммуникации, влияющие на ход и результат переводческого процесса» (Комиссаров, 1990). Это с уверенностью можно отнести и к юмору.

Рассмотрим язык с точки зрения его структуры, функционирования и способов овладения им. В этом случае, социокультурный слой (компонент культуры) оказывается частью языка, фоном его реального бытия. По мнению С. Г. Терминасовой, это не просто некая культурная информация, сообщаемая языком. Это неотъемлемое свойство языка, присущее всем его уровням, и язык накапливает, хранит и исторически наследует в своем семантическом пространстве культурные ценности, выраженные значениями его знаков, - "в лексике, в грамматике, в идиоматике, в пословицах, поговорках, в фольклоре, в художественной и научной литературе, в формах письменной и устной речи". Таким образом, язык – это знак принадлежности его носителей к определенному социуму; язык– это фактор этнической интеграции и одновременно основной дифференцирующий признак этноса, то есть язык называется еще и инструментом самосохранения этноса и обособления "своих" и "чужих" (Томахин, 1997)

Для теории перевода значительную ценность представляет следующее: язык можно рассматривать как единое социальное и культурное образование, который носит в себе особенности определенного этноса, которые бы отличали его от других культур. Также, в теории перевода изучаются разные виды языковой вариативности, связанные с разными аспектами общественной жизни, т.е. социальные и профессиональные различия между людьми в рамках этой же культуры.

Другими словами, под социокультурным аспектом подразумевается рассмотрение общества

как единство культуры и социальности, образуемых и преобразуемых деятельностью человека. Этот аспект важно принимать во внимание во время перевода, т.к. от него в значительной степени зависит качество перевода. Изучение социокультурного аспекта и лексики представляется в целях глубокого понимания оригинала и воспроизведения сведений об их этих ценностях в переводе с помощью языка другой национальной культуры. Часто случается и такое, что, если для одной культуры (исходный текст) что-то является в порядке вещей, для другой культуры (переводимый текст) это является неприемлемым. В таком случае, переводчик вынужден сокращать или полностью опускать все, что в принимающей культуре считается недопустимым по идеологическим, моральным или эстетическим соображениям.

Не случайно Г.Д. Томахин считает, что несовпадающие компоненты языковых картин мира людей, представляющих разные культуры, это национально-маркированные языковые единицы, несущие социокультурную специфику; при этом, он отмечает, что это-, прежде всего, лексика с национально-культурной семантикой – реалии (названия присущих только данному народу предметов материальной и духовной культуры) и имена собственные (топонимы и антропонимы). Например, в американском варианте английского языка языковыми единицами с национально-культурной семантикой являются лексические и фразеологические американизмы, а также единицы афористического уровня, отражающие особенности общественно-политической жизни США, ее экономики, культурно-исторических традиций, быта, нравов и обычаев американцев.

Таким образом, к социокультурным аспектам относятся и “особенности национальной ментальности” (как способа мышления представителей определенной культуры, который и

определяет их поведение), “духовные и материальные ценности, формирующие национальное достояние” (в первую очередь подразумеваются такие культурные направления, как наука и искусство, история и религия, туристические достопримечательности).

Писательница Вирджиния Вульф (Wolf, 2007) в сборнике “The Common Reader” как-то отметила: “Юмор – первое, что теряется в переводе”.

Вопрос о национальном, интернациональном и общечеловеческом началах в юморе и сатире привлекает все большее внимание исследователей. Как пишет Боров (Боров, 1985), “Юмор национален и интернационален. Его форма национальна, а содержание общечеловечно. Рождаясь в недрах народной жизни, впитывая в себя все богатства неповторимого жизненного опыта народа, юмор в своих высших классических художественных образцах становится всегда интернациональным достоянием.” Человек осваивает национальный юмор, впитывает его из культуры страны, в которой он проживает, и инокультурных переводных текстов, в последних очерчивается необходимость передать не только форму, но и содержание со всем многообразием заключенных в нем смыслов при неизменном условии сохранения этих смыслов.

Безусловно, при переводе шуток, каламбуров, иронии и других юмористических единиц возникают определенные трудности, так как порой тот или иной каламбур бывает просто невозможно передать на переводном языке. Чтобы понять юмор на английском языке нужно владеть языком на очень высоком уровне. Именно из-за неумения передать или непонимания юмора переводчиками, возникает ошибочное мнение о «плоскости» английского или американского юмора. Хорошо, если переводчик располагает временем и может придумать или вспомнить что-нибудь подобное в родном языке. С переводом юмора на фразеологическом уровне, в большинстве случаев, дела обстоят проще, так как, чаще всего, в языке и оригинала и

перевода существуют эквиваленты фразеологизма, пусть и с некоторым искажением буквального значения, но с сохранением образности. Если не принимать в учет фразеологизмы, можно сделать вывод, что в большинстве случаев, для переводчика есть только один способ передачи юмора - не переводить дословно, а создавать собственный каламбур, то есть, другими словами, придумать свою шутку, используя те же средства, что и автор оригинала, при этом как можно ближе по значению к оригиналу и с учетом контекста.

Существует мнение, что у американцев отсутствует чувство юмора, хотя в действительности мы не воспринимаем американский юмор лишь потому, что нам не понятен их образ мышления, их логика, повседневный уклад и многое другое. Чувство юмора - следствие культурных и нравственных традиций (Кабылкина, 2015). У различных народов он столь же различен, как отличаются их обычаи.

Разница в менталитете играет большую роль в понимании шутки. Однако, не стоит предполагать, что, если человек спокойно разговаривает на иностранном языке, он легко сможет понять юмор этой культуры. Для понимания нужно, прежде всего, понимать, как сложен менталитет у определенной нации. Взять, к примеру, американцев и англичан. Они говорят на одном языке, но юмор у них отличается. Английский юмор, как правило, строится на недосказанности, заставляет включить воображение, американский же стопроцентно конкретен, в нем должно быть все до мельчайших деталей разъяснено, аккуратно разложено по полочкам.

На самом деле, американский юмор подразделяется на множество видов юмора, которые можно встретить в комедийных сериалах, но самыми распространенными являются:

1. Комедия Слэпстик (Slapstick) (Балаган) - тип юмора, когда становится смешно из-за физических действий. т.е. юмор виден через преувеличенные физические жестуляции, действия,

ситуации. Особенно этот тип юмора популярен в немых фильмах.

2. Невозмутимость (Deadpan) - этот тип юмора также называют сухим юмором. Шутки доставляются без каких-либо изменений в выражении лица. Юмор замечен из-за противоречивого выражения, интонации и ситуации.

3. Самоуничижительность (Self-Deprecating) - при таком типе юмора, человек шутит о своих плохих чертах, поступках, т.е. он строится на ироническом отношении человека к самому себе.

4. Сортирный юмор (Potty Humor) - тип юмора, при котором задействовано что-то мерзкое. Цель - заставить зрителя почувствовать отвращение к кому-либо или к чему-либо. Также этот юмор принято считать вульгарным и "переходящим все дозволенные рамки".

5. Актуальный юмор (Topical Humor) - юмор, который сосредотачивается на актуальных событиях. Это легкий и доступный юмор, который высмеивает текущие события.

6. Сатира (Satire) - один из самых мало понимаемых и трудных типов юмора, потому что он «умный». т.е. в нем присутствует ирония, сарказм и карикатура, чтобы особенно подчеркнуть какую-нибудь ситуацию и ее нелепость.

7. Пародия (Parody) - не сатира, но в нем есть элементы сатиры, такие как сарказм и ирония. Пародия - это когда имитируют что-то или кого-то о насмешке чего-то через имитацию. Псевдодокументальный фильм - хороший пример пародии. Псевдодокументальные фильмы - фильмы, сделанные в стиле документальных фильмов, но вещи и люди, которых они документируют, не реальны.

8. Черная комедия (Black Comedy) является типом юмора, который сосредотачивается на серьезной, темной, и часто болезненной теме. Это такая философия, что, когда все идет плохо, единственное, что ты можешь сделать, это посмеяться над этой ситуацией.

9. Игра слов (Pun fun) - тип юмора, в которых многозначные слова, или слова схожие по звучанию, используются для создания шутки

10. Наследственный юмор (Heritage comedy) - тип юмора, в котором шутят о забавных качествах или стереотипах собственной культуры (Rod, 2001).

Все вышеперечисленные типы юмора встречаются в изучаемых объектах множество раз. Стиль американского юмора очень разнообразен и широк. Сказывается влияние многочисленных этнических групп. Американский юмор может быть от наглого, резкого и свободного от национальных предрассудков, до доброго, мрачного и тонкого. Хотя предпочтение в основном отдается смачным, дерзким шуткам. Многие судят американцев по их комедиям, но фильмы идут с коммерческой начинкой и сильно ориентированы на массового потребителя. Не зря же кидание торта в лицо, сопровождающееся оглушительным смехом, появилось именно в США. Каждый американец считает, что право радоваться и веселиться дано им с рождения. Американцам присуще демократия юмора, которая выражается в безобразном поведении и любопытстве. Так, например, в сериале «Как я встретил вашу маму», герои любят проводить время в барах, особенно в каком-то конкретном баре, так как туда можно зайти и обязательно встретить своих друзей, выпить и поделиться с друзьями о своих проблемах или переживаниях. На одной из таких встреч происходит диалог между главными героями этого сериала:

Robin: Well, Derek and I just broke up.

Lily: No, that's terrible. Are you okay?

R: Yeah

L: Do you need a drink or something?

R: No. We never really clicked. I felt bad though. He was pretty bummed.

Barney: Don't beat yourself up. He'll be fine. I mean, the guy's, like, a billionaire. He can put his platinum card on a fishing line and reel in 10 chicks hotter than you.

R: Thanks. I feel a lot better. I think I'll get that drink now.

Дублированный перевод этого отрывка:

P: Ну, мы с Дерекком только что расстались.

Л: О нет, ужасно. С тобой все в порядке? Хочешь что-нибудь выпить там?

P: Нет. Мы никогда по-настоящему не подходили друг к другу. Я думаю, он очень сильно расстроился.

Б: Не занимайся самобичеванием, он будет в порядке. Этот парень-миллиардер. Он может опустить свою платиновую карточку в рыбное место и вытащить 10 цыпочек более страстных, чем ты.

P: Спасибо, теперь я чувствую себя значительно лучше. Полагаю, мне нужно напиться.

В этом отрывке юмор выражается при помощи сатиры. При переводе была использована компенсация «*Don't beat yourself up*»- «не занимайся самобичеванием». Средство выражения юмора - ложное усиление, т.е. создание юмористического эффекта путём использования выражения, в котором, на первый взгляд, выражается согласие с мыслью собеседника, но, по сути, содержится отрицание.

Понятие смешного в американском обществе, в основном базируется на высмеивании глупости, недалекости, человеческой приверженности к низменным поступкам. Вот, почему, в сериале «Отчаянные домохозяйки» Карл, бывший муж одной из главных героинь, пытается отнестись к своей измене с юмором, давая понять, что чувства нельзя контролировать, когда Сьюзен, его бывшая жена приглашает Карла, чтобы извиниться за то, что нагубила ему и его новой девушке.

S: -Here's the thing, Karl -- I was thinking about what happened in the driveway yesterday, and I-I just don't want to -- I don't want to live like that. I don't want to be that kind of person, and I just thought if the two of us, you know, if we had a nice, calm ... I need an apology, Karl.

K: -A what?

S: -An apology for the way you ended our marriage. You never took any responsibility for your behavior.

K: -I don't know what to say, Susan. The heart wants what it wants.

S: -What does that mean?

K: -I fell in love.

S: -*While you were married to someone else.*

K: -*The heart wants what it wants.*

S: -*Yeah, well, my heart wants to hurt you, but I can control myself!*

Обратим внимание на перевод:

C: -*Знаешь, Карл, я думала о вчерашнем безобразии у урны и о том, что я не хочу так жить, я не хочу быть такой истеричкой и я решила, если мы сейчас нормально поговорим... Ты должен извиниться, Карл!*

K: -*Что?*

C: -*Ну извинись за то, что ты разрушил брак. Ты хоть бы раз дал понять, что тебе стыдно*

K: -*Не знаю, что сказать! Сердцу не прикажешь!*

C: -*Как это понять?*

K: -*Я влюбился, вот...*

C: -*Будучи в браке на другую смотрел, да?!*

K: -*Сердцу не прикажешь! Ну никак!*

C: -*Я от всего сердца врезать хочу, но все-таки сдерживаюсь!*

Юмор в данном отрывке выражен посредством игры слов. Если в первом случае в переводе удалось сохранить этот сарказм, прибегнув к фразеологизму «сердцу не прикажешь», означающий, что человек не властен над собой в любви или нелюбви к кому-либо для перевода выражения «the heart wants what it wants», то во втором случае «my heart wants to hurt you» игра слов, основанная на созвучности двух слов «heart» и «hurt» не была передана никак, отчего эта часть диалога теряет свою трагикомичность. Как вариант, для сохранения игры слов, можно предложить такую стратегию: «Мне ведь удается приказывать своему сердцу не врезать тебе!» потому что в оригинале главная героиня хочет указать на то, что некоторые чувства можно и даже нужно контролировать.

Для передачи иронии, уничижения или сарказма часто использует компенсацию – одну из переводческих трансформаций, когда при невозможности эквивалентно передать какой-либо стилистический или смысловой элемент

его воспроизводят в другой лексической единице или синтаксической структуре, применяя другой стилистический прием и передавая, таким образом, саму идею, легшую в основу шутки или юмористического компонента в оригинале. Так, например, для того, чтобы передать шутку говорящего, в которой скрыта угроза, переводчик компенсирует выражение «**I'll make mincemeat out of you**» как «фарш из тебя сделаю», хотя само слово mincemeat в оригинале означает фарш из изюма и миндаля с сахаром (для пирогов). Слово «фарш», в выражении «фарш из тебя сделаю», русскоязычной аудиторией понимается как мясной фарш, ведь фарш – это мясо, измельченное в мясорубке для приготовления пищи. Однако, в самом эпизоде видно, что пирог, который приготовила Миссиз Хьюбер, соседка Сьюзан, одной из главных героинь сериала «Отчаянные домохозяйки», никак не приготовлен из мяса.

S: -*Mrs. Huber.*

H: -*Hello, Susan. I made you a pie.*

S: -*Oh, wow.*

H: -*Why? Do I need a motive to do something nice? I can't wait for you to try this. It's mincemeat.*

S: -*Actually, I just had dinner.*

H: -*That's okay. You can save it for later.*

laughs

S: -*What's so funny?*

H: -*I was just thinking of that expression "I'll make mincemeat out of you". Mincemeat -- used to be an entrap made up of mostly chopped meat, so it was like saying "I'll chop you up into little bits." But that was centuries ago. Today, mincemeat is mostly made up of fruit, spices, and rum. and still people say "I'll make mincemeat out of you."*

Дублированный перевод:

C: -*Миссис Хьюбер*

X: -*Привет, Сьюзан. Вот тебе пирог с изюмом.*

C: -*Ох..ух ты, что так?*

X: -*Разве для добрых дел повод нужен? Попробуй обязательно. Понравится наверняка.*

C: -*Я ужинала только что*

X: -*Ничего! Утром попробуешь.*

пробует пирог, смеется

С: -Что смеетесь?

Х: -Выражение одно вспомнила... Фарш из тебя сделаю! Ну понятно... Фарш - изначально просто мясо рубленное. Это как сказать «я порублю тебя на кусочки» хахах Конечно, фраза устарела. Теперь в пироге с фаршем только цукаты, приправы и ром! И все равно люди говорят «фарш из тебя сделаю»

В американском обществе широко распространен наследственный юмор, когда высмеиваются культурные или социальные стереотипы, например, роль женщин в обществе. В следующем примере из сериала «Как я встретил вашу маму» можно увидеть, как высмеиваются гендерные стереотипы, когда имеется в виду, что не только девушки могут мечтать о больших и пышных свадьбах. Кроме того, этот эпизод пародирует отношение женщины к мужчине в американском обществе, когда равноправие понимается неправильно. Маршалл, один из главных героев, и его будущая супруга Лили, обсуждают планы на свадьбу:

М: Yes, I want a ballroom. And I want a band. And I want shoes. I've been dreaming about this day, since I was, like ...

Л: A little girl?

М: Okay, I'm just saying that it's my wedding, too, and I should have a say in it.

Л: Yes, but I'm the bride, so I win.

М: Well, I thought marriage was about two equal partners sharing a life together.

Л: Right, but I'm the bride, so I win.

Приведем дублированный перевод данного отрывка:

М: Да, я хочу бальный зал. И хочу живую музыку. И хочу туфли. Я мечтал об этом еще с того времени, когда я был...

Л: Маленькой девочкой?

М: Ну ладно, я просто хочу сказать, что это и моя свадьба тоже. Я имею право высказаться.

Л: Да, но я невеста, поэтому победа за мной.

М: Но я думал, что свадьба, это когда 2 равноправных партнеров делят свою жизнь вместе.

Л: Верно, но я невеста, поэтому победа за мной.

Из стилистических приемов, которые усилили юмористический эффект можно выделить повторение выражение «I'm the bride, so I win», которая была переведена при помощи модуляции или смыслового развития: I win – я выиграю, следовательно, победа за мной. Вдобавок, можно заметить парадокс, когда героиня называет своего будущего супруга «маленькой девочкой», т.е. неожиданность, несоответствующая реакция на высказывание. Вместо ожидаемого ответа собеседник слышит нечто нелепое, что кардинальным образом изменяет ситуацию, вызывая смех.

Одним из языковых средств выражения юмора является и сравнение. Это приводится в следующем примере: когда главные герои сериала «Как я встретил вашу маму», Лили и Маршалл обсуждают планы о своей свадьбе, основными объектом высмеивания в данном эпизоде являются недалекость главной героини или просто человеческая глупость:

Л: Honey, this magazine says more and more couples are opting to have non-traditional weddings out in the woods.

М: Well, if a magazine says so, we should go get married in the woods, like a couple of squirrels.

Л: Squirrels don't get married, Marshall.

М: Like you could possibly know that.

Проанализируем дублированный перевод:

Л: Милый, в этом журнале говорится, что все больше и больше пар выбирают нетрадиционные свадьбы в лесу.

М: Ну, если так написано в журнале, значит, мы должны жениться в лесу как пара белок.

Л: Белки не женятся, Маршалл.

М: А ты можешь утверждать это с полной уверенностью?

Тип юмора- сарказм, язвительная насмешка, высшая степень иронии. Говорящий высмеивает намерение героини сделать так, как ей говорят, как ей указывают: «We should go get married in the woods, like a couple of squirrels»-«мы должны жениться в лесу как пара белок». Здесь мы видим, что используется довольно

комичное *сравнение*. При переводе его сохранили при помощи приема целостного преобразования – «*Like you could possibly know that*» - «*А ты можешь утверждать это с полной уверенностью?*» Можно заметить, что в исходном тексте предложение утвердительное, в переведенном- вопросительное.

Таким образом, для того, чтобы успешно передать социокультурные особенности юмора в американских телевизионных сериалах следует учитывать не только лингвистические факторы (вид юмора, способы создания юмористического эффекта), но и экстралингвистические, прежде всего, национально-культурную специфику юмора (его национальную обусловленность, устойчивые черты привычки и традиции). В процессе перевода возникает необходимость адаптации исходного текста, цель которой состоит в том, чтобы юмор был понятным получателю перевода и вызывал соответствующую реакцию с его стороны.

ЛИТЕРАТУРА

- Борев Ю. (1985). Комическое, или о том, как смех казнит несовершенство мира, М.: Искусство, - 272 с.
- Вирджиния В. (2007). The Common Reader, 130 p
- Тер-Минасова С.Г. (2008). Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, – 624 с.
- Кабылкина Н. С. (2015). Прагматический эффект языковой игры в пространстве лингвокультуры, 158 с.
- Комиссаров В. Н. (1990). Теория практики и перевода, Высш. шк., - 253 с.
- Томахин Г.Д. (1997). Реалии в языке и культуре - М.: ИЯШ. – 306 с.
- Rod M. (July 2001). "Humor, laughter, and physical health: Methodological issues and research findings". Psychological Bulletin. 127 (4): 504–519.

АМЕРИКАНДЫҚ КОМЕДИЯЛЫҚ ТЕЛЕХИКАЯЛАРДАҒЫ ӘЗІЛ АУДАРМАЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК- МӘДЕНИ АСПЕКТІЛЕРІ

Андатпа: Бұл мақалада американдықтардың ұлттық ерекшелігін, дәстүрін, ділін, идеологиясын, мәдениетін сақтауға көмектесетін стилистикалық құралдарда, фразеологизмдерде, сөз орамдарында кездесетін әзілдің әлеуметтік-мәдени аспектілерін жеткізу жолдары мен тәсілдері қарастырылған. Американдық комедиялық телехикаяларда жиі кездесетін әзіл түрлері берілген. «Сіздің анаңызды қалай кездестірдім» және «Үмітсіз үй ханымдары» деген екі телехикаяның түпнұсқалық сценарийі мен қайта аударылған аудармалары талдауға ұсынылды.

Әзілдің әсерін толығымен беру үшін әзілді аудару үдерісінде тек тілдік қана емес, сонымен қатар экстралингвистикалық факторларға назар аударылады.

Тірек сөздер: әлеуметтік-мәдени аспект, аударма, әзіл, комедия, мәдениет, сөз ойыны.

СПЕЦИФИКА И ФУНКЦИИ ПЕРЕВОДА В АСПЕКТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Баяндина С.Ж.¹

¹д.ф.н., проф.,

Павлодарский государственный педагогический университет,
Павлодар, Казахстан

Сапарбаева А.М.²

²к.п.н., доц.,

Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация: Перевод выполняет функцию хранения и передачи знаний, а также образовательную функцию. Все приведенные в статье аспекты перевода лежат в основе использования его в сфере образования, которая рассматривается как посредник между личностью и культурой, поэтому школа, учитель, учебник заняты переводом с различных языков.

Использование перевода в учебном процессе имеет свою методологию, методику, стиль и качество, что постоянно находится в поле зрения педагогов и широкой общественности и «для воспроизводства культуры имеет крайне важное значение, в каком виде предстанет она перед вступающими в жизнь поколениями». С этими словами нельзя не согласиться, ведь, недаром говорят, что переводы осуществляются не только с одного языка на другой язык, а из одной культуры в другую культуру

Ключевые слова: Перевод, образовательная функция перевода, социолингвистический аспект перевода, межкультурная коммуникация, социальная лингвистика, коммуникативная функция.

Перевод в специальной лингвистической литературе определенное время рассматривался в контексте лингвистики. В последние несколько десятков лет теория перевода стала обозначаться термином *транслатология*. Изменился взгляд ученых на природу перевода. Это связано с появлением исследований во многих смежных с лингвистикой науках, а также изучением перевода в рамках интегрированных антропоцентрически ориентированных наук.

Имеется множество определений перевода. В одной из дефиниций «Толкового переводческого словаря» Л.Л. Нелюбина, перевод рассматривается как один из видов языковой деятельности и представляет собой процесс адекватной и полноценной передачи мыслей, которые

были высказаны на одном языке, средствами другого языка (Л.Л. Нелюбин. 2003.)

Социальная природа перевода обуславливает его функционирование во многих сферах человеческой деятельности. Этим и объясняется и его полифункциональность, детерминированная социальными функциями языка в социуме. Основной функцией перевода является коммуникативная функция, поскольку перевод используется в обществе как средство коммуникации, а точнее, как средство межкультурной коммуникации. Перевод является объектом изучения социальной лингвистики. Социолингвистический аспект перевода восходит к работам лейпцигской школы теории перевода О. Каде, который

«рассматривал перевод как важнейший вид языкового посредничества (Sprachmittlung), т. е. Межъязыковой коммуникации, представляющей собой общественное явление – языковую деятельность людей, связанную с общественными условиями и служащую общественным целям» Его идеи развиваются в исследованиях Л.К.Латышева, А.Д. Швейцера и др. (Швейцер А.Д... 1985.).

В Казахстане социолингвистическую трактовку перевода продолжает развивать известный ученый Б. Хасанулы, который написал несколько крупных научных работ, посвященных проблемам двуязычия в казахстанском социуме. Он рассматривает переводческое творчество как своеобразный вид двуязычия: «Видимо, это явление возникло в условиях одноязычия в гомогенном социуме, но осуществлялось непременно его двуязычными членами Он считает, что трехсторонняя связь «автор – переводчик – читатель», утвердившаяся в сфере художественной литературы, порождает один из своеобразных случаев языкового контакта», и она «порожденная на почве многоязычной литературы, стала одним из источников (родником) языкового контакта, а сам перевод – стимулирующим фактором развития двуязычия» (Хасанов Б.Х , 1990, 152-153)

Не менее важной является когнитивная функция перевода. С этой точки зрения перевод следует рассматривать и как психолингвистический процесс. Этот аспект перевода детерминирован тем, что перевод представляет собой как один из видов речевой деятельности: «перевод – есть специализированная речевая деятельность, которая носит характер общественно-полезного труда, играет посредническую роль в коммуникации разноязычных индивидов и коллективов, комбинирует в своей структуре средства двух языков и два глобальных речевых способа, нацеленных на полноту и точную передачу речевых сообщений и жестко детерминирована в своем содержании внешними составляющими. Основываясь на работу Э. А. Гутта, попытавшегося применить к переводу теорию релевантности Д.

Спербера и Д. Уилсона, Н.В. Комиссаров отмечает когнитивные аспекты перевода. Эта теория используется для объяснения природы перевода, поскольку перевод – «это всегда межъязыковое интерпретированное использование языка, ...общность вывода из текста оригинала и перевода обеспечивается путем интерпретации их семантических репрезентаций и контекстуальных допущений, отбираемых из соответствующей когнитивной среды», а такой подход, по мнению Э.А. Гутта, «дает единый принцип, объясняющий сущность перевода и его верность оригиналу, поскольку он представляет перевод как часть общечеловеческой психологии, включающей принцип релевантности и способность осуществить интерпретативное использование языка» (Комиссаров, 1994, 11-12)

Перевод выполняет функцию хранения и передачи знаний, а также образовательную функцию. Все приведенные выше аспекты перевода лежат в основе использования его в сфере образования, которая рассматривается как посредник между личностью и культурой, поэтому школа, учитель, учебник заняты переводом с различных языков. Использование перевода в учебном процессе имеет свою методологию, методику, стиль и качество, что постоянно находится в поле зрения педагогов и широкой общественности и «для воспроизводства культуры имеет крайне важное значение, в каком виде предстанет она перед вступающими в жизнь поколениями». С этими словами нельзя не согласиться, ведь, недаром говорят, что переводы осуществляются не только с одного языка на другой язык, а из одной культуры в другую культуру.

Республика Казахстан является полиэтничным государством. В социально-коммуникативном пространстве функционально доминируют два крупных лингвонима – казахский и русский языки. Весьма важным для казахстанского социума является функционирование казахско-русского и русско-казахского двуязычия, а, следовательно,

актуализируется значимость и казахско-русского и русско-казахского переводов.

Как известно, овладение казахским языком – государственным языком РК – определено Конституцией Республики Казахстан, «Законом о языках в Республике Казахстан», «Законом об образовании», Государственными программами развития и функционирования языков в Республике Казахстан, поэтому казахский язык изучается на всех уровнях образования. С самого начального этапа изучения казахского языка используется перевод, для части населения, не владеющей языком, он играет посредническую роль между двумя языками. Использование перевода на всех уровнях образования имеет свои особенности. Перевод слов, словосочетаний и предложений характерен при обучении детей младшего возраста. Обычно эти переводы снабжены рисунками, так как наглядное восприятие облегчает усвоение слов и синтаксических конструкций. Для них подбираются небольшие тексты познавательного и воспитательного характера, в конце которых обязательно дается перевод трудных слов и выражений. В старших классах предлагаются более объемные тексты, также снабженные переводами незнакомой лексики в постатейных словариках, в конце всех учебников казахского языка размещаются русско-казахские словари, охватывающие активную и пассивную лексику, используемую в учебном процессе. На уроках казахского языка ученикам предлагается осуществлять устные и письменные переводы с родного языка на казахский язык.

На современном этапе вузовской подготовки специалистов казахский язык включается в учебные планы как обязательная дисциплина. Здесь преподавание казахского языка наряду с определенными достижениями наталкивается на трудности, так как для всех учебных заведений, занимающихся подготовкой специалистов разных профилей, предлагаются одинаковые учебники, одна и та же методика, одни и те же учебные тексты. Написано лишь

несколько учебников, учитывающих специфику вузов. На наш взгляд, студенты и вузовские преподаватели ощущают этот дефицит и признают необходимость направить изучение казахского языка в русло получаемой специальности. Очевидно, что нужны учебные пособия, в которые были бы включены адаптированные учебные тексты по специальности. Научные тексты, в которых преобладают термины и профессиональная лексика, можно извлекать из учебников, написанных на русском языке. Здесь как раз и оправдано использование перевода. Студенты не только осваивают казахский язык, а овладевают своей специальностью на казахском языке. Использование этих текстов направлено на выполнение коммуникативной функции в соответствии с их прагматической мотивацией. При переводе терминов и терминологических сочетаний поможет «Казахско-русский и русско-казахский терминологический словарь» по разным специальностям, выпущенный издательством «Рауан» в 2000-2001 годах.

Следует заметить, что перевод, а также дисциплины по теории перевода, занимают одно из ключевых мест в подготовке переводчиков, которые в процессе обучения своей специальности должны овладеть навыками письменного, устного и синхронного перевода. Такие специалисты, как правило, двуязычны. Учебный процесс в высших учебных заведениях, выпускающих переводчиков, нацелен на формирование переводческого двуязычия, предполагающего развитие языковой личности, которая должна накопить определенный словарный запас, соотнесенный с определенным предметно-понятийным тезаурусом, усвоить различные модели и сценарии коммуникативного и интерактивного поведения. Будущий переводчик должен овладеть навыками переключения с языка на язык для успешного осуществления функции межъязыкового посредничества. Этот навык обоснован наличием в сознании переводчика не только «двух существующих самостоятельных языковых тезаурусов, но некоего единого

двустороннего образования, сложившегося путем взаимодействия и своего рода «срастания» обеих систем».

Особенностью лингвистической подготовки учителей казахского языка и русского языков, профессиональная деятельность которых будет проходить в школах с разными языками обучения, является то, что в процессе обучения, а также во время профессиональной деятельности не обойтись без перевода. Перевод употребляется при изучении многих дисциплин: «Сопоставительная типология русского и казахского языков», «Введение в языкознание», «Общее языкознание», «Современный русский язык», «Практический курс русского языка», «Практический курс казахского языка» и т.д. Подготовка педагогических кадров предусматривает двуязычность и этих специалистов.

На практических занятиях буквальный перевод часто используется, когда нужно перевести слово вне контекста, при изучении некоторых тем по лексике, морфологии. При переводе с русского языка на казахский язык слов, соотносимых с денотатом, студенты, как правило, не испытывают затруднений. Этот способ применяется в редких случаях, поскольку обучающиеся сталкиваются с довольно большим количеством слов с переносным значением, функционирующих в пределах текста. В русском и казахском языке кроме этого имеется определенный пласт безэквивалентных языковых единиц, в которых содержится культурный компонент. Обычно слово – основная языковая единица, в которой отражен культурный компонент, но и другие единицы языка могут содержать этот компонент. Известно, что культура народа – «носителя языка, отражается не только в отдельных словах; она не менее выпукло выступает и в воспроизводимых, готовых, клишированных словосочетаниях и фразах». Переводы таких слов и выражений очень сложны. При обращении к словарям обнаруживается, что они даются без перевода, или к ним подбирается примерное наименование, или

используется описательная характеристика. Словосочетания русского и казахского языков, в которых оба компонента употреблены в прямом значении, чаще всего получают адекватный перевод на переводимом языке, а при переводе слов и компонентов словосочетаний, употребленных в переносном значении, используются разные лексемы.

Привитие навыков перевода способствует не только пополнению и совершенствованию лингвистических знаний в области изучаемых и сопоставляемых языков, в то же время способствует использованию его в дальнейшем в сфере будущей профессиональной деятельности. Большую помощь в процессе перевода языковых единиц оказывают переводные двуязычные словари, а также толковые словари. Недостаток учебных переводных и толковых словарей затрудняет переводческую деятельность, в которую вовлечены студенты во время учебного процесса.

Здесь следует отметить «Казахско-русский словарь» под редакцией Р.Г. Сыздыковой и К.Ш. Хусаин, содержащий около 50 тыс. слов, который выпущен накануне 10-летия независимости Республики Казахстан. Издание такого словаря – огромное достижение отечественной лексикографии, и, несомненно, он сыграет огромную роль в жизни широкой научной общественности, в изучении государственного языка и подготовке высококвалифицированных двуязычных и полиязычных специалистов, востребованных в нашем обществе.

Несомненно, что обращение к переводу художественных произведений и использование его в учебном процессе отмечается во второй половине XIX и начале XX века, нашло отражение в творчестве и просветительской деятельности выдающихся писателей и поэтов Казахстана. Так, казахский педагог и просветитель Ибрай Алтынсарин перевел произведения И. Крылова, Л.Н. Толстого, К.Д. Ушинского, И.И. Паульсона, которые сыграли роль в воспитании и развитии

родной речи казахских детей. Эти переводы были включены в «Киргизскую хрестоматию», которая была издана в 1879 году в г. Оренбурге. Об этом он сам говорит в ее предисловии. Переводы басен И. Крылова были сделаны и А. Байтурсиновым. Шакарим Кудайбердиев перевел прозаические произведения Л. Н. Толстого, А. С. Пушкина в стихотворной форме; М. Дулатов осуществил переводы произведений А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, Шиллера; М. Жумабаев перевел произведения А. Пушкина, М. Лермонтова, А. Блока, М. Горького и др.

Художественный перевод имеет свою специфику. Он связан, прежде всего, с эстетической функцией языка. Следовательно, и перевод обладает этой важной функцией, так как возникает необходимость передачи на другом языке эстетическую ценность не только всего произведения, но и выразительность языковых средств оригинала художественного текста. При переводе художественной литературы во главу угла ставится их эстетическая ценность, в учебных целях отбирается литература, имеющая воспитательное значение. Перевод художественного произведения отличается от переводов других письменных источников. Художественный перевод – это вид литературного творчества. Перевод художественного произведения «принадлежит к национальной литературе на том языке, на который сделан перевод», ибо в этом случае «необходимо передать содержание подлинника на новом языке, связанным с новой культурой и жизнью, так, чтобы сохранить его функцию, т. е. прежде всего, сохранить впечатление, производимое оригиналом» (Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. 1978 113.) Переводы многих казахских писателей и поэтов подтверждают эту мысль. Переводы художественной литературы, а также другой, учебной, литературы на казахский язык оказали влияние на его внутривидовое развитие. Это легко можно проследить на всех уровнях казахского языка, например, происходит расширение значений казахских слов,

активизация их употребления, расширяются синтагматические возможности, происходит обогащение образными средствами, развивается терминологическая система и т. д.

Социокультурная и культурологическая функция перевода прослеживается при изучении перевода в лингвокультурологическом аспекте. С этой точки зрения, перевод является одним из видов коммуникативной деятельности и лингвокультурным процессом, предполагающим языковую деятельность и служащим межкультурной коммуникации, (Курелла 1977. 42) обеспечивающим «взаимопонимание участников коммуникативного акта, принадлежащих к разным национальным культурам» (Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. 1983. 36)

Языковые единицы, содержащие культурный компонент в виде денотативных и коннотативных значений, полных описаний объектов, культурных процессов и культурно-исторических явлений, передают культурологическое содержание текста. Исследователи отмечают, что «лингвокогнитивный уровень индивидуальности переводчика определяется трансформациями и существенными изменениями в концепциях, передающих жанровую специфику оригинального текста, культурно-языковые реалии, систему ценностей и ментальность культуры, к которой относится данный текст» (Ширияев А. В. 1982, 36) В этом случае большую роль в адекватности перевода языковых единиц, содержащих культурный компонент, играет социокультурная компетенция переводчика. От этого зависит, как точно воспринимает и понимает обучающий те или иные особенности культуры другого народа. Трудность в адекватном переводе представляют безэквивалентная лексика, лакуны, фразеологизмы, пословицы и поговорки.

Перевод как один из важных видов социальной коммуникации, в которой участвуют разные этносы в социально-коммуникативном пространстве нашей страны, представляет собой социально-

культурное, многофункциональное явление. Использование переводов на казахский язык и с казахского языка в учебных целях в процессе обучения языку и подготовке специалистов—одна из сторон этого явления, которая заслуживает должного внимания со стороны ученых, педагогов, переводчиков.

ЛИТЕРАТУРА:

Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Семантизация культурного компонента языковых единиц в учебных словарях // Проблемы учебной лексикографии и обучения лексике. – М.: Русский язык, 1978.

Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – М.: Просвещение, 1983.

Комиссаров Н. В. Когнитивные аспекты перевода // Перевод и лингвистика текста. – М. 1994.

Курелла А. Теория и практика перевода // Перевод – средство взаимного сближения народов: художественная публицистика. – М.: Прогресс. 1987.

Толковый переводоведческий словарь. – 3-е издание, переработанное. —
М.: Флинта: Наука. Л.Л. Нелюбин. 2003

Швейцер А.Д. Социолингвистические основы теории перевода // Вопросы языкознания. – М. 1985. № 5.

Ширяев А.В. Картина речевых процессов и перевод // Перевод как лингвистическая проблема. – М.: МГУ, 1982.

Хасанов Б.Х. Казахско-русское художественно-литературное двуязычие. Алма-Ата: Рауан, 1990.

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ АСПЕКТІСІНДЕГІ АУДАРМАНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ МЕН ҚЫЗМЕТІ

Аңдатпа: Аударма білімді сақтап, оны жеткізумен, сонымен қатар білім беру қызметімен де айналысады. Мақалада келтірілген аударма аспектілерінің барлығы оны білім беру саласында пайдаланудың негізінде жатыр, ал ол тұлға мен мәдениет арасындағы делдал қызметін атқарады. Сол себепті мектеп, мұғалім, кітап түрлі тілдерден аударма жасаумен айналысады.

Аударманы оқу үрдісінде қолданудың өз әдістемесі, стилі мен сапасы болады. Олар үнемі мұғалімдердің назарында, және "мәдениет үшін оның өзінің ұрпақтар алдында қандай сипатта болатыны үлкен маңызға ие". Бұл сөздермен келіспеске болмайды. Аударма тек бір тілден екінші тілге ғана емес, бір мәдениеттен келесі бір мәдениетке жасалады деп бекер айтпаса керек.

Тірек сөздер: аударма, аударманың білім берудегі қызметі, аударманың әлеуметтік лингвистикалық аспектісі, мәдениетаралық коммуникация, әлеуметтік лингвистика, коммуникативтік қызмет.

СТРАТЕГИИ ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА ИСПАНОЯЗЫЧНОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Цой А.А., Аликулова А.Т., Таирова Г.А.¹

¹преподаватели КПРИЯ, Казахский Университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана Алматы

e-mail:anastassiyatsoy2411@gmail.com

Аннотация: Рассматриваются классификации переводческих стратегий, предложенные А.Кучарской и В.И. Илюхиным, описание каждой стратегии перевода (стратегия проб и ошибок, стратегия ожидания, стратегия столлинга, стратегия сохранения линейности, стратегия вероятностного прогнозирования, стратегия знакового перевода, стратегия вероятностного прогнозирования, стратегия компрессии и стратегия декомпрессии) и выявление их особенностей проводится нами на материале переводов публичных выступлений испаноязычных государственных деятелей.

Ключевые слова: стратегия, стратегия синхронного перевода, стратегия ожидания, стратегия столлинга, стратегия проб и ошибок, вероятностное прогнозирование, стратегия знакового перевода, стратегия линейности, стратегия, компрессия, декомпрессия.

В последнее время можно заметить повышенный интерес и спрос на переводчиков-синхронистов. Это связано со стремлением всех стран занять передовые позиции в мире. Развитие стран невозможно без развития международных отношений, которые всегда сопровождаются проведением официальных встреч на высшем уровне, поэтому находят свое применение синхронные переводчики. Можно сказать, что синхронисты-переводчики являются мостом, которые позволяют представителям стран вести коммуникацию. Для достижения адекватности и эквивалентности перевода синхронист-переводчик прибегает к использованию переводческих стратегий.

Итальянский лингвист А.Риккарди отмечает важность стратегического подхода при осуществлении синхронного перевода. По ее словам «перевод» - это деятельность, ориентированная на решение проблемы, где находят свое применение различные стратегии. Вся входящая информация и все данные, если они имеют лингвистическое или внелингвистическое происхождение, ведут к распознаванию проблемы и ее решению. Особенностью

синхронного перевода является противоестественная форма коммуникации. Это характеризуется не только билингвизмом, а тем, что эта коммуникация осуществляется под большим давлением времени [1, с.743].

Известный немецкий переводчик Сильвия Калина дает следующее определение стратегии перевода: «...это индивидуальные методы решения задачи, которые могут быть скомбинированы, в зависимости от конкретной условной структуры процесса, используемые для экономии времени и часто определяемые, как последовательность шагов» [2, с.114].

Таким образом, стратегия перевода означает не что иное, как алгоритм действий переводчика, для решения определенных переводческих задач.

Выбор стратегии синхронного перевода основан на планировании, целях и действиях синхронного переводчика. Стратегия определяется как языковыми, так и неязыковыми факторами, кроме того, при синхронном переводе возможно комбинирование стратегий для достижения оптимального результата [3].

Немецкий лингвист Анна Кучарска утверждает, что достаточно сложно

классифицировать стратегии, поскольку на практике стратегии могут перекрывать друг друга и взаимодействовать. В одном том же высказывании несколько стратегий могут следовать друг за другом. Поэтому такое разграничение и изолированное рассмотрение определенной стратегии практически невозможно. Переводческие стратегии взаимозависимы, они влияют друг на друга и они могут повлиять на переработку или производство последующих речевых сегментов [4, с.60].

В.М.Илюхин в своей работе подразделяет стратегии на два типа: стратегии синхронного перевода, связанные с фактором времени и стратегии синхронного перевода, обусловленные статистическими факторами. К первой группе он относит: стратегию проб и ошибок, стратегию ожидания, стратегию столлинга, стратегию линейности и стратегию вероятностного прогнозирования. Ко второй категории он относит стратегию знакового перевода, стратегию компрессии и стратегию декомпрессии [5, с.].

На наш взгляд именно эта классификация является наиболее структурированной и охватывает различные аспекты реализации синхронного перевода, также она описывает последовательность действий синхронного переводчика при осуществлении своей деятельности.

Стратегия проб и ошибок (стратегия подстановки) – стратегия, позволяющая достичь адекватности и эквивалентности в синхронном переводе. Стратегия проб и ошибок является стратегией, которая последовательно приближает переводчика к наиболее оптимальному решению задачи, при помощи отклонения вариантов, которые не отвечают определенным критериям [6, с.272]. Часто данная стратегия используется, когда отправитель сообщения перечисляет ряд понятий, переводить которые без широкого контекста затруднительно.

...no se puede hablar mientras no haya una renuncia a lo que significa la autodeterminación de los pueblos de España.

Eso significa que cada persona, cada ciudadano puede elegir, donde quiere vivir, donde quiere trabajar. Cada español tiene un derecho para autodeterminación.

Переводчик: *нельзя говорить что-то, без проведения какого-либо собрания, которое означало бы автодетерминацию народов Испании. Это значит, что каждая персона, каждый житель Испании может выбрать, где ему жить, где ему работать. Т.е. каждый испанец имеет право на самоопределение.*

В первом случае переводчик перевел понятие «autodeterminación» как «автодетерминация», данное понятие несет в себе больше философское значение. Потом, прослушав речь генерального секретаря партии ИСРП (Испанская Социалистическая Рабочая партия) Педро Санчеса дальше, у переводчика появилась возможность исправить свою ошибку за счет получения более широкого информационного контекста, не нанеся тем самым вред общему переводу.

Большое значение здесь имеет то, что переводчик вовремя осознал совершенную им неточность и поспешно исправил ее.

Стратегия ожидания зачастую используется в тех случаях, когда смысловой глагол переводимого языка стоит на последнем месте (например: немецкий язык). Стратегия ожидания преследует ту же цель, что и стратегия проб и ошибок: получить более широкий контекст для правильного понимания. Некоторые зарубежные ученые рассматривают стратегию ожидания совместно со стратегией столлинга. Используя стратегию ожидания синхронный переводчик делает паузу и ждет дополнительные компоненты или данные текста, которые могут полностью расшифровать смысл высказывания, в том случае если он не совсем понятен [5, с.34].

Стратегия столлинга (стратегия выигрыша времени) – это выигрыш времени при помощи замедления подачи переводного материала или повторением тематической информации, которая не содержит ничего нового. Это делается с целью заполнения слишком затянувшейся паузы. Столлинг в переводческой

литературе часто описывается как техника разрешения проблем, связанных с постановкой глагола на последнее место в иностранном языке.

Стратегия столлинга должна использоваться только в том случае, если затянувшаяся пауза неблагоприятно влияет на восприятие реципиента, и для избежания информационных потерь [7, с.165].

Es una irresponsabilidad también porque utiliza las instituciones .....para situar a Cataluña fuera de la legalidad y..... supone confundir una inestable mayoría parlamentaria con un salvoconducto para .....eludir el cumplimiento de la ley, y .....sustituirla por el arbitrio de quienes han puesto este desafío encima de la mesa.

Переводчик предлагает следующий вариант перевода:

*Это безответственность, поскольку используются институты, **которые, во-первых** ставят Каталонию вне закона, а **во-вторых** они используются для того, чтобы запутать нестабильное парламентское сообщество, избежать соблюдения закона и, **наконец**, сделать его по своему усмотрению.*

В данном случае переводчик во время непредвиденной паузы, длившейся три секунды, которую сделал спикер, заполнил ее при помощи дополнения «которые», и вводных слов «во-первых, во-вторых, наконец».

Можно привести еще один пример:

Es una provocación antidemocrática..... porque demuestra la falta de respeto ante el veredicto de las urnas.

Переводчик: *Это антидемократическая провокация, и **эта провокация** показывает отсутствие уважения к результатам опроса.*

В данном случае переводчик заполнил возникшую паузу за счет повторения тематической информации.

El Partido Socialista siempre estará en la defensa de la unidad de España, de la convivencia entre españoles y españolas y .....de la Constitución y la legalidad porque sólo ellas nos amparan y nos defienden de toda arbitrariedad.

Предлагается следующий вариант перевода:

*Социалистическая партия всегда будет стоять на защите единства Испании, мирного сосуществования жителей Испании и, **уважаемые дамы и господа, стоять на защите Конституции и законности**, потому, что только они помогут нам и защитят от всякого самоуправства».*

Переводчик заполнил паузу, используя дополнительный сегмент и повторения тематической информации.

Стратегия линейности в синхронном переводе или сосиссонаж – это стратегия, используемая для достижения эквивалентности между исходным языком и переводящим языком. Данная стратегия применяется в тех случаях, когда есть стилистические и синтаксические различия между языками. Отличительной особенностью стратегии сохранения линейности является то, что синхронный переводчик начинает и заканчивает перевод одновременно с докладчиком. Чтобы достичь этой цели, переводчик сохраняет порядок следования информации и делает перевод связным и логичным [5, с.41].

Sabemos que quienes pretenden son sus acciones situar a Cataluña fuera de la legalidad constitucional, conducirán de forma irresponsable a la fractura social, política, a incrementar la frustración, a profundizar el enfrentamiento entre catalanes entre sí y a generar innecesariamente otro enfrentamiento entre catalanes y españoles; a la desconexión de una sociedad profundamente europeísta, como es la catalana, de Europa, a la quiebra de la concordia, de la buena democracia, que es aquella que persigue legítimamente introducir los cambios necesarios para actualizar y mejorar nuestro sistema político de convivencia de acuerdo a la constitución, mediante la lealtad mutua, el respeto, el diálogo, el compromiso democrático y la búsqueda del consenso, pensando siempre más en lo que nos une que en lo que coyunturalmente pueda separarnos, haciendo posible que las personas no se tengan que ve en la tesitura de tener que renunciar dolorosamente a sus identidades plurales.

Перевод: Мы знаем, что есть люди, которые хотят поставить Каталонию вне

закона. Они будут вносить трещины в общество, в политику, создавать надрыв, усиливать вражду между каталонцами и испанцами. Они хотят отделить каталонцев от Европы, нанести ущерб единению и демократии. Демократия преследует цель принимать необходимые меры, чтобы улучшить и задействовать политическую систему и жить в мире и согласно Конституции. Это достигается за счет взаимной честности, уважения, диалога, демократического компромисса и поиска консенсуса. Мы думаем о том, что нас объединяет и о том, что может нас разъединить. Мы делаем все возможное, чтобы люди не были в положении, когда им трудно отказаться от своей множественной идентичности.

В данном случае переводчик перевел сложное предложение несколькими простыми, и при этом он сохранил связность и логичность передаваемой информации.

В переводческой литературе **стратегия вероятностного прогнозирования** описывается ситуацией, когда переводчик производит одну единицу в языке перевода, перед или одновременно с тем, как эту же лексическую единицу в языке оригинала озвучил докладчик [49, с.34]. Вероятностное прогнозирование может быть лингвистическим и экстралингвистическим. Лингвистическое прогнозирование основано на прогнозировании источника продолжения дискурса, от знания переводчиком стандартного набора словосочетаний и устойчивых выражение. Экстралингвистическое прогнозирование базируется на внешних знаниях (фоновых знаниях), которыми владеет синхронный переводчик [8, с.29].

Como justificò una persona muy famosa su fiasco en la politica exterior: «.....no engañe, puedo equivocarme, pero no engañar».

Переводчик: *Как оправдывал свое фиаско в ведении внешней политики, известный нам человек «я не солгал, я могу ошибаться, но не лгать».*

Данное выражение, бывшего Председателя Правительства Испании

Х.Л.Р. Сапатеро очень часто используют испанские политики, для дискредитации оппонентов. Переводчик сразу понял какую фразу собирается произнести докладчик, и воспроизвел перевод, до того как докладчик успел закончить этот сегмент.

Стратегии в синхронном переводе, обусловленные статистическими факторами.

Во время выполнения синхронного перевода, может возникнуть ситуация, когда использование стратегий оказывается невозможным или нерезультативным. В этом случае многие опытные переводчики обращаются к **знаковому переводу**. Знаковый перевод на практике приводит к буквализмам, и конечный текст перевода может принять неправильную форму, именно по этой причине многие переводоведы не одобряют применение стратегии знакового перевода[3].

Компрессия – это преобразование исходного текста при помощи опущения избыточных элементов высказывания, элементов, восполнимых из контекста и внеязыковой ситуации, а также путем использования более компактных форм выражения [6, с.271].

Илюхин В.М. утверждает, что причиной применения стратегии речевой компрессии являются разные средства выражения, которые используются в языках для описания одной и той же мысли. При эффективном применении стратегии компрессии в синхронном переводе переводчик может выиграть время и «выразить мысль более идиоматично и избежать вероятных ошибок». [5, с.92-94]

Компрессия в синхронном переводе бывает:

1. слоговая компрессия (выбор более краткой лексической единицы из нескольких слов);
2. синтаксическая (использование в языке перевода более краткой конструкции);
3. лексическая компрессия (мысль докладчика выражается меньшим количеством лексических единиц);
4. семантическая компрессия (сокращение

повторяемости избыточных слов) [5, с.95].

Se trata de la reforma constitucional federal, una vía para que todos podamos tomar decisiones, no solo en el momento de refrendarla, sino también cotidianamente, persiguiendo así juntos, como lo hemos hecho durante siglos, nuestro económico, social, cultural y político en el marco de un estado profundamente democrático relegitimado, actualizado y mejorado a partir de las lecciones que nos está dando la historia.

Перевод: *Это федеральная конституциональная реформа, наша возможность решать (вместо «принимать решение») самим, не только в моменты ее принятия, а также развивая совместно, как мы это делали веками, экономическую, социальную, культурную и политическую стороны государства, обновляясь и совершенствуясь исходя из уроков прошлого (вместо «которые нам дала история»).*

В данном примере переводчик использовал лексическую компрессию, а именно он выразил ту же самую мысль на языке перевода, используя при этом меньшее количество слов.

Noу nos encontramos ante un problema politico de primera magnitud....

Сегодня мы стоим перед огромной политической проблемой....

Переводчик использовал лексическую компрессию, и вместо «проблема первой величины», сказал «огромная проблема».

Противоположной стратегии компрессии является **стратегия декомпрессии**. По Илюхину В.М. причиной декомпрессии может послужить непонимание со стороны синхрониста-переводчика определенное понятие или его неспособность найти эквивалентный вариант перевода. Тогда для его выражения он может прибегнуть к использованию дополнительных лексических единиц, направленных на правильное понимание информации реципиентом. [5, с.112]

Декомпрессия может принимать форму уточнения, компенсации, описательного перевода. Она может

применяться для грамматической правильности текста, для раскрытия семантики слов, для уточнения и пояснения культурных и других реалий. Декомпрессия возможна при относительно медленном темпе речи говорящего, когда у переводчика есть возможность облегчить восприятие сообщения [3].

Задачей переводчика является – определить, какой сегмент сообщения может быть не понят реципиентами информации и компенсировать его, используя стратегию декомпрессии, при этом большую роль играет оценка переводчиком знаний реципиента [5, с. 126].

Con nuestra propuesta de reforma constitucional el acuerdo fundamental está situado en la centralidad política y deberá ser ratificado con el voto de los ciudadanos de España.

С предложенной нами конституциональной реформой базовое соглашение будет находиться в центре политики, и его можно будет ратифицировать только, проведя голосование среди (вместо: должен быть ратифицирован с голосованием жителей Испании) всего населения Испании.

Для логичного построения предложения на переводимом языке переводчику пришлось прибегнуть к использованию дополнительных лексических единиц, чтобы перевод был понятен реципиентам. В данном случае стратегия декомпрессии применена для грамматически правильного построения предложения.

...como bien decía Alfredo al estado en las agrupaciones locales como interventores como apoderados como presidentes de mesa, a todos los trabajadores y trbajadoras....

.... как обращался государству бывший генеральный секретарь ИСПП АльфредоПерез, к местным учреждениям, представленными докладчиками, доверенными лицами, председателями и ко всему рабочему населению....

Реципиент может не сразу понять или вообще не знать, о каком человеке идет речь, в особенности, если докладчик не делает никаких пояснений. Поэтому

переводчик вынужден применить стратегию декомпрессии для уточнения воспроизведенной информации.

Таким образом, мы выявили, что овладение техникой применения стратегий перевода необходимо при осуществлении синхронного перевода. Переводческие стратегии способствуют поставленной переводчиком цели: донести до реципиента правильное понимание информации.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Riccardi A. On the Evolution of Interpreting Strategies in Simultaneous Interpreting//University of Trieste - Trieste, Italy, 2005 – 756 p.
2. Kalina S. Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen//Guten Narr – Tübingen, 1998 – 304 s.
3. Вьюнова Е.К. Использование переводческих стратегий на начальном этапе становления навыка синхронного перевода // Грамота– Тамбов, 2015—[Электронный ресурс]– Режим доступа—URL: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2015_10-1_09.pdf
4. Kucharska A. Simultandolmetschen in defizitären Situationen Strategien der translatorischen Optimierung//Verlag für wissenschaftliche Literatur/ Frank und Timme GmbH –Berlin, 2009 – 170 s.
5. Илюхин В.М. Стратегия в синхронном переводе (на материале англо-русской и русско-английской комбинации перевода) 10.02.20. – сравнительно-исторической, типологическое и сопоставительное языкознание. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва – 2001. – 206 с.
6. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. Уч. для институтов и факультетов ин.яз. -М., Воениздат, 1973. -280 с.
7. Kalina S. Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen//Guten Narr – Tübingen, 1998 – 304 s.
8. Wörrlein M. Der Simultandolmetschprozess. Eine empirische Untersuchung//Martin Meidenbauer – München, 2007 – 148 s.

ИСПАН ТІЛІНДЕГІ САЯСИ ДИСКУРСТЫ АУДАРУ БАРЫСЫНДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛАР

Аңдатпа: Мақалада «аударма стратегияларын» жалпы түсіну мен заманауи лингвистер мен аудармашылардың бұл анықтаманы түсіндіріуі қарастырылады.

А.Кучарская мен В.И. Илюхиннің келтірген аударма стратегиялары (ілеспе аударма стратегиясы, күту стратегиясы, столлинг стратегиясы, құрылымды сақтау стратегиясы, сынама мен қателік стратегиясы, болжам жасау, таңбамен аударма стратегиясы, компрессия, декомпрессия) бұл мақалада Испандық мемлекеттік қызметкерлерінің баяндамаларының ерекшеліктерін айқындау негізінде қарастырылған.

Тірек сөздер: стратегия, ілеспе аударма стратегиясы, күту стратегиясы, столлинг стратегиясы, құрылымды сақтау стратегиясы, сынама мен қателік стратегиясы, болжам жасау, таңбамен аударма стратегиясы, компрессия, декомпрессия.

STRATEGIES OF IMPLEMENTATION OF SIMULTANEOUS INTERPRETATION OF A SPANISH-SPEAKING POLITICAL DISCOURSE

Abstract: This article considers classifications of translation strategies offered by A. Kucharskaya and V.I. Plyukhin, the description of each strategy of the translation (the strategy of tests and mistakes, the strategy of expectation, Stalling's strategy, the strategy of maintaining linearity, the strategy of probabilistic forecasting, the strategy of the sign transfer, the strategy of probabilistic forecasting, the strategy of a compression and the strategy of a decompression) and identification of their features is carried out by us on material of the translation of public speeches of Spanish-speaking statesmen.

Keywords: strategy, simultaneous interpretation strategy, strategy of expectation, Stalling's strategy, strategy of tests and mistakes, probabilistic forecasting, strategy of the sign transfer, strategy of linearity, strategy, compression, decompression.

УСТНЫЙ ПЕРЕВОД МЕЖДУНАРОДНЫХ ДЕЛОВЫХ ПЕРЕГОВОРОВ В КОГНИТИВНО-ДИСКУРСИВНОМ АСПЕКТЕ

Кульмаханова Н.М.¹

¹магистр, старший преподаватель КазУМОиМЯ им. Абылай хана

г. Алматы

e-mail: renderup@mail.ru

Гараева С.С.²

²старший преподаватель КазУМОиМЯ им. Абылай хана

г. Алматы

e-mail: svetg1960@mail.ru

Аннотация

Авторы статьи обращают внимание на особенности организации и проведения международных деловых переговоров и обосновывают необходимость учета когнитивно-дискурсивного аспекта в осуществлении двустороннего перевода переговоров. Деловые переговоры представляют целенаправленное взаимодействие с помощью языка партнеров, принадлежащих различным лингвокультурам. Большое значение имеет знание культурных особенностей двух стран, наличие ключевых культурных концептов у переводчика и методов их перевода на другой язык. Межкультурные и межъязыковые трудности могут привести к трудностям в понимании и переводе содержания сообщения, связанного со временем, пространством или социокультурной дистанцией между участниками межкультурного делового общения. Успешная интерпретация семантического содержания переведенных сообщений требует от переводчика дополнительных знаний и интеллектуальных усилий, а также опыта межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: двусторонний перевод, когнитивно-дискурсивный аспект, международные деловые переговоры, лингвокультура, коммуникативное событие, культурные концепты.

На протяжении тысячелетий переговоры представляли собой конфронтационный обмен информацией с относительно жестким или мягким подходом. Что касается стратегии, тактики и приемов осуществления переговоров, то они носили в целом консервативный характер, несмотря на изменение эпох. Однако за последние три десятилетия возникла необходимость в разработке системы изучения переговоров. Таким образом, были проведены теоретические исследования и опубликованы практические руководства по проведению переговоров. В результате, появился новый вопрос теории и практики переговоров, который был включен в программу ряда университетов. Подводя итог по поводу

некоторых новых терминов и особенностей современных международных деловых переговоров, Иванов А. [2013] отмечает среди целого ряда предложенных им характеристик следующие особенности:

▪ Национальная субкультура переговоров стала намного ближе (и выровнялась во многих отношениях) к интернациональным субкультурам; в этой связи мы также можем видеть унификацию инструментов переговоров;

▪ Повышенное внимание уделяется этическим аспектам переговоров. Этот элемент укрепил концепцию современной культуры деловых переговоров. В США, например, с развитием корпоративной культуры, наказуемым считается

нарушение ряда этических стандартов, включенных в правовое поле;

- Диапазон объектов международных переговоров значительно расширился;

- Ссылаясь на некоторые из нововведений в методах и тактике международных переговоров (в основном из-за беспрецедентных по оперативности систем коммуникации и обширности информационного поля), можно заметить тенденцию к уменьшению числа членов переговорной делегации с одновременным расширением, во многих случаях, полномочий главы делегации;

Вышеупомянутые аспекты во многом определяют современную тактику и методы деловых переговоров, специфику их подготовки и организации. Все эти аспекты «модернизируют» деловые переговоры как одну из важных областей деловой культуры [Иванов, 2013].

В процессе переговоров люди хотят добиться взаимного согласия по вопросу, который, как правило, представляет конфликт интересов. По этой причине коллеги хотят, не разрушая отношений, адекватно противостоять конфронтации, которая неизбежно возникает из-за противоречивых интересов. Для достижения этой цели они должны уметь решать проблему установления межличностного взаимодействия и управления возникающими эмоциями.

Переговоры стали частью реальности делового общения как эффективного способа налаживания партнерских отношений. Процесс подготовки и ведения деловых переговоров строится с учетом значительного числа факторов: деловой этики, определенной корпоративной культуры, национальной и культурной самобытности коммуникаторов, ожиданий и потребностей всех вовлеченных сторон. Если между переговорщиками существует языковой барьер, необходимо привлечь профессионального переводчика, способного наиболее точно и быстро передать смысл сообщений на используемых во время переговорного процесса языках.

Устный перевод переговоров является одним из самых востребованных

видов перевода. Это вполне естественно, потому что успешные переговоры являются ключом к развитию и процветанию бизнеса. Разумеется, это идеально, когда сотрудники делегации свободно владеют иностранным языком или языками, используемыми на переговорах. Тем не менее, во многих случаях участники переговорного процесса не могут обойтись без помощи квалифицированных переводчиков.

Однако опыт показывает, что очень часто организаторы переговоров не уделяют достаточного внимания вопросам, связанным с обеспечением качественного перевода. Чтобы понять это, достаточно, по крайней мере, почитать форумы переводчиков, где вы часто можете найти такие сообщения, как «Завтра назначили идти на перевод деловых переговоров, что делать, как готовиться?»

Как изменились методы переговоров в отсутствие общего понятного для всех универсального языка?

Как сказал один британский руководитель профессору гарвардского университета Джесвальду Салакьюзу, «язык международного бизнеса это часто, по сути, «ломаный» английский язык». Чтобы участие переводчика не усложняло, а способствовало успешному проведению деловых переговоров, руководители должны надлежащим образом организовать процесс выбора устного переводчика, уделяя ему не меньшее внимание, чем другим аспектам сделки [ЛингваКонтакт, 2016]

В своей книге Джесвальд Салакьюз дает четыре простых совета по стратегиям переговоров, которые могут помочь компании более эффективно общаться через переводчика:

- Лучше нанять собственного переводчика. Прежде чем нанять для работы переводчика, разумно узнать с помощью независимых источников о его навыках и опыте.

- Перед началом переговоров необходимо проинструктировать переводчика. Значение слов зависит от контекста, и крайне трудно найти переводчика, который поймет контекст

конкретной деловой сделки или транзакции. По этой причине рекомендуется проинформировать переводчика о предмете предстоящих деловых переговоров.

▪ Важно быть очень внимательным к поведению переводчика. Некоторые переводчики из-за своих личных интересов или ощущения собственной значимости пытаются контролировать переговоры или вести их в ненадлежащем направлении. Не менее важно удостовериться, не добавляют ли переводчики своих личных комментариев или рекомендаций.

▪ Участники переговоров должны делать паузы в своей речи. При ведении переговоров с использованием последовательного перевода следует использовать такие паузы, чтобы переводчик мог переводить определенную, дозированную часть речи. Неопытные переговорщики часто настолько увлечены своей речью, что забывают остановиться и сделать паузу или останавливаются только после долгой речи. [Салакьюз, 2003, *перевод наш*]

Нельзя переоценить значимость коммуникации как фактора, влияющего на эффективность переговоров, как с иностранными партнерами, так и с их представителями. Чтобы правильно представить и утвердить себя и свои компании, переговорщики должны знать, как эффективно вести переговоры через устного переводчика [ЛингваКонтакт, 2016].

Представительство мировых компаний, ведущих бизнес, расширяется, вместе с этим увеличивается и неизбежность вести переговоры с партнерами из разных культур. Работа устного переводчика заключается в том, чтобы помочь в этих переговорах. Переводчики не только владеют обоими языками, но и понимают обсуждаемый проект с обеих сторон: интересы местного бизнеса и глобального бизнеса. Не будет преувеличением сказать, что в таком глобальном бизнесе переводчик является ключевой персоной.

Л. В. Кушникова и Н. Ю. Георгиева [2013] в своих исследованиях обращают

внимание на тот факт, что «когнитивная революция» и «дискурсивный переворот», которые произошли в науке в течение последних десятилетий, требуют внимания ко многим аспектам речевой и мыслительной деятельности, включая перевод в рамках языка для специальных целей: (LSP – Language for Specific Purpose). Это своего рода функциональный язык, который теперь появляется в науке, технике, экономике и других сферах профессиональной деятельности. В связи с этим Е.В. Мордовская [2006] отмечает, что научная ценность исследований перевода теперь определяется его интересом к переводу как к когнитивной деятельности, связанной с языком. Эта деятельность означает контакт когнитивных пространств переводчика, который говорит на двух языках, и передает исходный текст, применяя языковые средства другого языка. Исследователь объясняет, что обработка информации в переводе является когнитивной по своей природе, потому что преобразующая константа – это когнитивная система человека.

Перевод международных деловых переговоров относится к одному из видов профессионально-ориентированного перевода, наиболее важная задача которого, согласно Т.С. Серовой, это организация взаимодействия для обмена информацией, идеями, знаниями, для объединения всех партнеров в ситуации перевода, чтобы решать общие профессиональные задачи [Серова, 2001].

Когнитивно-дискурсивная область исследований определяется учеными как неофункционализм. Неофункционализм относится к изучению языка в действии. Язык, в понимании исследователей этого направления, – это инструмент, орудие, средство и механизм для реализации конкретных целей и намерений человека. Это относится как к пониманию реальности, так и к ее описанию, а также к актам общения и взаимодействия посредством языка [Кубрякова, 1995, с.217]. Эта идея чрезвычайно плодотворна для теории перевода, особенно в области изучения особенностей перевода деловых переговоров. Деловые переговоры

представляют целенаправленное взаимодействие с помощью языка партнеров, принадлежащих к различным лингвокультурам.

По мере того, как бизнес становится все более глобальным, развитие и обучение людей преодолевать культурные границы становятся все более важным. Культура страны является важным фактором, определяющим поведение людей, и отсутствие осознания этих различий может часто приводить к недоразумениям и непониманию, а порой даже и к потере эффективности проведения переговоров.

Деловые культуры в разных странах формируются не только функционированием культуры, представленной такими элементами как социальные институты, государственная система, государственная политика, правовые рамки, но также и культурными и социальными ценностями. Поскольку культурные и социальные ценности обеспечивают культурный контекст, в котором ведется бизнес, они не менее важны для понимания различий в культуре, когда дело касается деловой «практики» [КР Kanchana, 2006].

Н.Ф. Алефиренко описывает дискурс как коммуникативное событие, которое представляет собой слияние лингвистической формы, знания и коммуникативно-прагматической ситуации. В то же время дискурс, формирующий своеобразное семантическое единство, представляет собой своего рода лингвокультурное образование [Алефиренко, 2002]. При переводе деловых переговоров переводчик сталкивается с широким спектром конкретных вопросов, требующих специального знания лексики и базовых знаний в предметной области. Переводчики должны обладать обширными лингвистическими знаниями (в частности, языком делового общения), конкретными навыками двустороннего перевода и тем, как лучше подготовиться к работе со специализированной терминологией конкретной отрасли или сектора. Переводчики играют важную роль в деловых переговорах с зарубежными

клиентами. Переводчики должны не только обладать превосходными языковыми навыками, но также хорошо разбираться в деловой терминологии, понимать объект деятельности своего клиента и точно понимать технические термины на обоих языках.

Межкультурные и межъязыковые трудности, возникающие при переводе деловых переговоров, могут привести к трудностям в понимании и переводе содержания сообщения, связанного со временем, пространством или социокультурной дистанцией между участниками межкультурного делового общения. Успешная интерпретация семантического содержания переведенных сообщений требует от переводчика дополнительных знаний и интеллектуальных усилий, а также опыта межкультурной коммуникации. Устный переводчик с развитой коммуникативной компетенцией, во-первых, пытается реконструировать влияние культурной и значимой информации на получателя исходного текста, а затем решает, как передать специфику текста при переводе определенной информации. Успех общения зависит от того, в какой степени устный переводчик делает перевод текста ближе к системе культуры получателя.

Следующие примеры, записанные нами в ходе наблюдения за реальными деловыми переговорами и затем проанализированные, иллюстрируют то, в какой степени устный переводчик делает перевод текста ближе к системе культуры получателя.

Пример 1

ИЯ (Исходный язык - русский)

-Юсуф, начинай.

ПЯ (Переводящий язык - английский)

-Yusuf, please, start.

Когда глава русскоязычной делегации обратился к одному из иностранцев, с просьбой начать свою речь, переводчице пришлось использовать добавление. Это связано с тем, что в английском языке отсутствие слова «пожалуйста» делает речь грубой, и придает повелительный оттенок. В русском же языке это звучит не столь категорично, особенно если учитывать тот

факт, что глава делегации и Юсуф хорошо знали друг друга до переговоров.

Пример 2

ИЯ (Исходный язык - английский)

-And even the low income people should have the rights to enjoy time in their living.

ПЯ (Переводящий язык - русский)

-И также даже люди с минимальным доходом, со средним доходом должны иметь право наслаждаться своей жизнью.

Глава англоязычной делегации рассказывает о втором проекте, над которым будет проведена работа - участок под названием Северное Кольцо. Мы можем отметить здесь то, что замысел проекта включает в себя заботу и о людях с невысоким заработком, что показывает его с выгодной стороны. Это говорит о том, что глава англоязычной делегации и его коллеги тщательно обдумывали его и пришли к решению, что квартиры в их комплексе должны быть доступны разным слоям населения, не только из высшего общества. Также это связано с тем, что если цены на квартиры будут слишком высокими, многие люди попросту не смогут себе их позволить. Очевидно, что целью бизнесменов является продать как можно больше квартир, поэтому цены на них будут колебаться в средних пределах не только ради общества, но и в собственных интересах.

Здесь переводчица использовала добавление-поправку, в первый раз добавив предлог «с», ввиду различия грамматических конструкций английского и русского языков, и во второй раз, добавив про средний доход, так как первоначальное прилагательное, использованное ею, является слишком категоричным, и не совсем соответствует слову «low», обозначающее «низкий», но не «минимальный». Помимо этого, существуют различия в восприятии уровня дохода у представителей русскоязычной и англоязычной сторон. Та категория людей, которая может показаться им получающей минимальный доход, русскоязычными может восприниматься категорией со средним доходом. Это обусловлено культурными различиями и разными уровнями жизни.

В равной степени учитываются особенности системы культуры отправителя текста. Большое значение имеет знание культурных особенностей двух стран, наличие ключевых культурных концептов у переводчика и методов их перевода на другой язык. Кроме того, в ходе переговоров переводчик берет на себя моральное, профессиональное, юридическое обязательство передать смысл сказанного, сводя к минимуму переводческие ошибки [Кушникова и Георгиева, 2013]. В дополнение ко всему вышесказанному, профессиональный переводчик обязан передать невербальную информацию. Устный переводчик должен учитывать то, что в залах заседаний нередко разворачиваются горячие дебаты, с бесчисленными мнениями, «перебиванием» и стремлением переговорить друг друга. Поскольку переводчики не имеют права передавать мнение только одной стороны, то, по-настоящему квалифицированный переводчик, должен быть в состоянии передавать в переводе мнения обеих сторон спокойно, не будучи обескураженным и поглощенным атмосферой этого «горячего» места.

Не менее важно помнить о личных качествах переводчика, таких как: уважение к национальной и культурной самобытности партнеров, соблюдение конфиденциальности переговоров, умение хранить информацию перевода в секрете, развитие индивидуальной эрудиции, владение лингвокультурной компетентностью и другими компетенциями и умениями. Если устный переводчик владеет высокоразвитой коммуникативной компетенцией, чтобы понять и передать истинный смысл и намерение обеих сторон в коммуникативных ситуациях деловых переговоров, это неоспоримо вносит огромный вклад в бизнес, тем самым помогая ему успешно осуществляться.

ЛИТЕРАТУРА:

Алефиренко Н.Ф. (2002). Поэтическая энергия слова: Синергетика языка, сознания и культуры: [Монография] / Н. Ф. Алефиренко; Отд-ние лит. и яз. Рос. акад. наук [и др.]. - Москва: Academia. - 391 с.; 20 см.; ISBN 5-87444-158-1

Иванов А. (2013). Международные деловые переговоры.// Экономическая теория и практика – М., №1(24). - Retrieved March 27, 2018, from <http://www.mirec.ru/2013/2013-01>

Кубрякова Е.С.(1995). Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века // Язык и наука конца 20 века: сб. статей // под ред. Ю.С. Степанова. - М.: Российский гуманитарный университет. - С. 144- 238.

Кушнина Л. В., Георгиева Н. Ю. (2013). Об исследовательских парадигмах перевода деловых переговоров // Фундаментальные исследования Выпуск № 11-9.- Retrieved March 17, 2018, from <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=33490>

КР Kanchana. (2006). *Human and Cultural variables in Global Organization.*- Retrieved March 6, 2018, from http://www.indianmba.com/Faculty_Column/FC379/fc379.html

ЛингваКонтакт. (2016). Переговоры через переводчика. - Retrieved March 25, 2018, from <http://linguacontact.com/news/peregovory-cherez-perevodchika/>

Мордовская Е.В. (2006). Особенности перевода когнитивных пространств в структуре знаний говорящего: автореф. дис. ...канд. филол. наук. - Челябинск,. - 22 с. - Retrieved March 3, 2018, from www.dissercat.com/.../osobennosti-perevoda-kognitivnykh-prostranstv-v-strukture-zn.

Salacuse, J. W. (2003). *The Global Negotiator: Making, Managing and Mending Deals Around the World in the Twenty-First Century.* Cambridge, MA: PON Book.

Serova T.S. (2001). *Psychologiya perevoda kak slozhnogo vida inoyazychoi recevoi deyatel'nosti* // Perm: . gos. techn. Un-ta.

Abstract: The authors draw attention to the specifics of organizing international business negotiations and justify the need for account of cognitive-discursive aspect in bilateral interpretation of negotiations. Of great importance is the knowledge of cultural characteristics of two countries, the possession of key cultural concepts and methods of transferring them to another language. Intercultural and inter-lingual difficulties can lead to difficulties in understanding and translating of the content of the message associated with time, space, or socio-cultural distance between the participants of negotiations. Successful interpretation of the semantic content of messages requires additional knowledge, intellectual efforts and experience of intercultural communication.

Keywords: bilateral interpretation, cognitive-discursive aspect, international business negotiations, lingua-culture, communicative event, cultural concepts.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС САЛАСЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ МӘТІНДЕРДІ АУДАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Оспанова Анар Лесбайқызы¹

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, аударма және мәдениетаралық коммуникация кафедрасының аға оқытушысы

Тойшыманова Жазира Рысбекқызы²

²Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, аударма және мәдениетаралық коммуникация кафедрасының аға оқытушысы

Аңдатпа: Бұл мақалада халықаралық қарым-қатынас саласындағы дипломатиялық мәтіндердің, яғни дипломатиялық құжаттарға жататын дербес нота, сенім грамотасы, меморандум, декларация, халықаралық шарт аудару ерекшеліктерін қарастырады. Әр құжат түрі, мәселен дербес нота, сенім грамотасы, меморандум, декларация, халықаралық шарт сияқты мәтіндерге бірнеше мысалдар көрсетіліп, ағылшын және қазақ тілінде, ресми дипломатиялық құжаттардың лексикалық, грамматикалық және стилистикалық құрылымдарының ерекшеліктері мен айырмашылықтары салыстырылады. Осы орайда, аудармашының міндеті дипломатиялық қатынасхаттары тілінің негізгі сипаттамасына тоқталып, эмоциялық элементтерге мүлдем берілмей, дәлме-дәл және айқынды баяндау туралы сөз қозғалады.

Тірек сөздер: Дипломатия, дипломат, дипломатиялық құжаттар, дербес нота, сенім грамотасы, меморандум, декларация, халықаралық шарт, халықаралық келісім, дипломатиялық өкілеттілік, ресми-іскерлік стиль.

Дипломатиялық қатынасхаттардың құжаттары аударма нысаны болып табылады. Мәтіндердің осы түрімен жұмыс істейтін аудармашылар аудару процесінде тілдің лексикалық, грамматикалық және стилистикалық жүйелеріндегі айырмашылықтарды ғана ескеріп қоймай, сонымен қатар әртүрлі дипломатиялық құжаттарды рәсімдеудің тұрақталған ережелерін де ескерулері қажет.

Дипломатия - (лат. *Duplicata* - билеуші шығарған үкімнің түпнұсқасы мұрағатта сақталған көшірмесі немесе дубликаты) - үкімет органдары, оның шетелдердегі өкілдері мен сенімді тұлғалары жүзеге асыратын мемлекеттің сыртқы саяси міндеттерін іске асыру әрекеттері. Дипломатияны, көбіне, ресми қарым-қатынас жасау арқылы мемлекеттің сыртқы саяси мақсаттары мен мүдделерін іске асыратын мемлекеттік іс-әрекеттің ерекше түрі ретінде қарастырады. Дипломатия - сыртқы саясатты жүргізуге

арналған аса маңызды құрал, үйлесімді құрамдас бөлік. Нақты айтқанда, дипломатия мемлекеттің сыртқы саяси және халықаралық қатынастарды жүзеге асырушы тәжірибелік тәсілдер, құралдар мен әдістерінің жиынтығы болып табылады.

Дипломат - мемлекеттің сыртқы істер министрлігінде немесе осы мекеменің шет елдердегі өкілдіктерінде қызмет атқаратын, арнайы кәсіби білімі, даярлығы және дипломатиялық дәрежесі бар мемлекеттік қызмет адамы.

Дипломатиялық қызмет аясының адамның басқа қызмет аяларына қарағанда бір қатар өзіндік ерекшеліктері бар. Біріншіден, дипломатияның бүкіл тарихы – бұл ең алдымен ежелден біздің бүгінгі күнге дейінгі мемлекеттер (монархиялар мен империялар) арасындағы қарым-қатынастар. Екіншіден, дипломатия – халықаралық келіспеушілікті бейбіт жолмен шешу мақсатында келіссөз

жүргізудің түрлері мен әдістерінің жиынтығы. Сонымен қатар, белгілі бір ережелер мен дәстүрлерге бағынатын және халықаралық жағдайға үйлесімді әсер ететін техника мен шеберлік, тәртіп формасы.

Дипломатиялық құжаттардың тілі ретінде халықаралық дипломатиялық терминологияларының және халықаралық құқықтық терминологияларының пайдаланылуы тән. Әдетте, құжаттарды ресми-іскерлік стилінде дайындауда сөздерді басқа тілдің терминдерімен ауыспалы мағынада пайдалануға болмайды деп санайды. Мұндайда ресми-іскерлік стиліндегі дипломатиялық стили қосылмайды, себебі мұнда негізінен латын және француз тілінен шыққан терминдер өте көп. Мысалы: консул-елші (consul), атташе (attache), демарш (demarche), коммюнике (communiqué), меморандум (memorandum) және т.б.

Дипломатиялық құжаттардың лексикасының маңызды құраушысы – бұл аббревиациялар болып табылады. Мәселен, IDA (International Development Association) – Дамудың Халықаралық ассоциациясы; MP (Member of Parliament) – Парламент мүшесі;

UN (United Nations) – Біріккен Ұлттар; EU (European Union) – Еуропалық Одақ;

MFA (Ministry of foreign affairs) – Сыртқы істер министрлігі.

Ресми құжаттарды аударудың грамматикалық ерекшеліктеріне тоқталсақ, дипломатиялық құжаттарды құрастыруда тек мазмұнына ғана емес, сонымен қатар, оларды құрастыру формасына да назар аударып, қатаңдық таныту қажет.

Дипломатиялық құжаттардың кеңінен таралған түрлеріне жататындар: нота; сенім грамотасы; меморандум; декларация; халықаралық шарт (келісім).

Олардың бір-бірінен айырмашылығы – мағынасында, міндетінде және Формальды (хаттамалық) мойындауларында байқалады. Дипломатиялық қатынасхаттың барлық аталған түрлері ресми болып табылады. Осыған орай, дипломатиялық құжаттар әрқилы болып келеді. Оның елеулі бөлігін

елшіліктің өз ішіндегі *ведомствоишілік маңыздағы* құжаттар құрайды. Ал қалған құжаттар түрлі келісімдер, кездесулер, мәжілістер барысында үстел үстінде не сол келіссөздерге әзірлік барысында туады.

Дипломатиялық құжаттардың басым бөлігі маңызы жағынан ресми мемлекеттік сипатта болмағандықтан, баспасөзде жариялана бермейді. Сондықтан бұл құжаттардың кейбірімен қалың көпшілік онша таныс емес.

Мемлекеттің мақсат-міндеттерін айқындайтын дипломатиялық қызметтің бір бөлігін *дипломатиялық хат алысулар* құрайды. Дипломатиялық хат-хабар жазысу дипломатиялық сипаттағы алуан түрлі ресми хат-хабарлар мен құжаттамалардың жиынтығы, мемлекеттің сыртқы саяси және дипломатиялық қызметінің негізгі нысандарының бірі болып табылады.

Ресми корреспонденциялар шартты түрде екі топқа жіктеледі:

а) түрлі елдердегі мемлекет басшылары арасындағы ресми хат алысулар;

б) түрлі елшіліктермен арада жүретін жартылай ресми мазмұндағы хат алысулар.

Әр құжаттың белгілі бір міндетті лексикалық позициялары бар:

Адресаттың ресми немесе құрметті дәрежесі: “Құрметті Елші мырза!”, “Жоғары мәртебелі ... мырза!”, т.б. қаратпа сөздер; ал шынайылық сезімін білдіруде “Сізге деген менің ыстық ықыласымды қабыл алыңыз”; “Үлкен құрметпен”; т.б. жылы сөздер қолданылады.

Дипломатиялық хат алысудың бізге мәлім мынадай үлгілері бар:

Дипломатиялық нота – бір мемлекеттің екіншісіне ресми дипломатиялық жазбаша үндеуі. Дипломатиялық нота дипломатиялық өкілеттіктердің басшыларымен немесе сыртқы істер ведомстволарының басшыларымен өз атынан немесе үкімет атынан, кейде мемлекет басшысының атынан жөнелтіледі

Дербес ноталар хаттамалық мәселелер бойынша жіберіледі, мысалы: ұлттық мейрамға, мемлекет басшысының, үкімет басшысының, сыртқы істер

министірінің, елші немесе елшіліктің дипломатиялық қызметкері танитын және онымен байланыс жасайтын (танитын) басқа тұлғалардың жеке мерекелік жағдайларына қатысты құттықтаулары; қазалы оқиғаларға байланысты көңіл айту; басқа хаттамалық мәселелер. Дербес нота алынған дербес нотаға жауап беруде жіберіледі.

Дипломатиялық ноталардың мынадай негізгі түрлері бар:

Дипломатиялық дербес нота бірінші жақта жазылады («Министр мырза... мен ізетпен сұрауды және еркінсініп үміттенуді мәртебе деп санаймын...» - "Mr. Minister ... I have the honor to ask and allow myself to hope ..." жәнет.б.).

Дербес нота жіберілген тұлға мен қарым-қатынастар сипатына байланысты, сонымен қатар, өзара кепілдік ретінде немесе жергілікті хаттама тәжірибесіне байланысты жоғарыда аталған жолдаулардың алдында («Жоғары мәртебелім» жолдауы кірмейді) «Құрметті» (Dear) сөзі жазылады.

Жолдаудағы «Dear» немесе «Cher» сынәсімдері «Құрметті» деп аударылады. Жолдаудан соң мәтін кетеді, әдетте бұл мәтін «ізетпен» (I have the honor) деген сөзден басталады (көңіл айтылатын немесе наразылық білдіретін дербес ноталарды бұл сөз айтылмайды).

Дербес нотаның мәтіні құрмет білдіріліп аяқталады (қошеметпен). Бұл дербес нотаның өте маңызды ресми элемент, себебі барлық мемлекеттерде оған зор мағына беріледі. Қошеметтің дұрыс қолданылмауы, дербес нота жөнелтілген тұлға беделіне әдейі нұқсан келтірді деп бағалануы мүмкін. Сондықтан қошеметті тым асырмай және тым төмендетпей дұрыс пайдалануға өте зор көңіл аудару қажет. Қошеметтер әртүрлі болады және саяси, қызметтік жағдайға немесе дербес нота жөнелтілген тұлғаның рангіне қарай қолданылады.

Төменде қосымшада келтірілген үлгілердің үзіндісі келтіріледі.

<p><i>Дербес нотаның үлгісі</i></p> <p>Елтаңба Елшілік Қазақстан Республикасы Алматы, 27 қазан 2013 жыл Құрметті Министр мырза, ----- ----- ----- ----- ----- ----- ----- ----- ----- -----</p> <p>хабарлауды мәртебе санаймын. Жоғары мәртебелім менің сізге деген шын көңілден құрметтеген сенімімді қабыл алыңыз.</p>	<p><i>Sample of personal note</i></p> <p>Coat of arms Embassy Of the Republic of Kazakhstan Almaty, October 27, 2013 Dear Mr. Minister, I have the honor to inform you that -- ----- ----- ----- ----- ----- ----- ----- ----- ----- -----</p> <p>----- Accept, Your Excellency, my assurances of our highest consideration.</p>
--	--

Сенім грамотасы – бұл акредиттеуші мемлекетпен елші немесе уәкілі класына ие болатын дипломатиялық өкілеттілік басшысына берілетін құжат.

Сенім грамотасы акредиттеуші мемлекет басшысының қолы қойылып беріледі және ішкі істер министрінің қолымен бекітіледі. Сенім грамотасында

дипломатиялық өкілеттілік басшысының аты-жөні мен класы көрсетіледі және оны игі ниеттілікпен қабылдау және акредиттеуші мемлекет пен оның үкімет басшысының атынан айтатын барлық сөзіне сену өтініші мазмұндалады. Елші немесе уәкіл тағайындалған мемлекетке белгілі күні келген бойда салтанатты

жағдайда сенім грамотасын келген мемлекет басшысына ұсынады.

Меморандум. Осы терминге байланысты болатын бірінші нәрсе – халықаралық қатынастар. Мемлекет аралық деңгейде әртүрлі экономикалық және саяси мәселелерді шешуде, бір тараптың өкіліне жеке өзіне меморандум атты дипломатиялық құжат ұсынылады. Мұндай құжат, әдетте, қарастырылатын мәселе бойынша барлық қазіргі фактілерді қамтиды, жағдайдың қазіргі ахуалына және болашағына жасалған талдауды баяндайды, тараптардың позициясының негіздемесін және көрсетілген шарттардың екінші тараппен орындауының немесе орындамауының мүмкін болатын барлық салдарларын аналитикалық немесе есептік тұрғыда шолуымен шешімдердің мүмкін болатын нұсқаларын мазмұндайды.

Кез келген мемлекеттің сыртқы саясатын іске асырудың көптеген формаларымен, әдістері мен құралдарымен қатар дипломатиялық құжаттар да халықаралық байланысты орнатуда, екі тарапты және көп тарапты қарым-қатынастардың дамуында үлкен рөл атқарады. Адам баласының кез келген қызметінің саласындағыдай дипломатиялық салада да өзінің айрықша құжаттары, айрықша терминдері және ұғымдары болады, осылардың арқасында

Төменде қосымшада келтірілген үлгілердің үзіндісі келтіріледі.

Сыртқы Істер Министрлігі (CIM) (Ministry of Foreign Affairs), сыртқы қатынастарының шетелдік органдары (Foreign bodies of external relations), дипломатиялық өкілеттіктер (Diplomatic governments) және консулдық мекемелер (Consular offices) өзара тілдесіп, ақпаратпен алмаса алады және т.б.

Дипломатия тіліне тән болатын этикеттік және бірін-бірі толықтыратын лексика осы қызмет саласындағы құжаттарға эмоциялық-экспрессиялық бояуды емес, салтанатты дыбыстауды береді (Мәртебелі қонақ, Жоғарғы мәртебелі, ізетпен білдіремін, әдептілікпен ресми түрде бару, Мырза, құрмет көрсету, құрметтенген сенімді қабылдау және т.б.). Өзінің синтаксисі бойынша құжаттардың мәтіні кейде публицистикалық стильге жақын келеді.

Декларация (лат. declaration - мәлімдеу, жариялау) – біртарапты, екі тарапты емесе көп тарапты мәлемдемесі болатын саяси-дипломатиялық құжат, мұнда мемлекеттер сыртқы және ішкі саясатының қағидаларын жариялайды немесе халықаралық қатынастардың нақты мәселелері бойынша өз позициясын мәлімдейді. Кейбір жағдайларда декларация формасында халықаралық шарттар жасалады.

<p>ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ ЖИЫРМ БЕС ЖЫЛДЫҒЫ ДЕКЛАРАЦИЯСЫ</p> <p>Қазақстан Республикасының Парламенті Қазақстан Тәуелсіздігін халқымыздың аса зор құндылығы ретінде бағалай отырып, Тәуелсіз Қазақстанды құру және қалыптастыруда ерен еңбек сіңірген Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті - Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың стратегиялық бағытына берік ұстанымын таныта отырып, «Қазақстан-2050» Стратегиясының басты мақсатына жетуді болашақ ұрпақ алдындағы өзінің тарихи парызы және жауапкершілігі деп сезіне отырып, «Мәңгілік Ел» қастерлі мекенінде жарқын келешегімізді жасауға ұмтыла отырып, Қазақстан Республикасы</p>	<p>DECLARATION OF THE TWENTIETH ANNIVERSARY OF INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN The Parliament of the Republic of Kazakhstan, accepting the Independence of Kazakhstan as the greatest value of our people, expressing a firm commitment to the strategic course of Nursultan Nazarbayev, the First President of the Republic of Kazakhstan - the Nation of the Nation, who has great merit in creating and establishing an independent Kazakhstan, realizing the achievement of the main goal of the "Kazakhstan-2050" Strategy As its historical duty and commitment to future generations, driven by the desire to create our bright future on the gracious Land "Mangilik El", adopts the Declaration of the twenty-fifth</p>
--	---

Тәуелсіздігінің жиырма бес жылдығы Декларациясын қабылдайды.	anniversary of the Independence of the Republic of Kazakhstan. <i>www.inform.kz</i>
--	--

Халықаралық шарт (Халықаралық келісім) - бұл халықаралық құқықпен реттелетін келісім, аталған келісім мемлекеттермен және/немесе халықаралық құқықтың басқа субъектілерімен жасалады.

Халықаралық шарттарға байланысты болатын мәселелер халықаралық құқықтың өз бетінше дербес саласын құрайды – халықаралық шарттардың құқығы.

Төменде қосымшада келтірілген үлгілердің үзіндісі келтіріледі.

<p>№__ шарт Астана қ. 2011 жыл 10 мамыр Бұдан әрі Мәртебелі Келісуші Тараптар деп аталатын Қазақстан Республикасы мен Молдова Республикасы - олардың халықтары арасындағы байланыстарға, достық қатынастарға және өзара құрметтеу дәстүрлеріне сүйене отырып, - достық пен өзара тиімді ынтымақтастық дәнекерлерін одан әрі кеңейтіп, нығайту жөніндегі ұйғарымды еске ала отырып, - халықаралық құқық нормаларына, Біріккен Ұлттар Ұйымы Жарғысының мақсаттары мен принциптеріне және Европадағы Қауіпсіздік пен ынтымақтастық жөніндегі кеңестің құжаттарына адалдығымызды қуаттай отырып... 1-бап.-----2-бап.-----3-бап.-----</p> <p>Тараптардың мекен-жайлары менреквизиттері (Қолдары)</p>	<p>Contract №__ Astana May 10, 2011 The Republic of Kazakhstan and the Republic of Moldova, hereinafter referred to as the High Contracting Parties, - relying on existing ties, friendly relations and traditions of mutual respect between their peoples, - taking into account the decisions on further expansion and strengthening of existing ties of friendship and mutually beneficial cooperation, - Reaffirming their commitment to the norms of international law, the purposes and principles of the Charter of the United Nations and the documents of the Conference on Security and Cooperation in Europe... Article 1.----- Article 2.----- Article 3.----- - ----- Addresses and details of the parties (Signatures) <i>adilet.zan.kz</i></p>
---	---

Дипломатиялық қатынасхаттары тілінің негізгі сипаттамасы – эмоциялық элементтерге мүлдем берілмей, дәлме-дәл және айқынды баяндау, яғни мәселелерді өз еркімен талқылау мүмкіндіктері болмайды. Сондықтан іскерлік құжаттаманың білікті аудармасы жауап беретін негізгі талаптарына мыналар жатады – дәлде-дәлділігі, қысқалығы, айқындығы және әдебилігі болып табылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Муратов Э.Н. Дипломатические документы и дипломатическая переписка: учебное пособие для ВУЗов. – М.: Астрель; АСТ. – 219 с., 2005.
2. Дипломатический словарь в трех томах. 4-е изд., переработанное и дополненное – М., 2004.
3. Исмагилова Л.Р. Лексические особенности перевода деловой корреспонденции (на материалах деловых писем на английском языке экономической направленности) // ВЕСТНИК ЧГУ. Серия: Филология. Искусствоведение. 2012. – №21 – С. 57 – 60. 34. http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0112274.pdf

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ В СФЕРЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация: В статье рассматриваются особенности перевода дипломатических текстов в сфере международных отношений, а именно относящихся к дипломатической документации личной ноты, верительной грамоты, меморандума, декларации, международного соглашения. К каждому виду документа, например, личной ноты, верительной грамоты, меморандума, декларации, международного соглашения, приводятся несколько примеров на казахском и английском языках, сравниваются особенности и различия лексической, грамматической и стилистической структуры официальных дипломатических документов. Кроме того, затрагивается вопрос об обязанности переводчика, остановившись на основной характеристике языка дипломатической переписки, не поддаваясь эмоциям, точно и ясно излагать ее суть.

Ключевые слова: дипломатия, дипломат, дипломатические документы, личная нота, верительная грамота, меморандум, декларация, международное соглашение, дипломатическое представительство, официально- деловой стиль.

CAJTS

Центрально-Азиатский Журнал Переводоведения

Рецензируемый научный журнал открытого доступа, где размещаются научно-практические статьи и обзоры, посвященные вопросам теории и практики перевода, а также истории, методологии и обучения переводу в высших учебных заведениях.

Журнал публикуется два раза в год и является **рецензируемым**. Редакторы планируют публиковать как регулярные, так и тематические/специальные статьи. CAJTS нацелен на быструю и простую публикацию передовых исследований, в том числе статей, результатов исследований/разработок по переводческой деятельности и межкультурной коммуникации, рецензии на книги, посвященные переводческой деятельности и многое другое.

1(1) 2018

ҚАҢТАР-НАУРЫЗ 2018 Ж.
ЯНВАРЬ-МАРТ 2018 Г.
JANUARY-MARCH 2018

Published since January 2018

050022, 200 Muratbayev st, Almaty, Kazakhstan
Central Asian Journal of Translation Studies
www.cajts.ablaikhan.kz